

**НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА**

*Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису*

ТУРЕВСЬКА СВІТЛАНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 342.9 (477)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ПРОФЕСІЙНЕ САМОВРЯДУВАННЯ
НОТАРІУСІВ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне
джерело _____ С.О. Туревська

Науковий керівник **Головко Людмила Олександрівна**, кандидат
юридичних наук, доцент

Київ – 2025

АНОТАЦІЯ

Туревська С.О. Професійне самоврядування нотаріусів: адміністративно-правовий аспект. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». – Науково-дослідний інститут публічного права, Науково-дослідний інститут публічного права, Київ, 2025.

У дисертаційній роботі наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, яке полягає у тому, щоб з'ясувати сутність та розкрити особливості адміністративно-правових аспектів професійного самоврядування нотаріусів, на основі чого надати науково-обґрунтовані пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення правових та організаційних засад функціонування даних суб'єктів.

Аргументовано, що професійне самоврядування нотаріусів – це складне, комплексне явище, яке виходить за межі звичайного представництва трудових інтересів працівників. Дана категорія існує в рамках роботи великого інституту нотаріату, представники якого уповноважені державою на виконання соціально важливої діяльності, мають особливий правовий статус (набір прав та обов'язків).

Обґрунтовано, що метою професійного самоврядування нотаріусів є об'єднання нотаріусів для сприяння ефективному виконанню покладених на них законодавством повноважень та автономного вирішення питань, пов'язаних із функціонування інституту нотаріату, які прямо не врегульовано державою. В свою чергу завданнями професійного самоврядування нотаріусів є наступні: формування та забезпечення діяльності самоврядних інституцій; представництво професійних інтересів нотаріусів; захист соціальних та професійних прав нотаріусів; методичне та навчально-виховне забезпечення нотаріальної діяльності; забезпечення дотримання

представниками нотаріату високих стандартів професійної етики, дисципліни та законності.

Встановлено, що професійне самоврядування здійснює всі необхідні та доступні, з огляду на законодавство України, заходи щодо: забезпечення непорушності гарантій незалежності нотаріальної діяльності; запобігання перешкоджанню законній професійній діяльності нотаріусів з боку органів державної влади, місцевого самоврядування, та будь-яких інших фізичних або юридичних осіб; сприяння реалізації прав та свобод на гарантоване соціальне забезпечення у зв'язку із виконуваною діяльністю тощо.

Констатовано, що принципи функціонування професійного самоврядування нотаріусів – це фундаментальні, основоположні, вихідні ідеї, відповідно до яких упорядковуються суспільно-правові відносини в сфері професійного самоврядування нотаріусів, а також реалізується мета та цілі його діяльності. Аргументовано, що окрім принципів, визначених у статті 16 Закону України «Про нотаріат», їх перелік слід розширити наступними засадами: верховенства права; принцип делегованості повноважень; принцип стабільного розвитку; принцип запобігання корупції.

Зроблено висновок про те, що на сьогоднішній день система правових засад функціонування професійного самоврядування нотаріусів представлена сукупністю нормативно-правових актів різної юридичної сили, що включають Конституцію України, міжнародні нормативно-правові акти, закони, тощо. Ключове місце в системі відповідних нормативно-правових актів належить Рішенням Ради Нотаріальної палати України, які врегульовують усі найбільш важливі аспекти діяльності самоврядування нотаріусів. Разом із тим, такий стан речей є не зовсім вірним, а відтак, вбачається необхідним врегулювати роботу Нотаріальної палати та її комісій саме на законодавчому рівні, що забезпечить законність їх функціонування та посиле гарантії функціонування.

Визначено поняття делегування повноважень у сфері професійного самоврядування нотаріусів - це передача прав та обов'язків від держави самоврядним інституціям, які, незважаючи на публічний характер нотаріату, існування жорсткого механізму державного регулювання його діяльності, отримують офіційну можливість упорядковувати роботу останнього.

Узагальнено, що делеговані повноваження мають надважливе значення в самоврядному нотаріальному управлінні, адже вони застосовуються за більшістю напрямів функціонування нотаріату. Це дає можливість: 1) підвищити якість нотаріальних послуг, адже даний аспект перебуває на контролі не чиновників, а безпосередньо працівників нотаріальної сфери; 2) оперативно реагувати на потреби та виклики, що виникають перед нотаріальною спільнотою, так як в даному процесі між уповноваженою особою та органом самоврядування немає посередників та зайвих процедурних перепон; 3) захищати права та інтереси клієнтів – професійне нотаріальне самоврядування сприяє відповідальній праці нотаріусів та якісному виконанню своїх функцій.

Підкреслено, що в системі Нотаріальної палати України створюються допоміжні колегіальні, дорадчі органи, мета діяльності яких – більш глибока та якісна реалізація окремих функцій із забезпечення нотаріального самоврядування та захисту професійних інтересів та прав нотаріусів.

З'ясовано, що форми діяльності органів професійного самоврядування нотаріусів являють собою зовнішній прояв практичної діяльності вказаних суб'єктів, які в межах своєї компетенції та повноважень, вирішують питання, пов'язані із забезпеченням, організацією та регулюванням нотаріальної діяльності в Україні. До переліку відповідних форм віднесено: нормативно-правове забезпечення діяльності нотаріусів; організація та управління внутрішніми процесами; з'їзди, засідання, проведення зустрічей, конференцій та інших заходів; міжнародне співробітництво; внутрішньо-національна співпраця.

Під методами діяльності органів професійного самоврядування нотаріусів запропоновано розуміти закріплені законодавчими та підзаконними нормативно-правовими актами інструменти, засоби та способи реалізації уповноваженими інститутами нотаріального самоврядування своїх повноважень в рамках визначеної компетенції. До переліку таких методів віднесено: метод координації, контролю, планування, метод аналізу, сертифікації та експертний метод.

Обґрунтовано, що під адміністративними процедурами в діяльності органів професійного самоврядування нотаріусів слід розуміти системну сукупність врегульованих нормами чинного законодавства дій, заходів і процесів, що реалізуються цими органами з метою організації власної діяльності, а також здійснення контролю та регулювання діяльності нотаріусів, забезпечення дотримання ними професійних стандартів, етичних норм та захисту прав і законних інтересів.

Аргументовано, що в розрізі представленої у роботі проблематики організацію слід розуміти як цілеспрямовану діяльність, метою якої є упорядкування, координація та узгодження дій окремих елементів певної системи для досягнення визначених цілей її функціонування. Наголошено, що організація передбачає розподіл ресурсів (матеріальних, фінансових, людських, тощо), встановлення взаємозв'язків між учасниками, формування структури управління, регулювання та контроль виконання завдань, що забезпечує ефективне функціонування організації в умовах динамічного середовища.

Підкреслено, що ефективне співробітництво між органами професійного самоврядування нотаріусів та органами державної влади й місцевого самоврядування є необхідною умовою для розвитку нотаріальної діяльності, її інтеграції в систему державного управління та підвищення рівня правової культури в суспільстві. Якісна взаємодія з органами місцевого самоврядування сприяє врахуванню регіональних особливостей при

організації нотаріальної діяльності, розширенню доступу громадян до нотаріальних послуг та покращенню правового обслуговування на місцях.

Узагальнено, що на сьогоднішній день в діяльності органів професійного самоврядування нотаріусів реалізується ціла низка адміністративних процедур, кожна з яких тісно пов'язана між собою. Значення таких процедур полягає у тому, щоб забезпечити прозорість та законність діяльності, як самих нотаріусів, так і власне органів самоврядування.

З'ясовано, що під оскарженням рішень органів професійного самоврядування нотаріусів найбільш доцільно розуміти врегульовану нормами чинного законодавства процедуру перевірки та перегляду рішень, що були ухвалені відповідними органами нотаріального самоврядування, та яка реалізується з метою: а) забезпечення законності діяльності відповідних органів; б) захисту прав та законних інтересів нотаріусів або інших зацікавлених осіб-користувачів послуг останніми.

Відзначено, що підстави оскарження рішень органів професійного самоврядування нотаріусів - це обставини, які слугують своєрідним «тригером» для виникнення правовідносин щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності досліджуваних суб'єктів. Підкреслено, що підстави оскарження повинні відповідати вимогам законодавства та підтверджувати наявність порушення норм права.

Обґрунтовано, що значення адміністративного оскарження полягає в тому, що воно забезпечує баланс між автономією професійного самоврядування та необхідністю контролю за його рішеннями. Це сприяє підвищенню довіри до нотаріальної діяльності, адже гарантує можливість виправлення неправомірних рішень без надмірного втручання державних органів.

Узагальнено, що особливостями оскарження рішень органів професійного самоврядування нотаріусів є наступні: по-перше, процедура

такого оскарження регулюється як внутрішніми нормативними актами самоврядних органів, так і загальним законодавством, що встановлює механізми адміністративного та судового захисту прав нотаріусів; по-друге, рішення можуть бути оскаржені або в межах самої системи самоврядування шляхом перегляду вищими органами, або в судовому порядку; по-третє, принцип автономії професійного самоврядування обмежує державне втручання, що в свою чергу створює необхідність забезпечення належного рівня самоконтролю та ефективності механізмів перегляду рішень.

Акцентовано увагу на тому, що в науковій літературі вчені неодноразово наголошували на необхідності та важливості розробки та прийняття актуальної «Концепції розвитку нотаріату в Україні». Зокрема, науковці відзначали важливість посилення гарантій діяльності нотаріусів, покращення та більш оперативного впровадження е-нотаріату, тощо. В той час як питання самоврядування нотаріусів досліджувалось та опрацьовувалось досить поверхнево.

Відмічено, що важливим кроком удосконалення адміністративно-правового регулювання організації діяльності та функціонування органів професійного самоврядування нотаріусів є кодифікація законодавства про нотаріальну діяльність.

Констатовано, що запровадження е-нотаріату має надважливе значення, як для нотаріусів, так і їх самоврядування, адже це дасть можливість оптимізувати робочі процеси, зменшити кількість паперової документації та прискорити проведення нотаріальних дій. Використання електронного документообігу, цифрового підпису та автоматизованих реєстрів сприятиме підвищенню точності та зменшенню ризиків допущення помилок.

Ключові слова: нотаріус, професійне самоврядування, організація, правовідносини, завдання, принципи, правові засади, делеговані повноваження, нотаріальне управління, публічно-правовий статус, форми,

методи, адміністративні процедури, оскарження рішень, удосконалення, адміністративно-правове регулювання.

SUMMARY

Turevska S.O. Professional Self-Government of Notaries: Administrative and Legal Aspect. – *Qualification scientific work on the rights of the manuscript.*

The thesis for obtaining a scientific degree of Candidate of Juridical Science in speciality 12.00.07 «Administrative Law and Procedure; Financial Law; Information Law». – Scientific Institute of Public Law, Scientific Institute of Public Law, Kyiv, 2025.

The thesis provides a theoretical generalisation and a new solution to the scientific task of clarifying the essence and revealing the specifics of administrative and legal aspects of professional self-government of notaries, and relying on this, provides scientifically based proposals and recommendations aimed at improving the legal and organisational framework for the functioning of these actors.

It is proved that professional self-government of notaries is a complex, comprehensive phenomenon which goes beyond the usual representation of labour interests of employees. This category exists within the framework of the work of a large notary institution, representatives thereof are authorised by the State to perform socially important activities and have a special legal status (a set of rights and duties).

It is proved that the purpose of professional self-government of notaries is to unite notaries to facilitate the effective exercise of their powers assigned by law and to autonomously resolve issues related to the functioning of the notary institution which are not directly regulated by the State. In turn, the tasks of the professional self-government of notaries are as follows: to form and ensure the activities of self-governing institutions; to represent the professional interests of notaries; to protect the social and professional rights of notaries; to provide notarial activities with methodological and educational support; to ensure that

representatives of the notary public comply with high standards of professional ethics, discipline and legality.

It is established that the professional self-government shall take all necessary and available measures, given the legislation of Ukraine, to: ensure the inviolability of guarantees of independence of notarial activities; prevent obstruction of the legitimate professional activities of notaries by public authorities, local self-government bodies and any other individuals or legal entities; to facilitate the exercise of rights and freedoms to guaranteed social security in connection with the activities performed, etc.

It is stated that the principles of functioning of professional self-government of notaries are fundamental, basic, initial ideas according to which social and legal relations in the field of professional self-government of notaries are regulated, and the purpose and objectives of its activities are realised. It is proved that, in addition to the principles set out in Article 16 of the Law of Ukraine “On Notaries”, their list should be expanded by the following principles: the rule of law; the principle of delegation of powers; the principle of sustainable development; the principle of corruption prevention.

It is concluded that today the system of legal principles for the functioning of professional self-government of notaries is represented by a set of legal regulations of different legal force, including the Constitution of Ukraine, international regulations, laws, etc. The key place in the system of relevant legal regulations belongs to the Decisions of the Council of the Notary Chamber of Ukraine, which regulate all the most important aspects of the activities of notaries' self-government. However, this state of affairs is not entirely correct, and therefore, it seems necessary to regulate the work of the Notary Chamber and its commissions at the legislative level, which will ensure the legality of their functioning and strengthen the guarantees of their operation.

The concept of delegation of powers in the field of professional self-government of notaries is defined as the transfer of rights and duties from the State

to self-governing institutions which, despite the public nature of notaries and the existence of a strict mechanism of State regulation of their activities, are officially able to regulate the work of the latter.

It is summarised that delegated powers are of paramount importance in notarial self-governance, since they are used in most areas of notary functioning. This enables: 1) to improve the quality of notarial services, since this aspect is controlled not by officials, but directly by notary professionals; 2) to respond promptly to the needs and challenges faced by the notary community, since in this process there are no intermediaries and unnecessary procedural obstacles between the authorised person and the self-government body; 3) to protect the rights and interests of clients - professional notary self-government promotes responsible work of notaries and the quality performance of their functions.

It is emphasised that the system of the Notary Chamber of Ukraine creates auxiliary collegial and advisory bodies whose purpose is to provide a deeper and better implementation of certain functions to ensure notary self-government and protect the professional interests and rights of notaries.

It is established that the forms of activity of notaries' professional self-government bodies are an external manifestation of the practice of these entities which, within their competence and powers, resolve issues related to ensuring, organising and regulating notarial activities in Ukraine. The list of relevant forms includes: regulatory and legal support for the activities of notaries; organisation and management of internal processes; congresses, meetings, conferences and other events; international cooperation; and domestic cooperation.

The methods of activities of notaries' professional self-government bodies are proposed to be understood as the tools, means and methods of exercising their powers within the framework of the defined competence by the authorised institutions of notarial self-government enshrined in legislative and subordinate legal regulations. The list of such methods includes: the method of coordination, control, planning, analysis, certification and expert method. It is proved that

administrative procedures in the activities of the notaries' professional self-government bodies should be understood as a systemic set of actions, measures and processes regulated by the current legislation, which are implemented by these bodies with a view to organising their own activities, as well as to controlling and regulating the activities of notaries, ensuring their compliance with professional standards, ethical norms and protecting their rights and legitimate interests.

It is proved that, in the context of the issues presented in this paper, an organisation should be understood as purposeful activities aimed at streamlining, coordinating and harmonising the actions of individual elements of a certain system in order to achieve certain goals of its functioning. It is emphasised that the organisation implies distributing resources (material, financial, human, etc.), establishing relationships between participants, forming a management structure, regulating and controlling the implementation of tasks, which ensures the effective functioning of the organisation in a dynamic environment.

It is emphasised that effective cooperation between the bodies of professional self-government of notaries and public authorities and local self-government bodies is a prerequisite for the development of notarial activities, their integration into the public administration system and improvement of the level of legal culture in society. High-quality interaction with local self-government bodies helps to take into account regional specifics in the organisation of notarial activities, expand access to notarial services for citizens and improve legal services on the ground.

It is summarised that today, in the activities of professional self-government bodies of notaries, a number of administrative procedures are implemented, each of which is closely interrelated. The significance of such procedures is to ensure transparency and legitimacy of the activities of both notaries and self-government bodies.

It is established that appealing against decisions of notaries' professional self-government bodies is most appropriately understood as a procedure regulated

by the current legislation for reviewing and revising decisions made by the relevant notaries' self-government bodies, and which is implemented with the aim of: a) ensuring the legality of the relevant bodies' activities; b) protecting the rights and legitimate interests of notaries or other interested parties who use the services of the latter.

It is stated that the grounds for appealing against decisions of notaries' professional self-government bodies are the circumstances which serve as a kind of 'trigger' for the emergence of legal relations regarding appealing against decisions, actions or inaction of the actors under study. It is emphasised that the grounds for appeal should comply with the requirements of law and confirm the existence of a violation of law.

It is proved that the importance of administrative appeal is that it strikes a balance between the autonomy of professional self-government and the need to control its decisions. This helps to increase confidence in notarial activities, since it guarantees the possibility of correcting unlawful decisions without excessive interference by public authorities.

It is summarised that the specific features of appealing against decisions of notaries' professional self-government bodies are as follows: first, the procedure for such appeal is regulated both by internal regulations of self-government bodies and by general legislation establishing mechanisms for administrative and judicial protection of notaries' rights; second, decisions can be challenged either within the self-government system itself through review by higher authorities or in court; third, the principle of autonomy of professional self-government limits state interference, which further creates the need to ensure an appropriate level of self-control and effectiveness of decision review mechanisms.

It is emphasised that the literature review reveals the need for and importance of developing and adopting an up-to-date 'Concept of Notary Development in Ukraine.' In particular, scholars have underlined the importance of strengthening the guarantees of notaries' activities, improving and more rapidly

implementing e-notaries, etc. However, the issue of notaries' self-governance has been studied and worked on rather superficially.

It is specified that an important step in improving the administrative and legal framework for the organisation and functioning of professional self-government bodies of notaries is the codification of legislation on notarial activities.

It is stated that the launch of e-notary is of paramount importance for both notaries and their self-government bodies, due to the potential to optimise work processes, reduce the amount of paperwork and speed up notarial acts. The use of electronic document management, digital signatures, and automated registers will help improve accuracy and reduce the risk of errors.

Keywords: notary, professional self-government, organisation, legal relations, tasks, principles, legal framework, delegated powers, notary governance, public law status, forms, methods, administrative procedures, appeal against decisions, improvement, administrative and legal framework.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Туревська С. О. Поняття професійного самоврядування нотаріусів в системі інституту нотаріату. *Юридична наука*. 2020. № 3. Т. 2. С. 166–171.
2. Туревська С. О. До характеристики правових засад функціонування професійного самоврядування нотаріусів. *KELM*. 2022. № 7(51). С. 400–404 (Республіка Польща).
3. Turevska S. To the problem of defining the concept of delegated powers as a basis for self-governing notary administration. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2023. № 9. P. 98–102.
4. Turevska S. Public legal status of professional notarial self-governing bodies. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2024. № 1. P. 71–75.
5. Туревська С. О. До характеристики ключових форм діяльності органів професійного самоврядування нотаріусів. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Вип. 5. С. 261–265.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Туревська С. О. До характеристики принципів функціонування професійного самоврядування нотаріусів. *Право як ефективний суспільний регулятор*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 20–21 квіт. 2016 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2016. С. 45–47.
7. Туревська С. О. Мета і завдання функціонування професійного самоврядування нотаріусів. *Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 12–13 серп. 2020 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2020. С. 232–234.
8. Туревська С. О. До характеристики методів діяльності органів професійного самоврядування нотаріусів. *Реформування українського законодавства: проблемні питання та шляхи їх вирішення*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7–8 лют. 2024 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2024. С. 71–73.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	18
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВРЯДУВАННЯ НОТАРІУСІВ.....	27
1.1. Сутність, зміст та правова природа професійного самоврядування нотаріусів в системі внутрішньо організаційних адміністративно-правових відносин в системі інституту нотаріату.....	27
1.2. Завдання, мета та принципи функціонування професійного самоврядування нотаріусів	41
1.3. Правові засади функціонування професійного самоврядування нотаріусів	55
1.4. Делеговані повноваження як основа самоврядного нотаріального управління.....	68
Висновки до розділу 1.....	83
РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЗДІЙСНЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВРЯДУВАННЯ НОТАРІУСІВ	90
2.1. Публічно-правовий статус органів професійного самоврядування нотаріусів	90
2.2. Форми та методи діяльності органів професійного самоврядування нотаріусів	104
2.3. Адміністративні процедури в діяльності органів професійного самоврядування нотаріусів	118
Висновки до розділу 2.....	133
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІВ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВРЯДУВАННЯ НОТАРІУСІВ.....	138
3.1. Порядок і підстави оскарження рішень органів професійного самоврядування нотаріусів	138

3.2. Напрями удосконалення адміністративно-правового регулювання організації діяльності та функціонування органів професійного самоврядування нотаріусів	152
Висновки до розділу 3.....	167
ВИСНОВКИ	173
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	173
ДОДАТКИ.....	204

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Для будь-якої сучасної демократичної та соціально спрямованої держави інститут нотаріату відіграє вкрай важливе значення з точки зору забезпечення законності, а також захисту прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб. Нотаріальна діяльність сприяє стабільності правовідносин у сферах цивільного обороту рухомого й нерухомого майна, спадкування, сімейного та корпоративного права тощо. З огляду на таку важливу соціальну й економічну роль, одним з ключових завдань законодавця є забезпечення та захист прав, свобод, самостійності й незалежності нотаріусів, а також створення необхідних правових та організаційних умов для їх діяльності. Для цього 2013 року на законодавчому рівні було створено інститут професійного самоврядування нотаріусів, що стало важливим елементом організації нотаріальної діяльності, забезпечення законності її провадження, а також захисту соціальних, економічних і політичних прав нотаріусів. Самоврядування дозволяє нотаріальній спільноті самостійно вирішувати питання щодо організації власної діяльності, що своєю чергою мінімізує втручання держави та підвищує рівень відповідальності нотаріусів перед суспільством.

Зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями. Окремі проблемні питання, пов'язані із функціонуванням інституту нотаріату та професійним самоврядуванням нотаріусів, у своїх наукових працях розглядали: С. С. Бичкова, Т. І. Биркович, Л. І. Вдовічена, Ю. В. Гаруст, Є. А. Гетьман, Е. О. Гіда, Л. О. Головка, Т. Г. Грица, О. В. Джафарова, О. С. Дніпров, М. С. Долинська, О. В. Іванов, О. Ф. Кобзар, Я. Л. Коломієць, О. В. Красногор, В. І. Курило, Л. І. Луценко-Миськів, А. А. Манжула, В. К. Матвійчук, Ю. В. Нікітін, Р. А. Сербин, Є. Ю. Соболю, Л. В. Сорока, Р. С. Титикало, Т. П. Устименко, А. Г. Чубенко, Н. О. Чучкова,

О. О. Чижиков, Р. В. Шаповал, В. Г. Шишленко та багато інших. Водночас, попри значний теоретичний доробок, у науковій літературі фактично неопрацьованим залишається низка питань, пов'язаних з адміністративно-правовими аспектами професійного самоврядування нотаріусів в Україні.

Таким чином, відсутність комплексних монографічних досліджень, присвячених вказаній проблематиці, а також наявність низки прогалин і недоліків правового та організаційного характеру, пов'язаних з діяльністю професійного самоврядування нотаріусів, обумовлюють актуальність і своєчасність представленого дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу підготовлено відповідно до Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, затверджених Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019; Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки, затвердженої Указом Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021; Стратегії розвитку Науково-дослідного інституту публічного права на 2023–2027 роки, затвердженої рішенням вченої ради Науково-дослідного інституту публічного права 05 квітня 2023 року № 4. Роботу підготовлено з урахуванням положень Закону України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» від 11 липня 2001 року № 2623-III. Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи Науково-дослідного інституту публічного права «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації 0120U105390).

Мета та завдання дослідження *Мета* дисертаційного дослідження полягає в тому, щоб спираючись на аналіз наукових поглядів учених, норм чинного законодавства, а також практичної діяльності органів професійного самоврядування, з'ясувати сутність і розкрити особливості адміністративно-правових аспектів професійного самоврядування нотаріусів, на основі чого

надати науково обґрунтовані пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення правових та організаційних засад функціонування цих суб'єктів.

Досягнення поставленої мети зумовлює потребу у вирішенні таких завдань:

- з'ясувати сутність, зміст і правову природу професійного самоврядування нотаріусів у системі внутрішньоорганізаційних адміністративно-правових відносин у межах інституту нотаріату;
- узагальнити завдання, мету та принципи функціонування професійного самоврядування нотаріусів;
- схарактеризувати правові засади функціонування професійного самоврядування нотаріусів;
- розкрити сутність делегованих повноважень як основи самоврядного нотаріального управління;
- проаналізувати публічно-правовий статус органів професійного самоврядування нотаріусів;
- виокремити форми й методи діяльності органів професійного самоврядування нотаріусів;
- окреслити адміністративні процедури в діяльності органів професійного самоврядування нотаріусів;
- визначити порядок і підстави оскарження рішень органів професійного самоврядування нотаріусів;
- запропонувати напрями вдосконалення адміністративно-правового регулювання організації діяльності та функціонування органів професійного самоврядування нотаріусів.

Об'єктом дослідження є правові відносини, які виникають у процесі діяльності професійного самоврядування нотаріусів.

Предметом дослідження є професійне самоврядування нотаріусів: адміністративно-правовий аспект.

Методи дисертаційного дослідження. Методологічну основу дисертації становлять як загальноправові, так і спеціальні методи наукового пізнання, що в сукупності забезпечують комплексний підхід до вирішення завдань дисертаційного дослідження. Так, *логіко-семантичний* та *аналітичний* методи використано з метою з'ясування сутності, змісту й правової природи професійного самоврядування нотаріусів у системі внутрішньоорганізаційних адміністративно-правових відносин інституту нотаріату (підрозділ 1.1); встановлення завдань, мети та принципів функціонування професійного самоврядування нотаріусів (підрозділ 1.2). Для того, щоб схарактеризувати правові засади функціонування професійного самоврядування нотаріусів (підрозділ 1.3), розкрити сутність делегованих повноважень як основи самоврядного нотаріального управління (підрозділ 1.4), а також надати характеристику публічно-правовому статусу органів професійного самоврядування нотаріусів (підрозділ 2.1) було використано метод *документального аналізу*. *Структурно-логічний* та *системно-функціональний* методи застосовано з метою: узагальнення форм і методів діяльності органів професійного самоврядування нотаріусів (підрозділ 2.2); характеристики адміністративних процедур у діяльності органів професійного самоврядування нотаріусів (підрозділ 2.3); опрацювання порядку та підстав оскарження рішень органів професійного самоврядування нотаріусів (підрозділ 3.1). Запропонувати напрями вдосконалення адміністративно-правового регулювання організації діяльності та функціонування органів професійного самоврядування нотаріусів (підрозділ 3.2) дали змогу методи *прогнозування* та *порівняльно-правовий*.

Науково-теоретичне підґрунтя роботи становлять праці науковців з різних галузевих дисциплін, зокрема: адміністративного права, теорії держави та права, теорії управління, соціології, психології, філософії тощо.

Нормативно-правову основу дисертаційної роботи становлять Конституція України, міжнародні документи, законодавчі, підзаконні нормативно-правові акти, нормативні документи Нотаріальної палати України тощо.

Інформаційною та емпіричною базою дисертаційної роботи є науково-періодичні видання, статистичні дані. Крім того, автором було використано власний практичний досвід роботи у сфері нотаріату.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертаційне дослідження є однією з перших спроб на основі аналізу наукових поглядів учених, норм чинного законодавства та практики його реалізації, розкрити сутність й окреслити особливості адміністративно-правових засад професійного самоврядування нотаріусів, що дало змогу сформулювати пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення правових й організаційних засад функціонування цих суб'єктів.

У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень і висновків. Зокрема, у роботі:

вперше:

– доведено, що на сьогодні сутність делегованих повноважень професійного самоврядування нотаріусів полягає: по-перше, у самостійному вирішенні нотаріальною спільнотою питань дотримання професійної етики, у тому числі щодо притягнення нотаріусів, які порушили принципи діяльності, до юридичної відповідальності; по-друге, в організації та проведенні професійного навчання та підвищення кваліфікації нотаріусів; по-третє, в участі представників самоврядної організації нарівні з державою у процесі формування нотаріального корпусу та внесенні змін і пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства; по-четверте, у наявності широких прав щодо вирішення більшості внутрішніх питань соціального, організаційного, безпекового та іншого характеру, пов'язаних із забезпеченням діяльності нотаріусів; по-п'яте, у можливості самостійно

створювати підприємства, установи й організації, що провадять діяльність, спрямовану на допомогу нотаріальній спільності, захист прав та інтересів її членів тощо;

– здійснено класифікацію суб'єктів, що входять до Нотаріальної палати України, які запропоновано поділити на такі групи: 1) суб'єкти забезпечення функціонування та реалізації основних повноважень самоврядування: З'їзд нотаріусів України, Рада Нотаріальної палати України, Президент, Перший віцепрезидент та Віцепрезидент Нотаріальної палати України, Ревізійна комісія, а також Комісія з питань професійної етики нотаріусів; 2) допоміжні колегіальні й дорадчі органи, діяльність яких спрямована на більш глибоку та якісну реалізацію окремих функцій із забезпечення нотаріального самоврядування та захисту професійних інтересів і прав нотаріусів;

– оскарженням рішень органів професійного самоврядування нотаріусів запропоновано розуміти врегульовану нормами чинного законодавства процедуру перевірки та перегляду рішень, що були ухвалені відповідними органами нотаріального самоврядування, яка реалізується з метою: а) забезпечення законності діяльності відповідних органів; б) захисту прав і законних інтересів нотаріусів або інших зацікавлених осіб – користувачів відповідних послуг;

удосконалено:

– теоретичний підхід щодо визначення поняття «професійне самоврядування нотаріусів», на основі чого аргументовано, що це – діяльність, яка сприяє впорядкуванню внутрішньоадміністративних відносин у нотаріальній сфері з тією метою, щоб функціонування нотаріусів відбувалося правильно, ефективно та законно, а також відповідало всім національним і міжнародним стандартам;

– обґрунтування наукової думки про те, що ключовими формами діяльності органів професійного самоврядування нотаріусів є такі:

нормативно-правове забезпечення діяльності нотаріусів; організація та управління внутрішніми процесами; з'їзди, засідання, проведення зустрічей, конференцій та інших заходів; міжнародне співробітництво; внутрішньонаціональна співпраця;

– визначення поняття адміністративних процедур у діяльності органів професійного самоврядування нотаріусів та їх перелік, до якого запропоновано віднести такі: процедури внутрішньої організації діяльності самоврядування нотаріусів; процедури забезпечення дотримання професійної етики нотаріусами та професійних стандартів їх діяльності; контрольно-наглядові процедури; процедури притягнення до відповідальності нотаріусів; співробітництво з органами державної влади та місцевого самоврядування; міжнародне співробітництво; оскарження рішень органів професійного самоврядування нотаріусів;

дістало подальшого розвитку:

– обґрунтування наукової думки про те, що наведений у ст. 16 Закону України «Про нотаріат» перелік принципів професійного самоврядування нотаріусів потребує розширення такими засадами, як верховенство права; принцип делегування повноважень; принцип стабільного розвитку; принцип запобігання корупції;

– теза про те, що важливим кроком у напрямі вдосконалення адміністративно-правового регулювання організації діяльності та функціонування органів професійного самоврядування нотаріусів є кодифікація законодавства про нотаріальну діяльність. У відповідному кодифікованому акті запропоновано передбачити окремий розділ, присвячений самоврядуванню нотаріусів, у межах якого доцільно: по-перше, більш детально врегулювати адміністративно-правовий статус самоврядування, зокрема Нотаріальної палати; по-друге, створити ефективну систему контролю та нагляду за діяльністю нотаріусів з боку

самоврядування; по-третє, стандартизувати окремі адміністративні процедури діяльності самоврядування;

– твердження про те, що з огляду на значущість діяльності Нотаріальної палати України, не зовсім доречним є визначення ключових засад її функціонування саме на рівні положень, які видаються цим органом, у зв'язку з чим наголошено на потребі в розширенні законодавчого регулювання вказаного органу самоврядування нотаріусів.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що викладені в дисертації висновки та пропозиції використовуються та можуть бути використані у:

– *науково-дослідній сфері* – як основа для проведення подальших теоретико-прикладних досліджень, присвячених адміністративно-правовим аспектам функціонування професійного самоврядування нотаріусів;

– *правотворчій діяльності* – у процесі розроблення та вдосконалення законодавчих та інших нормативно-правових актів, які регулюють діяльність нотаріату, зокрема самоврядування нотаріусів;

– *правозастосовній діяльності* – з метою вдосконалення практичної реалізації форм і методів діяльності органів професійного самоврядування нотаріусів;

– *освітньому процесі* – під час підготовки лекційних, навчально-методичних матеріалів, а також навчальних посібників і підручників з дисциплін «Адміністративне право», «Нотаріат в Україні» тощо.

Апробація матеріалів дисертації. Підсумки розроблення проблематики та відповідні висновки оприлюднено на міжнародних науково-практичних конференціях: «Право як ефективний суспільний регулятор» (м. Київ, 20–21 квітня 2016 р.); «Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення» (м. Київ, 12–13 серпня 2020 р.); «Реформування українського законодавства: проблемні питання та шляхи їх вирішення» (м. Київ, 7–8 лютого 2024 р.).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які містять дев'ять підрозділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 205 сторінок. Список використаних джерел містить 201 найменування на 24 сторінках.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВРЯДУВАННЯ НОТАРІУСІВ

1.1. Сутність, зміст та правова природа професійного самоврядування нотаріусів в системі внутрішньо організаційних адміністративно-правових відносин в системі інституту нотаріату

Нотаріат – це один з найдавніших правових інститутів в світі. Його існування відомо ще з часів зародження писемності. Вважається, що поява нотаріату відбулась ще тисячоліття тому у Вавилоні, Єгипті, Іудеї, Греції, де існували писарі-канцеляристи, які вели численні прибутково-витратні книги, періодично складали кадастр усіх земель в країні, переписували населення і його майно. Функції посадових осіб, що забезпечували формування доказів, виконували в Єгипті агорономи, в Греції – ієромемнеси чи епістати, які були священнослужителями. Там з'являлися законодавчі акти, зафіксовані на кам'яних брилах, глиняних табличках, дощечках, папірусі чи пергаменті. Проте найбільшого розвитку за стародавньої епохи нотаріат отримав в Римській Республіці, а пізніше Римській Імперії де існував спеціальний інститут писарів. Це були державні службовці до обов'язків яких входило вчинення публічних документів та копій з них, посвідчених від магістрату, оформлення журналів засідань у судах. Офіційні писарі призначались довічно. До них могли належати лише римські громадяни з бездоганною репутацією. В період імперії такі писарі почали об'єднуватись у канцелярії при римських магістратах із складною бюрократичною організацією. Згодом, відповідаючи зростаючому рівню юриспруденції, виникла особлива інституція – так звані табеліони. Під цим іменем розуміються особи, які, не перебуваючи на державній службі, займалися у вигляді вільного промислу складанням юридичних актів та

цінних паперів під контролем держави для всіх потребуючих в них, за встановлену законом винагороду [42, с.43-44].

Розвал Римської імперії не викликав суттєвих реформ у внутрішньому устрої раніше підвладних їй земель. Крім того, істотне збільшення цивільного обороту потребувало стабільного і безконфліктного характеру відносин, а це можливо досягти тільки шляхом зменшення кількості незаконних і недійсних угод. За таких умов найважливішим методом вирішення вказаної проблеми була обов'язкова участь неупередженого і юридично грамотного, призначеного державою, арбітра, тобто нотаріуса. У зв'язку з тим, що в історії Європи тривалим був період церковної юрисдикції з певної категорії справ, існував так званий церковний нотаріат. Створивши інститут нотаріату, який відповідав потребам церковного управління, церква надавала послуги населенню, а також призначала нотаріусів для вирішення питань простих мирян [104, с.16-17]. Таким чином, відмічають Ю. В. Нікітін, С.С. Бичкова, А. Г. Чубенко, В. К. Матвійчук, Е. О. Гіда, Т. П. Устименко та Н.О. Чучкова, нотаріат, так би мовити, одержав визнання від верховної церковної влади. Однак, в XII столітті у Франції, а у XIV столітті в Німеччині проведено рецесію нотаріального інституту, яка змінила його правовий статус, зробила його суворо світським та визначила особливості доступу до професії нотаріуса: обов'язкова авторизація нотаріусів; вимоги до кандидатів на посаду: стать, вік, моральні критерії, складання іспиту; організація нотаріальних корпорацій, які здійснювали нагляд за діяльністю її членів тощо [104, с.16-17].

На землях України нотаріат пройшов довгий шлях розвитку, вбираючи особливості роботи даного інституту від тих держав, які панували на цих територіях, щоб трансформуватись у довершене правове явище за часів незалежності. Сьогодні, згідно до Закону України «Про нотаріат», нотаріат в Україні – це система органів і посадових осіб, на які покладено

обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені законодавством, з метою надання їм юридичної вірогідності. Вчинення нотаріальних дій в Україні покладається на нотаріусів, які працюють в державних нотаріальних конторах, державних нотаріальних архівах (державні нотаріуси) або займаються приватною нотаріальною діяльністю (приватні нотаріуси). На нотаріусів, які працюють у державних нотаріальних конторах або займаються приватною нотаріальною діяльністю, законом може бути покладено вчинення інших дій, відмінних від нотаріальних, з метою надання їм юридичної вірогідності. Крім цього, Закон дає можливість проводити нотаріусам медіацію [141].

Одним із аспектів правильності та ефективності діяльності національного нотаріату є професійне самоврядування нотаріусів, існування якого декларовано Законом України «Про нотаріат», проте жодним чином не визначено його змісту. Задля заповнення цієї законодавчої прогалини проведемо додатковий науковий пошук.

Зауважимо, що термін «самоврядування» з'явився в Англії («self» – само; «government» – управління, «local government» – місцеве самоуправління). Починаючи із XVIII століття цей термін в англійській науці використовується в розумінні організації англійського державного ладу як статусу (стану) народу, що передбачає дві ідеї: 1) стан народу, коли відбувається його самоврядування за допомогою парламенту в межах всієї держави; 2) стан місцевих представницьких органів, яких ніхто не опікає в адміністративному плані. При такому підході поняття «самоврядування» можна розглядати у двох значеннях: в широкому (коли під самоврядною організацією розуміється держава, в структурі механізму якої парламент виступає органом самоврядування) та вузькому (як власне місцеве самоврядування). Тобто, термін розкриває природу самоврядування і близький до понять «суверенітет» (коли ніхто не адмініструє) і

«публічність» (і в тому, і в іншому випадках мова йде про владу народу, самоврядування). В німецькій правовій науці вислів «самоврядування» вперше з'явився в XIX столітті під назвою «selbstverwaltung» для позначення адміністративних характеристик укладу громадян. У 1850 році прусський юрист Х.Р. Гнейст запропонував термін «місцеве самоврядування» стосовно британських муніципальних органів. В основу цієї концепції лягли вимоги самостійності громади та більш великих спільнот в управлінні місцевими справами в рамках закону, але без втручання центральної адміністрації та її чиновників на місцях. Таким чином, самоврядування стало поєднуватись за змістом із місцевим управлінням справами, що самостійно здійснює населення певної територіальної одиниці [129, с.289; 108, с.19; 171, с.117-118].

Тож, найбільшого поширення поняття «самоврядування» отримало в контексті муніципальної влади у формі «місцеве самоврядування». Дана категорія закріплена і в національному законодавстві. Згідно Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», вона означає гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади - жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста - самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України. Громадяни України реалізують своє право на участь у місцевому самоврядуванні за належністю до відповідних територіальних громад. Будь-які обмеження права громадян України на участь у місцевому самоврядуванні залежно від їх раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, терміну проживання на відповідній території, за мовними чи іншими ознаками забороняються [140].

Втім, не можна говорити про те, що явище самоврядування належить виключно до сфери публічної влади та управління. Як наукова категорія

воно не має однозначного тлумачення. В узагальненому розумінні самоврядування є здатність якої-небудь системи підтримувати і поліпшувати свої параметри з використанням власних сил і можливостей без значних зовнішніх впливів. Наприклад, етимологічно слово «самоврядування» в тлумачних словниках української мови розкривається, як: 1) форма управління, за якого суспільство, певна організація, господарська чи адміністративна одиниця тощо має право самостійно вирішувати питання внутрішнього керівництва; 2) виборна установа, яка здійснює таке управління; 3) право державної одиниці самостійно вирішувати питання внутрішнього законодавства й управління, а також мати свої урядові органи [12]. Часто даний термін використовується в кібернетиці та соціології. У межах першої наукової галузі система вважається самоврядною, якщо вона має відносну відособленість від середовища і її поведінка не цілком детермінована ззовні. У цьому плані самоврядування практично тотожне поняттям «самоорганізація» і «саморегулювання». Із соціологічної точки зору самоврядування виражається участю всіх членів соціальної організації в обговоренні, прийнятті і реалізації загальних рішень [155, с.11].

Концепція стосовно самостійності явища «самоврядування» від сфери влади підтримується багатьма науковцями, які, найчастіше, тлумачать зміст категорії крізь співвідношення із управлінням. Так, в юридичній літературі зазначається, що Самоврядування народу являє собою форму соціального управління, що базується на принципах самоорганізації, саморегулювання та самостійної діяльності учасників суспільних відносин. Самоорганізація означає незалежне здійснення організаційних дій, саморегулювання передбачає встановлення власних норм і правил поведінки, а самодіяльність охоплює прийняття рішень та їх реалізацію без зовнішнього втручання. Особливістю самоврядування є те, що суб'єкт і об'єкт управління збігаються, тобто люди самостійно керують своїми справами, ухвалюють

спільні рішення та реалізують їх разом. В умовах самоврядування учасники визнають лише владу свого об'єднання, без стороннього контролю. Основними ознаками самоврядування є його належність до соціальних форм управління, розподіл влади між усіма членами колективу, її здійснення як безпосередньо, так і через обрані органи. Важливим аспектом є також єдність суб'єкта й об'єкта управління, що забезпечує регулювання суспільних відносин через спільно встановлені соціальні норми, а також спільну участь у вирішенні загальних справ. Захист і відстоювання інтересів спільноти здійснюється шляхом самостійної активності її членів. Як одна з форм суспільної організації, самоврядування ґрунтується на засадах свободи, рівноправності та безпосередньої участі громадян у процесах управління. У науковому дискурсі цей термін застосовується до кількох рівнів організації спільнот: суспільного самоврядування, що охоплює всю державу, територіального самоврядування (місцевого чи регіонального), виробничого самоврядування, наприклад, в освітніх установах, а також управління діяльністю громадських об'єднань та інших форм колективної взаємодії [167, с.158].

В дисертації Г.В. Чапала наведено думку, що самоврядування – це існування органів управління які представляють все суспільство або його частину, тобто, суспільство доручає своїм представникам здійснення частини управлінських функцій. Самоврядування передбачає не стільки поголовну участь у ньому членів самоврядної спільноти, скільки найбільш повне відображення потреб саморегуляції життєдіяльності цієї спільноти самою спільнотою, яка створює для цього органи управління, свободу дій яких доки не обмежено ззовні [185, с.63-64].

О.І. Васильєва пропонує розглядати самоврядування з двох позицій. Відповідно до першої це самокерована, самоорганізована цілісна система, що включає в себе процес управління. В іншому випадку «самоврядування» розглядається нею як один із видів управління за якого функціонування

будь-якої системи здійснюється автономно. В свою чергу, термін «управління» визначається вченою, як процес керування, яке завжди передбачає цілеспрямовану діяльність людей з упорядкування суспільних відносин, що спрямована на досягнення відповідних позитивних результатів [15, с.52].

В цей же час, В.І. Борденюк визначає самоврядування (самокерування, самоуправління) як органічну властивість, що притаманна суспільству як цілісній динамічній соціальній системі, де відбуваються процеси самоорганізації та саморегуляції. Це пояснюється тим, що будь-якому суспільству іманентно притаманна здатність до саморозвитку, джерелом якого є властиві йому протиріччя. У такому сенсі суспільство є самоврядною (самокерованою) системою саме тому, що джерело його розвитку міститься в ньому самому, а не поза його межами. Тому на найвищому рівні теоретичного узагальнення, пише вчений, терміном «самоврядування» можуть позначатися будь-які прояви соціальної самоорганізації та саморегуляції, що відбуваються у суспільстві як цілісній самокерованій системі, здатній до само-розвитку [13, с.20].

Цікавою для аналізу є наукова позиція Н.В. Рожанської, А.В. Матвійчука та І.С. Пастушкової які наголосили, що самоврядування в соціальній сфері може бути присутнім у більшості її складових: економіці, культурі, науці, охороні здоров'я, освіті тощо. Тобто в усіх галузях, де відсутня монополія державного регулювання. У деяких областях соціальної сфери суспільства, де об'єктивно необхідна монополія державного регулювання, наприклад, в оборонній сфері, самоврядування не повинне мати місця. На думку вчених у сучасному світі самоврядування особливо активно розвивається в економічній сфері суспільства (в першу чергу, на фінансових ринках), що дає змогу вирішувати завдання її оптимального регулювання, поєднуючи державне регулювання та самоврядування. Розвиток самоврядування в освіті, науці, культурі, охороні здоров'я, спорті

та інших соціальних сферах служить, в кінцевому підсумку, якісному розвитку цих сфер, підвищенню їхньої ефективності. Це дає змогу наблизитися до формування громадянського суспільства, сприяє розвитку його демократичних основ, що досягається завдяки участі багатьох автономних суб'єктів різних сфер соціального життя, об'єднаних у самоврядні організації, у виробленні стандартів, норм своєї професійної діяльності й контролю за їхнім дотриманням. Крім того, сама система формування органів управління самоврядних організацій базується на прямих виборах, у яких можуть брати участь всі члени самоврядної організації. Основні рішення самоврядна організація, як правило, також приймає за допомогою голосування всіх своїх членів або представників відповідних органів управління [153; 90, с.70].

Тож, з огляду на зазначене вище, в найбільш базовому значенні самоврядування – це форма автономного функціонування певної соціальної групи, що побудована на засадах самоорганізації та самоуправління. Вона передбачає самостійне вирішення всіх питань, які пов'язані із життєдіяльністю спільноти, а також кожного окремого її учасника. Одним з видів самоврядування є професійне **[Error! Reference source not found., с.166–171]**.

В проекті Закону про фахові саморегулівні і самоврядні об'єднання від 07.09.2010 №2494-VI, професійне самоврядування визначено, як гарантоване державою право і реальна здатність певної професійної групи мати власне самоврядне фахове об'єднання і здійснювати делеговані повноваження в межах визначених законодавством [147, с.2]. Найбільш яскравим прикладом професійного самоврядування в державі на сьогоднішній день є суддівське, яке у відповідності до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» існує для захисту професійних інтересів суддів та вирішення питань внутрішньої діяльності судів в Україні. Суддівське самоврядування є однією з гарантій забезпечення незалежності суддів.

Діяльність органів суддівського самоврядування має сприяти створенню належних організаційних та інших умов для забезпечення нормальної діяльності судів і суддів, утверджувати незалежність суду, забезпечувати захист суддів від втручання в їхню діяльність, а також підвищувати рівень роботи з кадрами у системі судів. До питань внутрішньої діяльності судів належать питання організаційного забезпечення судів та діяльності суддів, соціальний захист суддів та їхніх сімей, а також інші питання, що безпосередньо не пов'язані зі здійсненням правосуддя [144]. До завдань суддівського самоврядування належить вирішення питань щодо: 1) забезпечення організаційної єдності функціонування органів судової влади; 2) зміцнення незалежності судів, суддів, захист професійних інтересів суддів, у тому числі захист від втручання в їхню діяльність; 3) участі у визначенні потреб кадрового, фінансового, матеріально-технічного та іншого забезпечення судів та контроль за дотриманням установлених нормативів такого забезпечення; 4) обрання суддів на адміністративні посади в судах; 5) призначення суддів Конституційного Суду України; 6) обрання суддів до складу Вищої ради правосуддя в порядку, встановленому законом [144].

Натомість В.Г. Шишленко надає у своїй праці визначення професійного самоврядування нотаріусів згідно до якого, - це гарантоване державою право і реальна здатність певної професійної групи, членство в якій передбачено законом, здійснювати делеговані повноваження в межах, окреслених законодавством, мати власну професійну самоврядну організацію, яка буде підзвітна представникам відповідної професії [193, с.770-771].

Поняття «професійне самоврядування» описує форму самоорганізації, самоуправління та саморегуляції спільноти – представників єдиної професійної сфери, або безпосередньо працівників підприємства, установи та організації. Самоврядування цього типу направлено на забезпечення

передусім, їх трудових прав та інтересів, а також автономне вирішення інших питань робочого процесу. Специфіка даної категорії суттєво залежить від статусу суб'єктів, які складають відповідну спільність, а також особливостей професійного напрямку, який вони представляють [**Error! Reference source not found.**, с.166–171].

Необхідно вказати, що Законом України «Про нотаріат», нотаріуси визначаються наступним чином: уповноважена державою фізична особа, яка здійснює нотаріальну діяльність у державній нотаріальній конторі, державному нотаріальному архіві або незалежну професійну нотаріальну діяльність, зокрема посвідчує права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняє інші нотаріальні дії, передбачені законом, з метою надання їм юридичної вірогідності [141].

Отже, відповідно до Закону нотаріус є квазіпосадовою особою, яка уповноважена державою на виконання певних дій, але прямо не реалізує державні функції на посадах органів державної влади або місцевого самоврядування. Їх спеціальний юридичний статус передбачає особливі гарантії діяльності та обмеження. Так, держава гарантує і забезпечує рівні умови доступу громадянам до зайняття нотаріальною діяльністю та рівні можливості нотаріусам в організації та здійсненні ними нотаріальної діяльності. Будь-яке втручання в діяльність нотаріуса, зокрема з метою перешкоджання виконанню ним своїх обов'язків або спонукання до вчинення ним неправомірних дій, у тому числі вимагання від нього, його помічника, інших працівників, які знаходяться у трудових відносинах з нотаріусом, відомостей, що становлять нотаріальну таємницю, забороняється і тягне за собою відповідальність відповідно до законодавства. Обшук, виїмка, огляд робочого місця (контори) проводяться на підставі та в порядку, встановленому законом. Вилучення (виїмка) реєстрів нотаріальних дій та документів, що передані нотаріусу на зберігання в порядку, передбаченому законодавством, а також печатки

нотаріуса не допускається. Такі реєстри нотаріальних дій, документи чи печатка нотаріуса можуть бути надані суду за мотивованою постановою суду тільки для огляду і повинні бути повернуті судом негайно після огляду [141].

Обмеження в сфері здійснення нотаріальної діяльності стосуються її сумісництва з іншими різновидами праці, доступу до професії, а також антикорупційних питань. Зокрема, нотаріус не може займатися підприємницькою, адвокатською діяльністю, бути засновником адвокатських об'єднань, перебувати на державній службі або службі в органах місцевого самоврядування, у штаті інших юридичних осіб, а також виконувати іншу оплачувану роботу, крім виконання функції медіатора, викладацької, наукової і творчої діяльності, реєстрації підписувачів згідно із законодавством у сфері електронних довірчих послуг, а також діяльності у професійному самоврядуванні нотаріусів. Нотаріусом може бути громадянин України, якому присуджено ступінь вищої юридичної освіти не нижче магістра, який володіє державною мовою відповідно до рівня, визначеного Законом України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», має стаж роботи у сфері права не менш як шість років, з них помічником нотаріуса або консультантом державної нотаріальної контори - не менш як три роки, склав кваліфікаційний іспит і отримав свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю. Не може бути нотаріусом особа, яка має судимість за вчинення злочину, якщо така судимість не погашена або не знята у встановленому законом порядку (крім реабілітованої особи), особа, дієздатність якої обмежена, або особа, визнана недієздатною. Нотаріусу забороняється використовувати свої повноваження з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки чи пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб [141].

Наступне, на що варто звернути увагу, це те, що формування професійного самоврядування нотаріусів відбувається на фоні не трудових,

а, передусім, адміністративно-правових відносин. Останні являють собою сукупність урегульованих адміністративно-правовими нормами суспільних відносин, що складаються у галузі державного управління та адміністративної охорони публічного правопорядку, один з учасників (або всі учасники) яких є носіями владних повноважень, а також суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, які перебувають під охороною держави [184]. Основними ознаками адміністративно-правових відносин є наступне: 1) учасники адміністративно-правових відносин виступають як юридично нерівні суб'єкти, що в майновому сенсі відокремлені одне від одного, а в організаційно-правовому - один з них у конкретному правовому зв'язку підпорядкований іншому; 2) адміністративно-правові відносини – це правовий зв'язок, що виникає з приводу нематеріальних і матеріальних благ, котрі являють цінність для окремої (приватної) особи і, разом з тим, є предметом публічного інтересу; 3) відносини сторін регулюються на засадах імперативності приписів норм законодавчих актів та ініціативи (або обов'язку) їхнього застосування тими учасниками адміністративних відносин, які наділені для цього відповідними владними функціями або правом ініціативи порушення процесу адміністративного провадження (наприклад, право громадянина звернутися із заявою про призначення йому пенсії); 4) учасники цього виду правовідносин виступають як носії адміністративних повноважень і обов'язків, а громадяни, крім того, ще й носіями загальних цивільних прав (у цьому випадку вони можуть бути поіменовані «суб'єктивні» права, якраз з метою підкреслити їхній загальний, універсальний характер), які охороняються та захищаються нормами адміністративного (так само, як і інших галузей) права; 5) захист суб'єктивних прав і спонукання до виконання адміністративних обов'язків здійснюється за допомогою специфічних адміністративних заходів впливу, а, крім того, також і в загальному судовому порядку; 6) підстави виникнення, припинення і трансформацій адміністративно-правових

відносин відрізняються від юридичних фактів в інших галузях права за видами, змістом і характером правових наслідків [184].

На сьогоднішній день адміністративні правовідносини пронизують всю сферу нотаріальної діяльності з огляду на широкий формат її державного регулювання. Стаття 2-1 Закону України «Про нотаріат» визначає, що державне регулювання нотаріальної діяльності полягає у встановленні умов допуску громадян до здійснення нотаріальної діяльності, порядку зупинення і припинення приватної нотаріальної діяльності, анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю; здійсненні контролю за організацією нотаріату, проведенням перевірок організації нотаріальної діяльності нотаріусів, дотримання ними порядку вчинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального діловодства; визначенні органів та осіб, які вчиняють нотаріальні дії, здійснюють контроль за організацією нотаріату, проводять перевірки організації нотаріальної діяльності нотаріусів, дотримання ними порядку вчинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального діловодства; визначенні ставок державного мита, яке справляється державними нотаріусами; встановленні переліку додаткових послуг правового і технічного характеру, які не пов'язані із вчинюваними нотаріальними діями, та встановленні розмірів плати за їх надання державними нотаріусами; встановленні правил професійної етики нотаріусів. Контроль за організацією нотаріату, перевірка організації нотаріальної діяльності нотаріусів, дотримання ними порядку вчинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального діловодства здійснюються Міністерством юстиції України та його територіальними органами [141].

Таким чином, держава визначає порядок доступу до професії нотаріуса, надання відповідних дозвільних документів на провадження нотаріальної діяльності, а також встановлює стандарти, вимоги та правила її провадження. Професійне самоврядування в даному випадку сприяє

упорядкуванню внутрішньо-адміністративних відносин з тією метою, щоб функціонування нотаріату відбувалась правильно, ефективно та законно, відповідало всім національним та міжнародним стандартам.

В той же час, професійне самоврядування можна вважати додатковим фактором незалежності нотаріату. Основою самоврядування в будь-якій сфері є спеціальні інститути самоорганізації та самоуправління, які виражають волю відповідних соціальних осередків та наділені владою виступати від їх ім'я та вирішувати пов'язані із життєдіяльністю останніх питання. Наприклад, місцеве самоврядування відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» здійснюється територіальними громадами сіл, селищ, міст як безпосередньо, так і через сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, а також через районні та обласні ради, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст [140]. За Законом України «Про судоустрій і статус суддів» суддівське самоврядування в Україні здійснюється через: 1) збори суддів місцевого суду, апеляційного суду, вищого спеціалізованого суду (а у передбачених законодавством випадках - апеляційної палати вищого спеціалізованого суду), Пленум Верховного Суду; 2) Раду суддів України; 3) з'їзд суддів України [144].

В межах нотаріату органом професійного самоврядування є Нотаріальна палата України, яка представляє українських нотаріусів, відповідно до своїх повноважень упорядковує та регулює їх роботу, а також виконує інші дії в інтересах забезпечення законності та ефективності виконання професійних функцій.

У підсумку слід визначити, що професійне самоврядування нотаріусів – це складне, комплексне явище, яке виходить за межі звичайного представництва трудових інтересів працівників. Дана категорія існує в рамках роботи великого інституту нотаріату, представники якого уповноважені державою на виконання соціально важливої діяльності, мають

особливий правовий статус (набір прав та обов'язків). В контексті наведеного неможливо звести сутність і зміст професійного самоврядування до якогось єдиного значення, адже у ньому концентруються ознаки як правового явища, так і моделі організації відповідної спільноти.

Таким чином, професійне самоврядування нотаріусів представляє собою: по-перше, гарантоване законодавством України право нотаріусів, як професійної спільноти, приймати безпосередню участь у вирішенні питань своєї цільової діяльності, представляти себе та захищати надані законодавством права, свободи та інтереси; по-друге, спеціальна, додаткова гарантія незалежності інституту нотаріату у вирішенні всіх ключових питань, пов'язаних з організацією роботи нотаріусів, захистом їх прав та інтересів через спеціальну самоврядну інституцію – Нотаріальну палату України; по-третє, форма самоорганізації, саморегуляції та самоуправління професійної спільноти нотаріусів, яка у визначеному законодавством порядку забезпечує автономне регулювання внутрішньо-організаційних відносин щодо функціонування інституту нотаріату, сприяє ефективному виконанню нотаріальної діяльності, захищає права та представляє інтереси нотаріусів та інших суб'єктів, що користуються їхніми послугами.

1.2. Завдання, мета та принципи функціонування професійного самоврядування нотаріусів

Одним з ключових положень, яке пронизує всю історію філософії та більшість філософських концепцій, є ідея про те, що кожне явище навколишнього світу, зокрема, фізична річ, властивість природи, процес тощо мають свою власну мету та відповідне призначення, яке визначено системою вихідних засад, внутрішніх, основоположних законів описаних терміном «принципи» [23; 181]. Гнучкість даної філософської думки

дозволяє також застосувати її в рамках дослідження правових категорій. Наприклад, досліджуване в дисертації професійне самоврядування нотаріусів функціонує не хаотично, адже вона спрямована на досягнення відповідної мети, що передбачає вирішення особливого набору завдань. Окрім того, в основі такої діяльності лежить система відправних начал, вихідних ідей, тобто принципів.

Так, слово «мета» є передбаченням у свідомості результату, на досягнення якого спрямовані дії, мета повинна відповідати об'єктивним законам, реальним можливостям оточуючого світу та самого суб'єкту. В тлумачних словниках української мови мету визначено як те, до чого хтось прагне, чого хоче досягти, ціль; заздалегідь намічене завдання, замисел [18, с.520; 85, с.82]. Л.А. Луць зазначає: мета – це той результат, стан, якого має досягнути система у процесі свого функціонування. Метою може бути як певний стан системи, так і результат, продукт її функціонування. Тільки відносно своєї мети об'єкт виступає як система. Обрана мета зумовлює, детермінує відповідні функції, а через них – і структуру системи, адже без структури сукупність необхідних елементів є тільки складом системи, а при наявності структури з'являються і зв'язки між елементами [84, с.43-44]. Ю.П. Сурмін зазначає, що мета являє собою ідеальне передбачення результату діяльності, що виступає її регулятором. Дослідник виокремлює такі основні особливості мети: 1) є моделлю майбутнього результату, початковим образом, до якого рухається об'єкт; 2) виступає як варіант задоволення потреби, сформований з кількох альтернатив. Мету системи Ю.П. Сурмін охарактеризував як бажаний результат діяльності системи, який формулюється як найкращий для неї стан. «Мету системи звичайно виражають у вигляді цільової функції, яка відображає кілька цілей, що творять ієрархію. Під метою системи розуміють певні переважаючі стани, до яких рухається система. Це можуть бути стани рівноваги або деякі

функціональні дії системи та її перетворення до певних якісних станів», – пише науковець [43, с.385; 114, с.118].

За тлумаченням І.С. Канзафарової, мета – це вільно сформоване суб'єктивне уявлення про бажаний, ще не здійснений стан будь-якого об'єкта дійсності і шляхи його досягнення. Результат – це здійснена мета, це завжди факт об'єктивної дійсності, що планувався і був досягнутий певним шляхом. Мета, як ідея, не може безпосередньо визначити наслідок. Вона робить це опосередковано, через інші об'єктивні явища, що виконують службову роль засобу. Систематизуючи власні висновки авторка наголошує, що кожна з трьох вищезазначених категорій визначається через дві інші. Мета не існує без результату (не буває цілей, ні на що не спрямованих) і ніколи не реалізується безпосередньо. Статус наслідку приписується якомусь об'єктивному явищу, лише коли він є досягненням певної мети (у протилежному випадку він залишається просто явищем). У той же час наслідок є проявом чинності засобів (він не існує до них, як безпосередньо даний, в іншому випадку меті ні до чого було б прагнути, як вона повинна це робити за визначенням) [57, с.169-170].

В свою чергу, завдання – це уточнення мети; конкретні питання які необхідно вирішити для досягнення визначеного результату [176, с.114]. У філософському значенні «завдання» – це не просто завдання, а соціальне завдання, і воно тлумачиться у цьому сенсі необхідності для суб'єкта (суспільства, соціальної спільноти, особи) здійснити у майбутньому визначену діяльність [182, с.196; 161, с.44].

В розумінні В.В. Шилова завдання – це також цілі, втім вони є значно меншими за обсягом та більш чітко визначеними. Так, якщо мета (цілі) мають стратегічний характер, то завдання – тактичний, оскільки саме завдання впливають на обрання форм, способів та методів дії (поведінки) суб'єктів, що їх виконують. Науковці констатують: кожне окреме завдання може слугувати проміжною метою, для досягнення якої вибудовується

власна система завдань. Тобто завдання завжди є похідними від мети, а мета задається суб'єктивно, виходячи із соціальних потреб [191, с.98; 179, с.35-36]. За визначення В.І. Щербини завдання – це активізована, конкретизована та сформульована перед кимось або чимось мета (ціль) [194, с.57]. «Завдання — це цілі, досягнення яких бажано до певного (визначеного) моменту часу в межах періоду стратегічного планування. До цього слід додати, що цілі можуть бути недосяжними на конкретний (запланований) момент, але наближення до них за цей час повинно відбуватися постійно. Завдання, на відміну від цілей, повинні бути здійсненими, хоча не завжди можна вимагати їх здійснення. Поряд з цим розглядається ціль, яку ніколи не можна досягти, але до якої треба постійно наближатися, що отримала назву – ідеал», – вважає О.Г. Комісаров [69, с.90].

Таким чином, мета і завдання – це категорії, які взаємодоповнюють одне одну та фактично є частиною одного цілого. Мета – це кінцевий, усвідомлений, окреслений конкретизованими фактами результат діяльності, функціонування якогось явища, здійснення певного процесу, тощо. Він символізує остаточну координату досягнення якої щось закінчує. Завдання складають зміст мети. Це проміжні, складові цілі, виконання яких відбувається, як кроки досягнення визначеного результату [174, с.232–234].

Питання мети і завдань професійного самоврядування нотаріусів частково освітлено в статті 16 Закону України «Про нотаріат». В документі зауважено: метою професійного самоврядування нотаріусів є об'єднання на професійній основі зусиль нотаріусів для виконання покладених на них Законом обов'язків і забезпечення їхніх прав, представництво професійних інтересів нотаріусів у державних органах, органах місцевого самоврядування, у відносинах з іншими юридичними особами, захист професійних інтересів та соціальних прав нотаріусів, сприяння підвищенню професійного рівня нотаріусів та надання їм методичної допомоги, захисту

інтересів фізичних і юридичних осіб при заподіянні їм шкоди внаслідок незаконних дій або недбалості нотаріуса [141].

На перший погляд, положення законодавства показують вектор функціонування професійного самоврядування нотаріусів. Разом із цим, стаття 16 Закону України «Про нотаріат» зовсім не вписується у концепцію де одній меті відповідає декілька складових завдань. Тут ми бачимо визначення багатьох змішаних між собою цілей. За такого підходу незрозуміло: в чому визначається кінцевий результат самоврядування нотаріусів, та за рахунок чого він досягається. Зважаючи на існуючий недолік, вважаємо необхідним запропонувати новий підхід до визначення мети та завдань функціонування професійного самоврядування нотаріусів, що має більш логічну структурованість та відповідає теоретичній складовій [174, с.232–234].

Отже, метою професійного самоврядування нотаріусів є об'єднання нотаріусів для сприяння ефективному виконанню покладених на них законодавством повноважень та автономного вирішення питань, пов'язаних із функціонування інституту нотаріату, які прямо не врегульовано державою [174, с.232–234]. Зважаючи на викладену мету, завданнями професійного самоврядування є:

- формування та забезпечення функціонування самоврядних інституцій. Професійне самоврядування нотаріусів реалізується через визначену державою організаційно-управлінську модель, представлену певним спеціально уповноваженим суб'єктом. На сьогоднішній день це Нотаріальна палата України, але з часом подібний формат може змінитись, а замість цієї інституції буде визначено декілька нових. В будь-якому разі, забезпечення роботи подібних органів покладено безпосередньо на нотаріальну спільноту, яка провадить організаційні, управлінські, юридичні та інші заходи із створення організаційних та інших умов для роботи самоврядних інституцій;

- представництво професійних інтересів нотаріусів. Як доречно зауважує С.Г. Керимов: 1) представництво – це правове відношення; 2) представник зобов'язаний діяти згідно з повноваженням; 3) представник зобов'язаний або має право вчиняти правочини від імені другої сторони [59, с.10]. В контексті представленої у роботі проблематики представником нотаріальної спільноти є самоврядна інституція, яка має затверджені законодавством, та її статутом, повноваження. Вона вступає у суспільні відносини із державними органами влади, місцевого самоврядування, підприємствами, установами організаціями всіх форм власності з метою представлення професійних інтересів нотаріусів та сприяння дієвій взаємодії цих посадових осіб із відповідними юридичними особами;

- захист соціальних та професійних прав нотаріусів. Професійне самоврядування проводить усі необхідні та доступні, з огляду на законодавство України, заходи щодо: забезпечення непорушності гарантій незалежності нотаріальної діяльності; запобігання перешкоджанню законній професійній діяльності нотаріусів з боку органів державної влади, місцевого самоврядування, та будь-яких інших фізичних або юридичних осіб; сприяння реалізації прав та свобод на гарантоване соціальне забезпечення у зв'язку із виконуваною діяльністю тощо;

- методичне та навчально-виховне забезпечення нотаріальної діяльності. Нотаріуси, як і представники інших професійних галузей, потребують постійного удосконалення рівня своєї компетентності, а також роз'яснення питань реалізації норм законодавства України в сфері здійснення нотаріальних дій, яке активно реформується. Саме тому однією з цілей професійного самоврядування є створення навчально-методичних матеріалів, проведення науково-виховних заходів, організації зустрічей з експертами з питань права, а також вчинення інших дій, спрямованих на удосконалення робочого середовища та кадрового потенціалу;

- забезпечення дотримання представниками нотаріату високих стандартів професійної етики, дисципліни та законності. В діяльності нотаріусів, як і представників інших професій, наявний «людський фактор», який зумовлює ризики порушення даними уповноваженими особами вимог і положень законодавства України. Це наносить шкоду правам та інтересам приватних осіб, які звертаються до нотаріату з метою вчинення відповідних дій. Тому професійне самоврядування є одним із законодавчо визначених важелів підтримки правомірності і законності роботи цього інституту [174, с.232–234].

Вважаємо, що запропонована схема мети і завдань функціонування професійного самоврядування нотаріусів більш структурована та логічна, у зв'язку із чим її доцільно закріпити у положенні статті 16 Закону України «Про нотаріат» замінивши поточний текст норми [174, с.232–234].

В свою чергу, юридичний каркас професійного самоврядування вибудовується навколо спеціальних принципів, що є вихідними положеннями даної категорії, а також будь-якого іншого правового явища. Етимологія слова «принцип» наступна: 1) основа організації дії якого-небудь приладу, машини і тому подібне; 2) основне, вихідне положення якої-небудь теорії, вчення, світогляду, теоретичної програми; 3) внутрішнє переконання людини, що визначає його відношення до дійсності, норми поведінки і діяльності; 4) основна особливість в організації чого-небудь; 5) першооснова, керівна ідея, основне правило поведінки [102; 159, с.52].

В філософських джерелах підкреслюється, що термін «принцип» походить від латинського слова «*prīncipium*», яке означає основні, найзагальніші, вихідні положення, засоби, правила, що визначають природу і соціальну сутність явища, його спрямованість і найсуттєвіші властивості. Поняття «принцип» вживається лише до тих категорій, які можуть бути названі основоположними, оскільки принцип – це теоретичне узагальнення суті відповідного явища, відображення існуючої реальності і діючих у ній

закономірностей. Аристотель розуміє принцип в об'єктивному значенні як першу причину: те, виходячи з чого щось існує або існуватиме. Кант тлумачить принцип суб'єктивно: він розрізняє принципи конститутивні (тільки для емпіричного вживання) і регулятивні (тільки для трансцендентального або практичного вживання). «Принципи, – писав Ф. Енгельс, – не застосовуються до при-роди і людської історії, а абстрагуються від них; не природа і людство уподібнюються з принципами, а навпаки, принципи вірні, лише постільки, оскільки вони відповідають природі і історії» [29, с.37-39]. Часто поняття «принцип» співвідноситься з категорією «ідея» у тому випадку, коли під нею філософи розуміють внутрішню логіку, закон існування об'єкта, те, що становить його внутрішню сутність. У теорії пізнання принцип може виступати як абстрактне визнання ідеї, а точніше певна сукупність (сума) принципів, що дорівнюють ідеї, наприклад «правова», «соціальна», «демократична», «ліберальна» держава, «гуманне», «справедливе» право, «поділена» влада тощо [64, с.25-26].

В юридичній площині з приводу принципів права сформувалось багато наукових точок зору та визначень. Юридична енциклопедія за редакцією Ю.С. Шемшученко визначає «принципи» як основні засади, вихідні ідеї, що характеризуються універсальністю, загальною значущістю, вищою імперативністю і відображають суттєві положення юридичної теорії, вчення, науки [196, с.110].

Водночас, І.Г. Бабич дійшов висновку: «Принципи права – це те, на чому засновані формулювання та дія права . Будь-які принципи, у тому числі і принципи права – продукт людської діяльності. Вони є соціальним явищем як за джерелом походження, так і за змістом: їх виникнення обумовлене потребами суспільного розвитку, в них відображаються закономірності суспільного життя. Принципи права служать для правильної координації закономірностей розвитку суспільних відносин та, як правило,

закріплюються у преамбулах основних нормативно правових актів, а також у нормах права» [8, с.34-36].

Як зауважує О.В. Петришин, поняття «принцип» надзвичайно тісно пов'язане із категоріями «закономірність» і «сутність». Однопорядковий характер цих понять дає підстави визначати правові принципи через закономірності розвитку суспільства (загальносоціальні принципи) і права (юридичні принципи), а також через сутність і основний зміст останнього. Принципи права спрямовують і надають синхронності усьому правовому регулюванню суспільних відносин, досконаліше за інше розкривають місце права у суспільному житті та його розвитку. Саме принципи права є тим критерієм законності й правомірності дій громадян і посадових осіб, адміністративного апарату і органів юстиції і за відомих умов мають велике значення для зростання правосвідомості населення, його культури і освіти. Становлячи головний зміст права, принципи перебирають на себе всі його властивості і функції [17, с.633-634; 189, с.44].

Р.Я. Демків визначає, що принципи права – це стрижень усієї правової матерії. Вони виступають орієнтирами для формування права, відображають його сутність і реально існуючі зв'язки у правовій системі, пов'язані із засобами, механізмами правового регулювання. Принципи права є необхідною правовою основою у правотворчості для упорядкування нормативного матеріалу (внесення доповнень, відміни застарілих, прийняття нових правових настанов). Важливе значення мають принципи права і при наявності прогалин у правовому регулюванні: останні необхідно долати у тому числі за допомогою правових принципів. Науковець також особливо підкреслює системоутворюючу якість правових принципів: внутрішня єдність, узгодженість, цілісність, збалансованість досягаються більшою мірою за допомогою проникнення в конкретні норми єдиних наскрізних начал. Таким чином, забезпечується верховенство права, що включає всезагальність, рівність, незалежність правосуддя, невідворотність

покарання. Принципи права пронизують усі або більшість інститутів, норм, виражають взаємозалежність і взаємообумовленість керівних ідей і окремих настанов, у яких виражені методи та засоби правового регулювання, а також виступають засобом узгодження мети правового регулювання з іншими правовими категоріями [36, с.31-32].

В той же час, С.В. Попов наголошує на тому, що принципи права – це такі відправні ідеї існування права, які виражають найважливіші закономірності й підвалини даного типу держави і права, є однопорядковими із сутністю права і становлять головні його риси, відрізняються універсальністю, вищою імперативністю й загальновизнаністю, відповідають об'єктивній необхідності побудови і зміцнення певного суспільного ладу. Як правове явище, вони мають певні загальні ознаки, що дозволяють визначити їх як основні засади, відправні ідеї його буття, що виражають найважливіші закономірності даної суспільно-економічної формації, є однопорядковими із сутністю права й володіють універсальністю, вищою імперативністю й загальною значимістю. Принципи права спрямовують і синхронізують увесь механізм правового регулювання суспільних відносин, розкривають місце права в суспільному розвитку. Саме вони служать критерієм правомірності дій громадян і державного апарату в цілому, а за певних умов сприяють зростанню правосвідомості населення, правової культури й освіти. Принципи права є своєрідною передавальною ланкою між економічним базисом суспільства та його юридичною надбудовою, системою нормативного регулювання [125, с.56].

Тож, принципи права – це будівні, ґрунтовні, суспільно визначені ідеї, яким право та процес його дії повинен відповідати. Це абстрактні норми найвищої імперативної сили, які пронизують всю нормативно-правову систему, кожен юридичний інститут і норму. Вимоги, що в них закладено, відображають бачення про призначення та цілі правової матерії в державі,

функціонування кожного окремого правового явища та є загальнообов'язковими для всіх без виключення суб'єктів, щодо яких спрямовано їх дію [173, с.45–47].

Таким чином, принципи функціонування професійного самоврядування нотаріусів – це фундаментальні, основоположні, вихідні ідеї, відповідно до яких регулюються суспільно-правові відносини в сфері професійного самоврядування нотаріусів, а також реалізується мета та цілі його діяльності [173, с.45–47]. Перелік таких принципів наведено в абзаці 5 статті 16 Закону України «Про нотаріат». Згідно із нормою професійне самоврядування нотаріусів функціонує на засадах законності, гласності, незалежності, демократичності, колегіальності, виборності, обов'язковості членства нотаріусів та виконання рішень органів професійного самоврядування, прийнятих відповідно до їх компетенції, забезпечення рівних можливостей доступу нотаріусів до участі в професійному самоврядуванні [141].

Попри досить повний та зрозумілий перелік принципів на яких ґрунтується функціонування професійного самоврядування та яким воно загально відповідає, на наш погляд, його варто доповнити декількома вихідними положеннями, що відіграють суттєву роль у юридичній формулі цієї категорії. Цими додатковими принципами є:

- верховенство права [173, с.45–47]. Вказаний принцип тотожний законності, але із більш широким змістом та сферою питань, які охоплюють його вимоги. Ця вихідна засада отримала пряме визначення у судовій практиці Конституційного Суду України (далі – КСУ). В Рішенні КСУ у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 02.11.2004 №15-рп/2004 верховенство права розтлумачено, як панування права в суспільстві. Верховенство права

вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України [152]. В наукових джерелах в цілому дане тлумачення підтримується, але це не заважає окремим науковцям наводити власні, додаткові ознаки принципу. Наприклад, як пише С.С. Сливка, зміст верховенства (панування) права полягає у тому, що воно займає домінуючу позицію порівняно з державою. «Це гарант прав, свобод і законних інтересів громадян. Панування права означає, що воно не може залежати від політичних сил та ідеології, а втілене у звичаєвому праві, реально існуючих стосунках, не залежить від статі, суспільного становища, національності тощо. У пануванні права значну роль відіграє духовна і моральна сили, які не можуть бути утворені державою. Вони вищі, ніж сила держави. Пануванню права передують панування національної моралі, загальнолюдських цінностей у регулюванні суспільних відносин, воно зумовлене природно-історичними правами людини і спирається на духовні й моральні засади суспільства. Для утвердження панування права потрібен час, але завдяки цьому людина впевнена у завтрашньому дні. Незважаючи на те, що держава обмежена правом, яке сама приймає, вона ще й відповідає за панування права в суспільстві», – наголошує автор [157, с.187].

Не менш цікавим та доречним є визначення С.П. Погребняка, який пише: верховенство права – це панування права певного змісту. У цьому випадку право стримує державу не фактом існування правил і процедур;

воно обмежує державу за змістом її юридичних актів. На думку науковця для демонстрації цієї ідеї слушною є метафора «верховенство права над законом». Основними цінностями, що асоціюються з цим аспектом, є гідність людини, стриманість державної влади. Матеріальний аспект верховенства права передбачає, що норми права мають відповідати: 1) стандартам основоположних прав і свобод; 2) загальним засадам права, іншим принципам природного права. Виконання вимог, що впливають з матеріального аспекту верховенства права, зокрема, забезпечується: 1) уявленням про обмеженість впливу держави на зміст права; 2) наявністю чітко викладеного переліку прав людини, зафіксованого насамперед в конституції; 3) принципом поділу влади; 4) наявністю ефективної судової системи; 5) міжнародними угодами з прав людини; 6) належною правовою процедурою; 7) принципом пропорційності; 8) принципом добросовісності; 9) сильною конституційною традицією та відповідною загальною культурною ситуацією [113, с.22-23]. Більш лаконічним, але не менш обґрунтованим є підхід А.П. Зайця, який принцип верховенства права конкретизує в таких складових: принцип мінімальної достатності правового регулювання суспільних відносин і всезагальності права, принцип зв'язаності держави правами і свободами громадян, принцип позапартійності права, його відносної самостійності щодо політичних сил; верховенство Конституції та законів України [53, с.3]. Як принцип функціонування професійного самоврядування нотаріусів принцип верховенства права вимагає: 1) існування самоврядних інституцій нотаріусів та виконання ними своїх повноважень виключно у правових координатах поза межами впливу будь-яких, не юридичних, а також не закріплених у офіційних нормативно-правових актах норм; 2) регулювання суспільно-правових відносин в сфері нотаріального самоврядування не тільки з огляду на національне законодавство, а й міжнародні стандарти; 3) неможливості одностороннього державного обмеження функціонування

професійного самоврядування нотаріусів, окрім як внесення змін до законодавства України та переосмислення статусу відповідних самоврядних інституцій;

- принцип делегованості повноважень [173, с.45–47]. Відповідно до цього принципу професійне самоврядування нотаріусів не замінює державу у регулюванні діяльності інституту нотаріату. В його основі лежать делеговані повноваження, які цілком можливо виконувати на місцях безпосередньо в сфері поточної діяльності зазначених уповноважених осіб без залучення представників публічної влади. При цьому, відійти повністю від участі держави у регулювання нотаріату неможливу з огляду на спеціальний статус нотаріусів, специфіку та важливість виконуваних ними повноважень, а також правові ризики пов'язані із їх діяльністю, наприклад, щодо захисту нотаріальної таємниці;

- принцип стабільного розвитку [173, с.45–47]. В умовах тотальних соціально-технічних, економічних, політичних та інших змін нотаріат не може протистояти прогресу, у зв'язку із чим професійне самоврядування повинно сприяти удосконаленню нотаріальної діяльності в Україні, визначенню векторів підвищення її доступності, а також перейняттю найкращих світових та національних практик розвитку;

- принцип запобігання корупції [173, с.45–47]. Сьогодні корупція – це одне з найбільш негативних явищ, яке гальмує розвиток нашої країни та робить її ризикованим партнером на міжнародній арені. Не позбавлений даної проблеми український нотаріат. Звідси, однією з головних ідей професійного самоврядування є тотальна протидія, запобігання та попередження корупційних проявів в роботі нотаріусів, що має включати в себе як заходи реакції на корупцію, так і профілактики, що включає: роз'яснення, антикорупційні заняття, видання спеціальних методичних матеріалів і таке інше [173, с.45–47].

Тож, саме так на сьогоднішній день виглядає мета, завдання та система принципів функціонування професійного самоврядування нотаріусів в Україні. Кожна з представлених категорій – це цеглина, з якої вибудовується правовий статус та роль досліджуваних суб'єктів. Саме тому, ми переконані, що в норми чинного законодавства слід внести відповідні зміни та доповнення шляхом законодавчого закріплення вказаних вище категорій. Зазначене, як вбачається, дозволить покращити теоретичне підґрунтя та правозастосовну практики у цій сфері.

1.3. Правові засади функціонування професійного самоврядування нотаріусів

Забезпечення ефективного функціонування професійного самоврядування нотаріусів вимагає побудови дієвої системи нормативно-правових засад здійснення такої діяльності. Попри те, що професійне самоврядування нотаріусів, переважно, регулюється статтями Закону України «Про нотаріат» та не має визначення в інших законодавчих актах, правові засади його функціонування включають в себе велику групу юридичних документів, які найбільш доцільно розглядати в залежності від їх юридичної сили.

Так, Закон України «Про правотворчу діяльність» закріплює, що юридична сила – це властивість нормативно-правових актів та встановлених ними норм права, що є основою для визначення співвідношення їх взаємної ієрархічної підпорядкованості у системі нормативно-правових актів, зумовленого сукупністю ознак. З урахуванням цієї властивості в Україні встановлюється наступна ієрархія нормативно-правових актів:

- 1) Конституція України в системі нормативно-правових актів України має найвищу юридичну силу і є обов'язковою до виконання на території

України; 2) чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, укладаються відповідно до Конституції України та мають на території України вищу юридичну силу, ніж всі інші нормативно-правові акти, окрім Конституції і є обов'язковими до виконання; 3) закони приймаються на основі Конституції України, чинних міжнародних договорів України, мають на території України вищу юридичну силу, ніж підзаконні нормативно-правові акти і так далі [142].

Подібна ієрархія притаманна як нормативно-правовим засадам в цілому, так і документам, що регулюють конкретні сфери суспільно-правових відносин. З огляду на це можна вказати, що перший та найголовніший документ, який знаходиться в основі правового регулювання професійного самоврядування нотаріусів є Конституція України (далі – Основний Закон) [171, с.245–250].

Конституція одночасно є найважливішим юридичним актом, та визначальним політичним документом. Як юридичний акт, конституція – це основний закон держави, універсальний правовий акт, який регулює найважливіші суспільні відносини, створює юридичну базу для нормотворчої діяльності всіх органів державної влади, органів місцевого самоврядування. конституція є особливим інститутом правової системи країни. їй належить правове верховенство по відношенню до всіх інших правових актів держави. конституція оформляє національну правову систему, об'єднує чинне законодавство в єдине ціле, визначає основи законності і правопорядку в державі. отже, юридичні властивості конституції як правового акту розкриваються через наступне. конституція – це передовсім закон, тобто – правовий акт виключного значення. вона має юридичне верховенство – найвищу юридичну силу стосовно всіх нормативно-правових актів держави. Це означає, що жоден нормативно-правовий акт не може суперечити конституції. конституція становить основу всієї правової системи держави. Поточне законодавство розвиває,

деталізує положення конституції. Для конституції властивий особливий механізм її прийняття та внесення до неї змін. Як політичний документ, конституція регулює важливі політико-правові інститути, встановлює основні засади внутрішньої та зовнішньої політики держави, соціально-економічного розвитку країни, закладає основи політичних, економічних, культурних, національних відносин, основи духовного життя. вона визначає джерело всієї влади, носіїв влади, межі її розповсюдження та механізм здійснення тощо [72; 86, с.50; 71].

Так, в нормах Конституції зазначено, що Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України [74]. Основним Законом констатовано, що в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на її основі і повинні відповідати даному акту. Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується [74].

Відповідно до Конституції, усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними. Кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед

суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості. Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [74].

На підставі цих, а також цілого ряду інших конституційних принципів, вибудовується механізм правового регулювання суспільно-правових відносин в усіх сферах суспільного життя. Вказаними вихідними положеннями зобов'язані керуватись всі, без виключення, фізичні та юридичні особи, сприяти їх утвердженню та непорушності. Норми, які б прямо регулювали зміст і сутність інституту нотаріату, а тим більше професійне самоврядування його представників в Основному Законі не знаходять свого закріплення, що логічно, враховуючи центральний характер даного документу. Проте, Конституція закріплює одну досить важливу гарантійну норму: виключно законами України визначаються судоустрій, судочинство, статус суддів; засади судової експертизи; організація і діяльність прокуратури, нотаріату, органів досудового розслідування, органів і установ виконання покарань; порядок виконання судових рішень; засади організації та діяльності адвокатури [74]. Дане положення окреслює обов'язковість законодавчого врегулювання інституту нотаріату, що підвищує важливість та необхідність регулювання його статусу, а також попереджає необмірковані реформування у зв'язку із зміною державної політики, ліквідацією та створенням нових центральних органів влади і таке інше.

Наступну групу правових засад становлять міжнародні документи. В цьому контексті варто відмітити, що діяльності нотаріусів сьогодні не присвячено якогось конкретного акту, як то конвенції, або угоди тощо. Натомість на міжнародному рівні функціонує Міжнародний союз нотаріату

(далі – МСЛН), що своїми правовими документами регулює багато питань роботи інституту, у тому числі в професійно-трудоному плані [171, с.245–250].

Статут МСЛН затверджено 02.10.2007 на першому Міжнародному нотаріальному конгресі до якого в 2013 році приєдналась Нотаріальна палата України. Згідно із вказаним установчим документом, МСЛН являє собою співтовариство одностумців та інститут нотаріату латинської типу, членами якого є юристи, незалежні і неупереджені радники, що уповноважені органами державної влади надавати автентичність документам, які вони складають, що забезпечує правову захищеність та договірну свободу. Союз визначається, як неурядова організація, яка створена з метою сприяння, координації і розвитку нотаріальної функції та діяльності у всьому світі. Представники Нотаріальної палати України приймають участь у роботі багатьох органів МСЛН, зокрема в Комісії з європейських справ, Комісії з соціального захисту нотаріусів, Комісії з тем і конгресів, Комісії з нотаріальної деонтології та Асамблеї нотаріатів-членів МСЛН. Функціонування на базі МСЛН Всесвітнього університету нотаріусів дозволяє представникам нотаріатів-членів Союзу з числа молодих нотаріусів щорічно проходити курс професійної підготовки під керівництвом визнаних на міжнародному рівні фахівців нотаріальної справи [164; 97].

Відповідно до свого правового статусу МСЛН, фактично є світовою організацією професійного самоврядування нотаріусів. Це також підтверджується завданнями Союзу: 1) сприяння розвитку відносин між нотаріусами різних країн-членів для обміну інформацією та досвідом з професійної практики; 2) популяризація застосування основних принципів нотаріальної системи континентального права та, зокрема, принципів нотаріальної етики; 3) представлення нотаріату у міжнародних організаціях та співпраця з ними в рамках партнерства; 4) співпраця на міжнародному

рівні з питання гармонізації національних нотаріальних законів; 5) сприяння, організація й розвиток професійної підготовки та підтримка наукової діяльності в нотаріальній сфері; 6) популяризація міжнародних конгресів, конференцій та міжнародних зустрічей; 7) встановлення та розвиток відносин з національними нотаріатами для співпраці з питань їх організації та розвитку з метою подальшого приєднання до Союзу; 8) встановлення та розвиток відносин з організаціями, що не належать до системи континентального права, з метою співпраці з ними у сферах спільного інтересу; 9) підтримка розвитку права в нотаріальних питаннях у країнах, які цього потребують та інше [164; 97].

Вищим органом управління МСЛН є Асамблея, яка складається з усіх нотаріатів – членів, кожен з яких представлений президентом або уповноваженим представником, відповідно до національних норм. Асамблея збирається на чергову сесію один раз на рік, протягом другого півріччя, у строки, що призначаються Президентом не пізніше, ніж за дев'ять місяців до її проведення. Асамблея має такі повноваження: а) розглядати будь-які ініціативи і приймати рішення міжнародного нотаріату у політичній або науковій сфері та доручати їх виконання відповідно Президенту, Керівній раді або Генеральній раді; б) визначати напрями і затверджувати програму діяльності МСЛН; в) затверджувати внесення змін до Статуту та Загального регламенту; г) приймати та виключати Членів; д) надавати статус спостерігача будь-якій зацікавленій і компетентній нотаріальній організації; е) створювати комісії і надавати рекомендації, які вона вважає корисними для створення робочих груп; ф) обирати Президента, віце-президентів, секретаря та скарбника МСЛН, додаткових членів; г) призначати членів Наглядової фінансової ради; з) обирати членів Генеральної ради, враховуючи відповідні пропозиції нотаріатів- членів МСЛН тощо [164].

Статутом затверджено проведення раз на три роки Міжнародного конгресу нотаріату, який має на меті: а) вивчення на високому науковому рівні тем юридичного характеру, що прямо або опосередковано становлять інтерес для нотаріусів; б) проведення форуму для дискусій і обміну досвідом між нотаріатами та представниками професії; с) надання можливості інституту нотаріату демонструвати суспільству свою роль і досвід в юридичній, політичній і соціальній сферах [164].

МСЛН затверджено два важливі документи, які закріплюють важливі організаційні та деонтологічні моменти роботи нотаріату. Першим є Етика та правила організації нотаріату від 17.10.2004 який встановлює наступне: «Етика є необхідним і обов'язковим елементом для здійснення нотаріальної функції. Без цього стає неможливим належне здійснення нашої функції, оскільки нотаріальна професія керується високим етичним змістом. Саме тому ми зобов'язані зосередити і самим широким чином поширювати в рамках світового нотаріату етичні норми, які супроводжують нашу професійну практику і зміцнюють її соціальну цінність в прагненні до досконалості. Діяльність нотаріуса є унікальною. Його завдання, причому дуже тонке, полягає у забезпеченні правової безпеки і достовірності, які є основоположними для суспільства. Саме тому нотаріат є установою виключно необхідною і корисною для суспільства. Своєю превентивною функцією діяльність нотаріуса забезпечує впевненість і правову безпеку та, цілком очевидно, що вона здійснюється з урахуванням норм етики. Цінність правової впевненості та правової безпеки є засобом для досягнення кінцевої мети закону: справедливості. І саме тому етика є непорушною вимогою. Це її основа, її коріння і сила її законності. Однак, нотаріус, як і будь-який інший професіонал, може припускатися помилок або похибок, хоча вони ніколи не повинні мати місце. Ось чому важливо було розробити Кодекс етики, який містив би мінімальні і необхідні норми, що регулюють діяльність нотаріусів» [44].

Правила затверджують, що положення викладені в них повинні мати безумовний характер в їх застосуванні для кожної держави-члена МСЛН і бути включені до її законів та постанов про нотаріат або шляхом прийняття Закону про нотаріальну етику. Окремі його норми присвячено правовому статусу палат та професійних асоціацій нотаріусів, взаємодії із судовими органами, міністерством юстиції тощо [44].

Іншим документом є Фундаментальні принципи системи латинського нотаріату затверджені Асамблеєю нотаріатів-членів Міжнародного союзу нотаріату від 08.11.2005. Документ визначає, що нотаріус, фахівець у галузі права – це публічна посадова особа, яка призначається на посаду державою з метою надання достовірності правочинам та угодам, що містяться у документах, які він складає, і виступає в якості радника осіб, що звертаються за його послугами. Нотаріус, будучи наділеним публічною функцією, виконує свої обов'язки незалежно і неупереджено, не входячи до ієрархії державних чиновників або службовців. Нотаріальна служба, охоплюючи сукупність правової діяльності у сфері безспірної юрисдикції, забезпечує клієнтові правову безпеку, запобігає можливим суперечкам, які вона може вирішити за допомогою юридичної медіації, та є необхідним інструментом для справлення правосуддя. Вказується, що нотаріальні дії, які стосуються будь-яких юридичних операцій, це дії, що посвідчені нотаріусом. Їх справжність стосується підпису, змісту і дати документа. Вони зберігаються у нотаріуса і вносяться до реєстру. Постійно дотримуючись припису закону, нотаріус при складанні нотаріальних дій інтерпретує волю зацікавлених сторін і адаптує форму її викладу до вимог закону. У зв'язку з цим, нотаріус встановлює особу, правоздатність і, за необхідності, законність повноважень сторін. Нотаріус контролює законність дій, пересвідчуючись при цьому, що воля сторін, що домовляються, була висловлена вільно і свідомо в його присутності, на якому б носії ці дії не оформлювалися. Інші положення закону присвячено

організації нотаріальної діяльності, а також органів самоврядування нотаріусів [183].

На національному законодавчому рівні до правових засад функціонування саме професійного самоврядування нотаріусів, безперечно, необхідно віднести Закон України «Про нотаріат», який встановлює порядок правового регулювання діяльності нотаріату в Україні та інші пов'язані з цим питання: права та обов'язки нотаріусів, основи професійної таємниці, порядок доступу до роботи, особливості вчинення нотаріальних дій, статус професійного самоврядування і таке інше [141].

Наприклад, важливим моментом роботи нотаріусів є нотаріальна таємниця та обов'язок її захисту. Статтею 8 Закону визначено, що це сукупність відомостей, отриманих під час вчинення нотаріальної дії або звернення до нотаріуса заінтересованої особи, в тому числі про особу, її майно, особисті майнові та немайнові права і обов'язки тощо. Нотаріус, помічник нотаріуса, інші особи визначені законодавством зобов'язані зберігати нотаріальну таємницю, навіть якщо їх діяльність обмежується наданням правової допомоги чи ознайомленням з документами і нотаріальна дія або дія, яка прирівнюється до нотаріальної, не вчинялась. Обов'язок дотримання нотаріальної таємниці поширюється також на осіб, яким про вчинені нотаріальні дії стало відомо у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків чи іншої роботи, на осіб, залучених для вчинення нотаріальних дій у якості свідків, та на інших осіб, яким стали відомі відомості, що становлять предмет нотаріальної таємниці. Особи, винні в порушенні нотаріальної таємниці, несуть юридичну відповідальність [141].

Нотаріальна палата України, згідно до із Законом України «Про нотаріат» приймає участь в суспільно-правових відносинах з питань медіації, а, отже, до правових засад її діяльності також можна віднести Закон України «Про медіацію». Нормативно-правовий акт визначає правові засади та порядок проведення медіації як позасудової процедури

врегулювання конфлікту (спору), принципи медіації, статус медіатора, вимоги до його підготовки та інші питання, пов'язані з цією процедурою. Дія Закону поширюється на суспільні відносини, пов'язані з проведенням медіації з метою запобігання виникненню конфліктів (спорів) у майбутньому або врегулювання будь-яких конфліктів (спорів), у тому числі цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних, а також у справах про адміністративні правопорушення та у кримінальних провадженнях з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим). Процедuru медіації визначено, як позасудову добровільну, конфіденційну, структуровану процедуру, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів. Медіація може бути проведена до звернення до суду, третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу або під час досудового розслідування, судового, третейського, арбітражного провадження, або під час виконання рішення суду, третейського суду чи міжнародного комерційного арбітражу. Встановлено, що медіація проводиться за взаємною згодою сторін медіації з урахуванням принципів добровільності, конфіденційності, нейтральності, незалежності та неупередженості медіатора, самовизначення та рівності прав сторін медіації [139].

Одним із важливих аспектів професійного самоврядування нотаріусів є запобігання та протидії корупції в нотаріальній сфері, який ґрунтується на положеннях Закону України «Про запобігання корупції». Документ прирівнює нотаріусів до осіб, уповноважених на виконання функцій держави, які зобов'язані дотримуватись доброчесності та законності в своїй діяльності. Крім того, Закон визначає правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, зміст та порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень [131].

Серед підзаконних документів питання функціонування професійного самоврядування нотаріусів врегульовано, по-перше, деякими наказами Міністерства юстиції України (далі – Мін'юст), а, по-друге, актами Нотаріальної палати України. До першої підгрупи можна віднести Наказ Мін'юсту «Про затвердження Правил професійної етики нотаріусів України» від 07.06.2021 №2039/5, який визначає основні принципи та вимоги до професійної етики нотаріуса, морально-етичні стандарти поведінки, якими нотаріус повинен керуватися у відносинах з державними органами, фізичними та юридичними особами, іншими нотаріусами, Нотаріальною палатою України при здійсненні ним своїх професійних обов'язків. Правила є обов'язковими для нотаріусів, а також поширюються на їх помічників, консультантів державних нотаріальних контор та нотаріальних архівів. Порухення Правил тягне за собою відповідальність, визначену Законом та Статутом Нотаріальної палати України та цими Правилами [136].

Частково питання діяльності професійного самоврядування нотаріусів регулює Наказ Мін'юсту «Деякі питання організації нотаріальної діяльності та ведення нотаріального діловодства приватних нотаріусів в умовах воєнного стану». Актом встановлено, що в умовах воєнного стану в разі виникнення загрози знищення чи пошкодження документів нотаріального діловодства та архіву приватного нотаріуса, робоче місце (контора) якого розташовано в межах територій можливих / активних бойових дій / активних бойових дій, на яких функціонують державні електронні інформаційні ресурси, для яких не визначена дата припинення можливості бойових дій та дата завершення бойових дій, приватним нотаріусом за наявності можливості приймається рішення про тимчасове переміщення документів його нотаріального діловодства та архіву. Рішення про тимчасове переміщення документів нотаріального діловодства та архіву приватного нотаріуса оформлюється шляхом видання наказу приватного

нотаріуса з адміністративно-господарських питань. При цьому Наказом допускається, що залежно від безпекової ситуації для транспортування документів нотаріального діловодства та архіву приватного нотаріуса у разі потреби залучаються (за згодою) територіальні органи Міністерства юстиції України, військові адміністрації, державні адміністрації, органи місцевого самоврядування, Нотаріальна палата України та регіональні відділення Нотаріальної палати України, громадські організації, благодійні фонди, волонтери тощо [37].

Звернутись також слід до Наказу Мін'юста «Про затвердження Порядку підвищення кваліфікації нотаріусів, консультантів державних нотаріальних контор, державних нотаріальних архівів, помічників приватних нотаріусів», який визначає механізм організації підвищення кваліфікації державних та приватних нотаріусів, консультантів державних нотаріальних контор і державних нотаріальних архівів, помічників приватних нотаріусів з урахуванням вимог законодавства [133].

В другу підгрупу підзаконних документів входить, зокрема, Статут Нотаріальної палати України затверджений Протоколом №5 З'їзду нотаріусів України від 20.04.2018, який на доповнення Закону України «Про нотаріат» уточнює статус, повноваження, порядок роботи, склад та інші функціонально-правові аспекти роботи НПУ [166].

Нормативно-правовими актами НПУ забезпечується організація діяльності професійного самоврядування нотаріусів та виконання його органами функціональних завдань. Наприклад, Положення про Комісію з питань професійної етики нотаріусів Нотаріальної палати України затверджене Радою НПУ від 26.02.2014 (протокол №9) визначає, що Комісія створена для забезпечення контролю за дотриманням нотаріусами правил професійної етики. До складу Комісії з питань професійної етики нотаріусів входить по одному представнику від кожного відділення НПУ, які обираються на загальних зборах нотаріусів відповідного відділення НПУ

строкам на 2 (два) роки, стаж здійснення нотаріальної діяльності яких не менш десяти років. Після завершення строку повноважень Комісії з питань професійної етики нотаріусів вона продовжує виконувати покладені на неї обов'язки до обрання нового складу. Дата, час і місце проведення засідань Комісії визначаються Головою Комісії. Засідання проводить Голова, а у разі його відсутності – заступник Голови. Комісія може проводити свої засідання в дистанційному режимі, за допомогою онлайн-зв'язку, відеоконференції. У разі проведення засідання Комісії дистанційно, в режимі он-лайн, відеоконференції, Голова або його заступник повідомляє членів Комісії про технічні засоби, за допомогою яких засідання буде проводитися дистанційно. Додатковим до Положення про Комісію є Порядок застосування заходів стягнення за порушення Правил професійної етики нотаріусів України затверджений Рішенням Ради НПУ від 09.09.2021 №87 [117; 127].

До інших важливих документів НПУ можна віднести Регламент роботи Ради НПУ затверджений Рішенням Ради НПУ від 15.02.2017 Протокол №35; Положення про Президента Нотаріальної палати України затверджене рішенням Ради НПУ від 15.02.2017 Протокол №35, численні положення про структурні елементи Нотаріальної палати України тощо [41].

Окрім внутрішніх документів, Нотаріальна палата України активно вступає у відносини співпраці з установами, підприємствами та організаціями всіх форм власності з питань удосконалення та розвитку нотаріату, а також вирішення внутрішніх питань його роботи на підставі укладених меморандумів і договорів. Прикладом є Меморандум про співпрацю між Нотаріальною палатою України та Інститутом права Київського національного університету імені Тараса Шевченка від 30.07.2020; Меморандум про співробітництво між Департаментом з питань реєстрації виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської

державної адміністрації) та Нотаріальною палатою України від 07.05.2018; Договір між Київським національним торговельно-економічним університетом та Нотаріальною палатою України від 03.04.2018 тощо.

Таким чином, проведений у даному підрозділі дисертаційного дослідження аналіз дає змогу дійти до висновку, що на сьогоднішній день система правових засад функціонування професійного самоврядування нотаріусів представлена сукупністю нормативно-правових актів різної юридичної сили, що включають Конституцію України, міжнародні нормативні документи, законодавчі акти, тощо. Ключове місце в системі відповідних нормативно-правових актів належить Рішенням Ради Нотаріальної палати України, які врегульовують всі найбільш важливі аспекти діяльності самоврядування нотаріусів. Разом із тим, такий стан речей є не зовсім вірним, а відтак, вбачається необхідним врегулювати роботу Нотаріальної палати та її комісій саме на законодавчому рівні, що забезпечить законність їх функціонування та відповідність принципу верховенства права [171, с.245–250].

1.4. Делеговані повноваження як основа самоврядного нотаріального управління

Етика та правила організації нотаріату Міжнародного союзу нотаріату проголошує, що нотаріус є посадовою особою, якій державною владою делеговано право, що дозволяє надавати документам, які він складає, характеру справжності, забезпечувати їх збереження, наділяти їх доказовою та виконавчою силою [44; 164]. Наведене визначення підкреслює те, що делеговані повноваження входять в основу функціонування всього інституту нотаріату, а також професійного самоврядування його представників. Крім цього, зазначене складає зміст одного із ключових

принципів самоорганізації та самоуправління нотаріусів, що визначає предмет наступного наукового дослідження.

Спершу варто звернутись до змісту делегованих повноважень та розкрити їх унікальну сутність. На сьогоднішній день у Верховній Раді України зареєстровано декілька законопроектів в положеннях яких наводиться тлумачення останніх. Наприклад, у Проекті Закону про порядок делегування повноважень органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування від 01.02.2008 №1472 визначається: делеговані повноваження – це ситуаційно, тимчасово або безстроково передані у відповідності із законом (делегування законом) або договором (делегування договором) органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування окремі повноваження або частина повноважень, які віднесені законом до компетенції іншого органу виконавчої влади або іншого органу місцевого самоврядування. До складу делегованих державних повноважень можуть входити повноваження які передбачені законодавством як такі, що можуть бути делегованими та повноваження, що можуть бути передані шляхом укладання договору [146].

В альтернативному Проекті Закону про делеговані повноваження від 15.02.2008 №1472-1 процес делегування повноважень розкрито, як наділення одного органу в порядку, визначеному законодавством власними повноваженнями іншого органу із збереженням права делегуючого органу повернути такі повноваження до власного виконання. Згідно до Проекту, делегуючий орган – це орган, який прийняв рішення щодо делегування своїх або встановлених ним повноважень іншого органу або посадової особи [145].

В чинному законодавстві досить чітко делеговані повноваження розтлумачено в Указі Президента України «Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні» від 22.07.1998 № 810/98 де прописано наступне: «Делеговані функції, повноваження – функції,

повноваження (права і обов'язки), що їх набуває певний суб'єкт (орган чи посадова особа) шляхом передачі йому для виконання від іншого суб'єкта за власним рішенням останнього або на підставі норми закону. «Делегування» означає, як правило, передачу функцій, повноважень на певний час із збереженням у делегуючого суб'єкта права повернути їх до власного виконання. Водночас делегуючий суб'єкт набуває право контролю за станом і наслідками виконання делегованих функцій, повноважень; він може також фінансувати із власних коштів їх здійснення, передавати у користування необхідні для цього майнові об'єкти» [137].

За Законом України «Про місцеве самоврядування», делеговані повноваження – це повноваження органів виконавчої влади, надані органам місцевого самоврядування законом, а також повноваження органів місцевого самоврядування, які передаються відповідним місцевим державним адміністраціям за рішенням районних, обласних рад [140].

В науковій літературі делегування не зводиться лише до сфери діяльності публічної влади. Наприклад, досить активно ця категорія досліджувалась в сфері менеджменту та управління. Так, О.О. Дармограй під делегуванням повноважень розуміє процес передачі керівником повноважень і відповідальності підлеглим, що покликаний забезпечити прийняття останніми на себе відповідальності й ефективне виконання завдань на найбільш доцільному рівні організаційної структури [34]. В.І. Пересунько пропонує під делегуванням розуміти процес передачі керівником або менеджером і прийому працівником частини управлінських функцій, необхідних повноважень та відповідальності за їх вчасне і якісне виконання. Таким чином, у результаті делегування працівник отримує можливість уточнювати зміст переданих завдань, самостійно розпоряджуватись наданими ресурсами, самостійно приймати необхідні рішення, а також бере на себе відповідальність за якість своєї діяльності. У такому трактуванні делегування постає як одна з технологій демократизації

управління персоналом, що реалізує можливість впливу індивіда на організаційні умови, надає додаткових повноважень, формує відповідальність та в деякій мірі враховує і задовольняє інтереси працівника. Вчений відмічає такі переваги процесу делегування, як інструменту управління персоналом: по-перше, відбувається залучення персоналу до процесів прийняття рішень, надаючи працівнику особисту незалежність, що сприяє визнанню його як повноцінного члена суспільства; по-друге, відбувається розвиток трудового потенціалу внаслідок надання можливостей самовдосконалення шляхом отримання нових знань, навичок та досвіду; по-третє, відбувається стимулювання активності, продуктивності та творчості працівника, внаслідок морального задоволення від нових досягнень до яких відносяться успішне виконання складного завдання, розширення кругозору чи зміна монотонного характеру діяльності; по-четверте, відбувається зняття морально-психологічної напруги працівника внаслідок реалізації сподівань, очікувань та самореалізації індивідуальних можливостей; по-п'яте, відбувається розвиток відповідальності та усвідомлення організаційних цілей внаслідок концентрації уваги на ключових критеріях діяльності – вчасність та якість її результатів [111].

М.Д. Прищак вказує, що делегування повноважень складає важливу сторону управлінської діяльності будь-якого керівника і є необхідним елементом ефективності розвитку організації. Делегування повноважень надає самостійності підлеглим, відкриває більші можливості задоволення їхніх правомірних потреб, а значить, і мотивів. Мотивований співробітник, у свою чергу, працює ініціативно й ефективно, що сприяє результативності управлінської праці загалом. Крім того, вчений підкреслює, що делегування повноважень створює передумови для вироблення і прийняття більш обґрунтованих управлінських рішень і більш ефективної їх реалізації, а також дає змогу розширити діапазон управління керівника, звільняє його від вирішення другорядних питань, виконання рутинних операцій, дає

можливість зосередитися на вирішенні основних, перспективних завдань і принципових питань, які ніким іншим, крім нього, вирішені бути не можуть. Крім того, делегування повноважень сприяє підвищенню відповідальності й ефективності управлінської діяльності як керівника, так і виконавця [47].

На думку Т. Обиденної та Ю. Дудневої, делегування – це процес тимчасової передачі повноважень та завдань іншим особам на умовах виконання цих завдань і повної відповідальності за результати виконання. Завдяки ефективному делегуванню повноважень збільшується час на прийняття стратегічних управлінських рішень з боку керівників, та вирішуються стандартні оперативні завдання більш ефективно з позиції виконавців. Мотивування щодо здійснення делегування повноважень в управлінні є необхідним засобом підвищення ефективності функціонування будь-якого підприємства, установи або організації [105].

В контексті діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування делеговані повноваження опрацьовувались Я.В. Журавель, який зазначив: «Делеговані повноваження – це свого роду реквізит початкового етапу процесу децентралізації державного управління, логічним завершенням якого має бути повне переведення цих повноважень до числа самоврядних повноважень повноздатних у майбутньому виконавчих органів сільських, селищних, міських рад. А поки їх можна цілком розцінювати як спосіб тимчасового контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування з боку органів виконавчої влади» [48, с.110].

А.О. Неугодніков вважає правильним розглядати делеговані повноваження, як власні повноваження делегуючого суб'єкта, що надаються за волевиявленням обох сторін з метою найбільш ефективної її реалізації делегованому суб'єктові, якій несе відповідальність за належне виконання цих повноважень шляхом укладання адміністративного договору або за законом [100, с.16]. А.Г. Корбутяк і Н.Я. Сокровольська визначають

делегування повноважень, як двосторонні імперативні правовідносини, у яких один орган має власну компетенцію, визначену нормативними актами, а інший – належну правоздатність на одержання й реалізацію цих повноважень. Делегування означає надання повноважень органам нижчого рівня на певний час зі збереженням у суб'єкта, що делегує, права повернути їх. Водночас суб'єкт, який делегує, є відповідальним за наслідки дій органів нижчого рівня, якому він делегував повноваження, та бере на себе зобов'язання [75, с.108].

С.В. Шевчук, досліджуючи теорію делегування державних повноважень стверджує, що юридична природа цього процесу полягає в наступному: делегуватися можуть тільки окремі повноваження, що складають частину компетенції відповідного органу публічної влади; після делегування повноважень компетенція органу, що їх делегує, не змінюється; компетенція органу, якому делегуються ці повноваження, тимчасово розширюється; акт делегування повинен обов'язково виходити від органу, що делегує повноваження; при делегуванні здійснюється поширення компетенції делегуючого органу за рахунок наділення новими повноваженнями об'єкта делегування повноважень; повноваження, що делегуються, можуть бути в будь-який час відізовані делегуючим органом; якщо повноваження делегуються на певний час, то припинення делегування не передбачає видання юридичного акту, в якому ці повноваження відзиваються (компетенція органу, якому делегуються повноваження, звужуються автоматично). Якщо повноваження делегуються на невизначений час, вони можуть бути відізовані в будь-який час за рішенням органу, що здійснював делегування повноважень [190, с.12; 170, с.124].

О.А. Терещук вважає, що зміст делегування повноважень складає система наступних характеристик: 1) делегування повноважень є інститутом адміністративного права; 2) ініціювання делегування повноважень потребує обґрунтування його доцільності; 3) імперативність

чи диспозитивність делегування встановлюється у законодавчій нормі; 4) загальною метою використання інституту делегування повноважень є ефективне, якісне забезпечення публічного інтересу / здійснення публічного адміністрування; мета обґрунтовується та деталізується в конкретному випадку делегування; 5) зміст делегування становить процес передачі повноважень; 6) у вказаному процесі беруть участь суб'єкти, правовий статус яких характеризується певними ознаками: наприклад, наявність компетенції у суб'єкта делегування та відповідність нормативним вимогам потенційного суб'єкта із делегованими повноваженнями (виконавця делегованих повноважень); 7) предметом делегування є повноваження щодо публічного адміністрування; 8) делегування здійснюється, як правило, на визначений строк, однак поки що існує і безстрокове делегування; 9) разом із делегованими повноваженнями передаються додаткові гарантії (фінансове/майнове забезпечення) та обмеження (контроль/відповідальність). Консолідуючи наведені характеристики в єдине поняття авторка наголошує: делегування повноважень слід розуміти як адміністративно-правовий інститут, зміст якого становить процес (правовідносини) передачі публічно-адміністративних повноважень суб'єкта делегування іншому учаснику (органу публічної адміністрації, фізичній особі або юридичним особам приватного/публічного права) на визначений строк з обов'язковим ресурсним забезпеченням (фінансовим/майновим), відповідними контрольно-наглядовими обмеженнями та відповідальністю, що здійснюється у формі договору чи акта [168, с.126, 128].

На підставі вищевикладеного слід констатувати, що делегування – це передача повноважень, обов'язків або завдань від однієї особи чи органу, іншому суб'єкту з метою підвищення ефективності управління, розподілу відповідальності та оптимізації певного процесу. Тобто, делеговані повноваження – це нетипова для суб'єкта, додаткова система прав та

обов'язків, які він отримує від іншого у встановленому законом порядку. Незважаючи на те, що розкрита категорія знаходить найбільшого застосування та юридичного окреслення в сфері діяльності органів місцевого самоврядування, її можна використати у інших галузях суспільно-правових відносин, наприклад, в трудовому процесі, де керівник передає частину своєї компетенції підлеглому. Таким чином, делегування повноважень у сфері професійного самоврядування нотаріусів - це передача прав та обов'язків від держави самоврядним інституціям, які, незважаючи на публічний характер нотаріату, існування жорсткого механізму державного регулювання його діяльності, отримують офіційну можливість упорядковувати роботу останнього [Error! Reference source not found., с.98–102].

Тож, з огляду на зазначене вище, делеговані повноваження в сфері самоврядування нотаріусів – це здійснена на підставі норм чинного законодавства передача частини управлінських функцій від держави (в особі її уповноважених органів) до органів самоврядування з метою забезпечення більш якісного, ефективного та оперативного регулювання, упорядкування та керівництва нотаріатом в Україні. Такі повноваження, переважно, стосуються регулювання професійної діяльності нотаріусів, контролю за дотриманням етичних норм і професійних стандартів, організації підвищення кваліфікації, ведення реєстрів та інших функцій, що сприяють ефективному розвитку нотаріального самоврядування та забезпеченню його незалежності [Error! Reference source not found., с.98–102].

Переходячи до оцінки прикладів делегування звернемо увагу на питання професійної етики нотаріусів. Обов'язкові правила етичної поведінки цих уповноважених державою осіб затверджено центральним органом виконавчої влади, Мін'юстом, в той час як контроль за їх дотримання покладається на Нотаріальну палату України. Крім того,

забороняється недобросовісна конкуренція між нотаріусами. Тобто, дії або бездіяльність нотаріуса, спрямовані на перешкоджання вчиненню іншим нотаріусом нотаріальної дії, наданню послуг правового характеру або виконанню покладених законом повноважень у сфері державної реєстрації, а також створення конкурентних умов в оплаті. Проявами недобросовісної конкуренції між нотаріусами вважається: ненадання іншому нотаріусу відомостей, інформації або документів, необхідних для вчинення нотаріальної дії, що перешкоджає нотаріальній діяльності; примушування осіб користуватися своїми послугами; укладання будь-яких договорів з юридичними та/або фізичними особами з наданням їм переваг щодо черговості прийому, режиму роботи чи інших преференцій; одержання або виплата будь-яких винагород чи комісійних особам, пов'язаним з виконанням професійного обов'язку нотаріуса [136].

Механізм притягнення нотаріуса до відповідальності за порушення етичних правил затверджено Рішенням Ради НПУ «Порядок застосування заходів стягнення за порушення Правил професійної етики нотаріусів України» від 09.09.2021 протокол №87 де вказано, що прийняття рішення про застосування заходів стягнення до нотаріусів за порушення Правил або їх невиконання здійснюється Комісією НПУ з питань професійної етики нотаріусів (далі- Комісія). Рішення Комісії, яким пропонується анулювати свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю у зв'язку порушенням нотаріусом правил професійної етики, направляється на розгляд Ради НПУ. За порушення Правил або їх невиконання до нотаріуса застосовується один з таких заходів стягнення: 1) зауваження; 2) попередження; 3) направлення Нотаріальною палатою України подання на розгляд Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату про анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю у зв'язку з порушенням нотаріусом Правил професійної етики. Заходи стягнення застосовуються з урахуванням характеру допущених нотаріусом порушень

або їх невиконання. За кожне порушення не може застосовуватися більше одного стягнення [127].

Порядок визначає грубі, значні та незначні порушення. Зокрема, до першої групи порушень відноситься: 1) вчинення або участь у вчиненні незаконних дій; 2) надання юридичної допомоги шляхом шахрайських або інших незаконних дій; 3) наполегливе і неодноразове пропонування своїх професійних послуг за винагороду; 4) недобросовісна конкуренція між нотаріусами; 5) систематична несплата членських внесків нотаріусом (сума боргу перевищує розмір членських внесків за один календарний рік); 6) порушення, віднесені до категорії значних порушень, але допущені нотаріусом повторно. Результатом розгляду справи про застосування до нотаріуса заходів стягнення є рішення Комісії з відповідними висновками, яке надсилається суб'єкту звернення та нотаріусу у місячний термін [127].

На підставі делегованих повноважень органи професійного самоврядування нотаріусів забезпечують підвищення кваліфікації цих уповноважених осіб. Відповідно до Наказу Мін'юсту «Про затвердження Порядку підвищення кваліфікації нотаріусів, консультантів державних нотаріальних контор, державних нотаріальних архівів, помічників приватних нотаріусів» підвищення кваліфікації є безперервним процесом і здійснюється на принципах доступності, ґрунтовності, системності й послідовності навчання, поєднання теоретичних знань з практичними вміннями та навичками. Даний процес відбувається за такими видами: а) самостійне навчання; б) навчання за професійними програмами підвищення кваліфікації та за програмами тематичних короткострокових семінарів, які організовуються Центром перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників юстиції за дорученням Міністерства юстиції та Нотаріальною палатою України [133].

Наказ закріплює, що самостійне навчання (самоосвіта), як вид підвищення кваліфікації, може здійснюватися, зокрема, шляхом публікацій

науково-практичних статей з питань нотаріату у фахових друкованих виданнях та електронних фахових виданнях в Україні; участі у семінарах, що організовані шляхом проведення дистанційного навчання, вебінарів тощо; участі у роботі постійно діючих комісій та робочих груп Нотаріальної палати України; участі у міжнародних семінарах, симпозіумах, науково-практичних конференціях з питань нотаріату; навчання з метою здобуття наукових ступенів за професійно спрямованими напрямками підготовки у сфері нотаріату. В свою чергу, Навчальні плани підвищення кваліфікації за професійними програмами та програмами тематичних короткострокових семінарів формуються з урахуванням таких напрямів: актуальні питання організації нотаріальної діяльності в Україні; правила ведення нотаріального діловодства та архіву; загальні правила та порядок вчинення нотаріальних дій; нотаріус як спеціальний суб'єкт, який виконує функції державного реєстратора прав на нерухоме майно; діяльність нотаріуса, пов'язана з удосконаленням практичних навичок по роботі з єдиними та державними реєстрами; складання та нотаріальне оформлення документів з метою подальшого використання їх за кордоном; нотаріус як суб'єкт первинного фінансового моніторингу; новели у законодавстві України, що стосуються діяльності нотаріуса; інші питання, пов'язані з діяльністю нотаріуса, знання яких потребують постійного оновлення та удосконалення [133].

Далі варто зазначити про те, що делеговані повноваження дозволяють представникам органів професійного самоврядування нотаріусів приймати участь у формуванні нотаріального корпусу. Так, Рішенням Ради НПУ від 05.04.2017 протокол №36 затверджений Регламент делегування нотаріусів до складу Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату та Комісії з питань складення іспиту із спадкового права посадовими особами органів місцевого самоврядування, уповноваженими на вчинення нотаріальних дій. Регламентом визначається механізм проведення голосування при обранні

нотаріусів - представників НПУ направлених до Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату (далі – ВККН) та до Комісії з питань складення іспиту із спадкового права посадовими особами органів місцевого самоврядування, уповноваженими на вчинення нотаріальних дій (далі - Комісія), які діють при Міністерстві юстиції України. Документ визначає, що кандидати до складу ВККН або Комісії обираються на Загальних зборах відділень НПУ. Кандидат може бути делегований до ВККН або Комісії за умови, що: а) він має стаж роботи нотаріусом не менш, як 12 років; б) щодо нього не застосовувалися дисциплінарні стягнення (державний нотаріус) або його діяльність не зупинялася (приватний нотаріус) у зв'язку з допущеними порушеннями законодавства; в) щодо нього не застосовувалося анулювання доступу до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно та/або Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань. Списки кандидатур із числа нотаріусів, обраних загальними зборами відділень НПУ до складу ВККН або Комісії розглядаються на засіданні Ради НПУ [150].

Делегований характер також мають повноваження професійного самоврядування нотаріусів із вирішення організаційних, безпекових, соціальних та інших питань своєї діяльності. Наприклад, в складі Нотаріальної палати України діє експертно-правова комісія, метою діяльності якої Наказом Президента НПУ від 10.03.2020 №11/1-20к визначено сприяння у забезпеченні дотримання професійних прав та законних інтересів нотаріусів органами та посадовими особами, які здійснюють контроль: 1) за організацією роботи державних нотаріальних контор, державних нотаріальних архівів, організацією нотаріальної діяльності приватних нотаріусів, дотриманням державними і приватними нотаріусами порядку вчинення нотаріальних дій та правил нотаріального діловодства; 2) у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, бізнесу відповідно до законодавства; 3) за

дотриманням законодавства у сфері фінансового моніторингу; 4) у сфері податкового законодавства, а також правоохоронними, антикорупційними органами, іншими органами та установами, які наділені повноваженнями щодо контролю, перевірок або іншої взаємодії з нотаріусами тощо [116]. В свою чергу, основними завданнями Комісії є: проведення експертної оцінки щодо обґрунтованості підстав притягнення нотаріуса до відповідальності; проведення експертної оцінки щодо можливих корупційних проявів зі сторони контролюючих органів та порушення законодавства; підготовка та складання експертних висновків про наявність та/або відсутність правових підстав для вжиття до нотаріуса контролюючими органами заходів реагування В порядку і обсягах, встановлених законодавством; сприяння у формуванні правової позиції НПУ з питань професійних відносин нотаріусів з контролюючими органами; сприяння у забезпеченні інформаційними та методичними матеріалами нотаріусів з питань оскарження рішень контролюючих органів. Крім того, Комісія розглядає звернення нотаріусів на рішення (дії) територіальних органів та інших контролюючих органів щодо фактів можливого порушення цими органами законних прав і професійних інтересів нотаріусів під час проведення ними перевірок (розгляду звернень) з питань організації нотаріальної діяльності, дотримання порядку вчинення нотаріальних дій або процедури її вчинення, правил ведення нотаріального діловодства, у сфері державної реєстрації прав, фінансового моніторингу, податкового законодавства тощо [116].

Самостійно від держави нотаріат вирішує питання безпеки та розвитку своєї діяльності, що виражено в роботі Комісії Нотаріальної палати України з питань інформатизації, цифрової трансформації та запобігання кіберзлочинністю. Метою її функціонування є об'єднання зусиль нотаріусів та спільні дії, спрямовані на підвищення рівня інформаційної безпеки нотаріальної діяльності, в тому числі при здійсненні нотаріусами функцій державних реєстраторів, сприяння впровадженню

сучасних технологій та процесів цифрової трансформації у діяльність Нотаріальної палати України і нотаріусів, сприяння підвищенню рівня цифрової компетентності та володіння нотаріусами цифровими технологіями, захист професійних прав та інтересів нотаріусів від негативних процесів, які: перешкоджають ефективному виконанню нотаріусами визначених чинним законодавством завдань та функцій; призводять до несанкціонованих втручань та зміни інформації, яка міститься в Єдиних та Державних електронних реєстрах, інших інформаційних системах, базах даних, що використовуються нотаріусами при здійсненні нотаріальної діяльності, в тому числі, як державним реєстратором. підривають честь, гідність та ділову репутацію кожного нотаріуса та нотаріату України в цілому [120].

В рамках своєї компетенції Комісія: а) розробляє та надає пропозиції та рекомендації щодо запобігання, виявлення та припинення протиправних діянь, наслідком яких є, або може стати, несанкціонована зміна інформації, яка міститься в Єдиних та Державних електронних реєстрах, інших інформаційних системах, базах даних, що використовуються нотаріусами при здійсненні нотаріальної діяльності та НПУ; б) організовує та проводить роз'яснювальну роботу серед нотаріусів України з метою попередження несанкціонованих втручань до Єдиних та Державних електронних реєстрів, інших інформаційних систем, баз даних, що використовуються нотаріусами при здійсненні нотаріальної діяльності; в) надає методичну допомогу нотаріусу при виявленні ним фактів несанкціонованих втручань, від його імені, до Єдиних та Державних електронних реєстрів, інших інформаційних систем, баз даних, що використовуються нотаріусами при здійсненні нотаріальної діяльності, з метою захисту його професійних прав та інтересів та недопущення зниження рівня довіри до нотаріату України тощо [120].

Для реалізації цілей та мети своєї діяльності Нотаріальній палаті України делеговано повноваження зі створення організацій, які сприяють

роботі нотаріусів. При цьому, тут мова йде не тільки про органи нотаріального самоврядування, як структурні підрозділи НПУ, але й самостійні установи. Наприклад, у березні 2022 року Нотаріальна палата України створила Благодійний фонд «Порятунк нотаріусів та їх сімей» – для допомоги нотаріусам України, які постраждали внаслідок збройної агресії рф. Основне джерело накопичення коштів на рахунках фонду – допомога з боку МСЛН, Рада нотаріатів Європейського Союзу та іноземних нотаріатів [49, с.5].

Згідно до Статуту Фонду затвердженого протоколом збору засновників від 07.05.2013 №5 його основними завданнями є: а) благодійна допомога членам НПУ у разі стихійних лих, нещасних випадків, тяжких захворювань, інших негараздів з ними та членами їх родин; б) благодійна методична, наукова, організаційна та інша матеріальна та нематеріальна допомога членам НПУ при здійсненні ними професійної діяльності; в) популяризація благодійництва у сфері нотаріату, заохочення для співпраці з Фондом благодійників, меценатів та спонсорів; г) благодійна діяльність згідно з Законом України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [163, с.3].

Таким чином, на сьогоднішній день сутність делегованих повноважень професійного самоврядування нотаріусів полягає: по-перше, в самостійному вирішенні нотаріальною спільнотою питань дотримання професійної етики, в тому числі щодо притягнення нотаріусів, які порушили принципи діяльності, до юридичної відповідальності; по-друге, в організації та проведенні професійного навчання та підвищення кваліфікації нотаріусів; по-третє, в участі представників самоврядної організації, нарівні із державою, у процесі формування нотаріального корпусу та внесенні змін та пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства; по-четверте, в наявності широких прав щодо вирішення більшості внутрішніх питань соціального, організаційного, безпекового та іншого характеру, пов'язаних

із забезпеченням діяльності нотаріусів; по-п'яте, у можливості самостійно створювати підприємства, установи та організації, що провадять діяльність, спрямовану на допомогу нотаріальній спільноті, захист прав та інтересів її членів тощо [**Error! Reference source not found.**, с.98–102].

Проведений аналіз дає змогу констатувати, що делеговані повноваження мають надважливе значення в самоврядному нотаріальному управлінні, адже вони застосовуються за більшістю напрямів роботи нотаріату. Це дає можливість: 1) підвищити якість нотаріальних послуг, адже даний аспект перебуває на контролі не чиновників, а безпосередньо працівників нотаріальної сфери; 2) оперативно реагувати на потреби та виклики, що виникають перед нотаріальною спільнотою, так як в даному процесі між уповноваженою особою та органом самоврядування немає посередників та зайвих процедурних перепон; 3) захищати права та інтереси клієнтів – професійне нотаріальне самоврядування сприяє відповідальній праці нотаріусів та якісному виконанню своїх функцій.

Висновки до розділу 1

Акцентовано увагу на тому, що в найбільш базовому значенні самоврядування – це форма автономного функціонування певної соціальної групи, що побудована на засадах самоорганізації та самоуправління. Вона передбачає самостійне вирішення всіх питань, які пов'язані із життєдіяльністю спільноти, а також кожного окремого її учасника. Відмічено, що поняття «професійне самоврядування» описує форму самоорганізації, самоуправління та саморегуляції спільноти – представників єдиної професійної сфери, або безпосередньо працівників підприємства, установи та організації. Самоврядування цього типу направлено на забезпечення передусім, їх трудових прав та інтересів, а також автономне

вирішення інших питань робочого процесу. Специфіка даної категорії суттєво залежить від статусу суб'єктів, які складають відповідну спільність, а також особливостей професійного напрямку, який вони представляють.

Зазначено, що держава визначає порядок доступу до професії нотаріуса, надання відповідних дозвільних документів на провадження нотаріальної діяльності, а також встановлює стандарти, вимоги та правила її провадження. Професійне самоврядування в даному випадку сприяє упорядкуванню внутрішньо-адміністративних відносин з тією метою, щоб функціонування нотаріату відбувалась правильно, ефективно та законно, відповідало всім національним та міжнародним стандартам.

Аргументовано, що професійне самоврядування нотаріусів – це складне, комплексне явище, яке виходить за межі звичайного представництва трудових інтересів працівників. Дана категорія існує в рамках роботи великого інституту нотаріату, представники якого уповноважені державою на виконання соціально важливої діяльності, мають особливий правовий статус (набір прав та обов'язків). В контексті наведеного неможливо звести сутність і зміст професійного самоврядування до якогось єдиного значення, адже у ньому концентруються ознаки як правового явища, так і моделі організації відповідної спільноти.

З'ясовано, професійне самоврядування нотаріусів представляє собою: по-перше, гарантоване законодавством України право нотаріусів, як професійної спільноти, приймати безпосередню участь у вирішенні питань своєї цільової діяльності, представляти себе та захищати надані законодавством права, свободи та інтереси; по-друге, спеціальна, додаткова гарантія незалежності інституту нотаріату у вирішенні всіх ключових питань, пов'язаних з організацією роботи нотаріусів, захистом їх прав та інтересів через спеціальну самоврядну інституцію – Нотаріальну палату України; по-третє, форма самоорганізації, саморегуляції та самоуправління професійної спільноти нотаріусів, яка у визначеному законодавством

порядку забезпечує автономне регулювання внутрішньо-організаційних відносин щодо функціонування інституту нотаріату, сприяє ефективному виконанню нотаріальної діяльності, захищає права та представляє інтереси нотаріусів та інших суб'єктів, що користуються їхніми послугами.

Обґрунтовано, що метою професійного самоврядування нотаріусів є об'єднання нотаріусів для сприяння ефективному виконанню покладених на них законодавством повноважень та автономного вирішення питань, пов'язаних із функціонування інституту нотаріату, які прямо не врегульовано державою. В свою чергу завданнями професійного самоврядування нотаріусів є наступні: формування та забезпечення роботи самоврядних інституцій; представництво професійних інтересів нотаріусів; захист соціальних та професійних прав нотаріусів; методичне та навчально-виховне забезпечення нотаріальної діяльності; забезпечення дотримання представниками нотаріату високих стандартів професійної етики, дисципліни та законності.

Відмічено, що професійне самоврядування нотаріусів реалізується через визначену державою організаційно-управлінську модель, представлену певним суб'єктом. На сьогоднішній день це Нотаріальна палата України, але з часом подібний формат може змінитись, а замість цієї інституції буде визначено декілька нових. В будь-якому разі, забезпечення роботи подібних органів покладено безпосередньо на нотаріальну спільноту, яка провадить організаційні, управлінські, юридичні та інші заходи із створення організаційних та інших умов для роботи самоврядних інституцій.

Встановлено, що професійне самоврядування проводить усі необхідні та доступні, з огляду на законодавство України, заходи щодо: забезпечення непорушності гарантій незалежності нотаріальної діяльності; запобігання перешкоджанню законній професійній діяльності нотаріусів з боку органів державної влади, місцевого самоврядування, та будь-яких інших фізичних

або юридичних осіб; сприяння реалізації прав та свобод на гарантоване соціальне забезпечення у зв'язку із виконуваною діяльністю тощо.

Констатовано, що принципи функціонування професійного самоврядування нотаріусів – це фундаментальні, основоположні, вихідні ідеї, відповідно до яких регулюються суспільно-правові відносини в сфері професійного самоврядування нотаріусів, а також реалізується мета та цілі його діяльності. Аргументовано, що окрім принципів, визначених у статті 16 Закону України «Про нотаріат», їх перелік слід розширити наступними засадами: верховенства права; принцип делегованості повноважень; принцип стабільного розвитку; принцип запобігання корупції.

Наголошено, що як принцип функціонування професійного самоврядування нотаріусів принцип верховенства права вимагає: 1) існування самоврядних інституцій нотаріусів та виконання ними своїх повноважень виключно у правових координатах поза межами впливу будь-яких, не юридичних, а також не закріплених у офіційних нормативно-правових актах норм; 2) регулювання суспільно-правових відносин в сфері нотаріального самоврядування не тільки з огляду на національне законодавство, а й міжнародні стандарти; 3) неможливості одностороннього державного обмеження функціонування професійного самоврядування нотаріусів, окрім як внесення змін до законодавства України та переосмислення статусу відповідних самоврядних інституцій.

Підкреслено, що робота нотаріату, як і будь-якого іншого юридично-значимого інституту, не стоїть на місці. З кожним роком запроваджуються нові шляхи удосконалення нотаріальної сфери, а юридичні процеси все більше трансформуються за допомогою впровадження новітніх цифрових технологій і таке інше. В умовах тотальних соціально-технічних, економічних, політичних та інших змін нотаріат не може протистояти прогресу, у зв'язку із чим професійне самоврядування повинно сприяти удосконаленню нотаріальної діяльності в Україні, визначенню векторів

підвищення її доступності, а також перейняття найкращих світових та національних практик розвитку.

Аргументовано, що сьогодні корупція – це одне з найбільш негативних явищ, яке гальмує розвиток нашої країни та робить її ризикованим партнером на міжнародній арені. Не позбавлений даної проблеми український нотаріат. Звідси, однією з головних ідей професійного самоврядування є тотальна протидія, запобігання та попередження корупційних проявів в роботі нотаріусів, що має включати в себе як заходи реакції на корупцію, так і профілактики, що включає: роз'яснення, антикорупційні заняття, видання спеціальних методичних матеріалів і таке інше.

Зроблено висновок про те, що на сьогоднішній день система правових засад функціонування професійного самоврядування нотаріусів представлена сукупністю нормативно-правових актів різної юридичної сили, що включають Конституцію України, міжнародні нормативні документи, законодавчі акти, тощо. Ключове місце в системі відповідних нормативно-правових актів належить Рішенням Ради Нотаріальної палати України, які врегульовують всі найбільш важливі аспекти діяльності самоврядування нотаріусів. Разом із тим, такий стан речей є не зовсім вірним, а відтак, вбачається необхідним врегулювати роботу Нотаріальної палати та її комісій саме на законодавчому рівні, що забезпечить законність їх функціонування та відповідність принципу верховенства права.

Констатовано, що делегування – це передача повноважень, обов'язків або завдань від однієї особи чи органу, іншому суб'єкту з метою підвищення ефективності управління, розподілу відповідальності та оптимізації певного процесу. Тобто, делеговані повноваження – це нетипова для суб'єкта, додаткова система прав та обов'язків, які він отримує від іншого у встановленому законом порядку. Незважаючи на те, що розкрита категорія знаходить найбільшого застосування та юридичного окреслення в

сфері діяльності органів місцевого самоврядування, її можна використати у інших галузях суспільно-правових відносин, наприклад, в трудовому процесі, де керівник передає частину своєї компетенції підлеглому.

З'ясовано, що делегування повноважень у сфері професійного самоврядування нотаріусів - це передача прав та обов'язків від держави самоврядним інституціям, які, незважаючи на публічний характер нотаріату, існування жорсткого механізму державного регулювання його діяльності, отримують офіційну можливість упорядковувати роботу останнього.

Аргументовано, що делеговані повноваження в сфері самоврядування нотаріусів – це здійснена на підставі норм чинного законодавства передача частини управлінських функцій від держави (в особі її уповноважених органів) до органів самоврядування з метою забезпечення більш якісного, ефективного та оперативного регулювання, упорядкування та керівництва нотаріатом в Україні. Такі повноваження, переважно, стосуються регулювання професійної діяльності нотаріусів, контролю за дотриманням етичних норм і професійних стандартів, організації підвищення кваліфікації, ведення реєстрів та інших функцій, що сприяють ефективному розвитку нотаріату в Україні взагалі, та самоврядування нотаріусів, зокрема, а також забезпеченню його самостійності та незалежності.

Доведено, що на сьогоднішній день сутність делегованих повноважень професійного самоврядування нотаріусів полягає: по-перше, в самостійному вирішенні нотаріальною спільнотою питань дотримання професійної етики, в тому числі щодо притягнення нотаріусів, які порушили принципи діяльності, до юридичної відповідальності; по-друге, в організації та проведенні професійного навчання та підвищення кваліфікації нотаріусів; по-третє, в участі представників самоврядної організації, нарівні із державою, у процесі формування нотаріального корпусу та внесенні змін та пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства; по-четверте, в

наявності широких прав щодо вирішення більшості внутрішніх питань соціального, організаційного, безпекового та іншого характеру, пов'язаних із забезпеченням діяльності нотаріусів; по-п'яте, у можливості самостійно створювати підприємства, установи та організації, що провадять діяльність, спрямовану на допомогу нотаріальній спільності, захист прав та інтересів її членів тощо.

Узагальнено, що делеговані повноваження мають надважливе значення в самоврядному нотаріальному управлінні, адже вони застосовуються за більшістю напрямів роботи нотаріату. Це дає можливість:

- 1) підвищити якість нотаріальних послуг, адже даний аспект перебуває на контролі не чиновників, а безпосередньо працівників нотаріальної сфери;
- 2) оперативно реагувати на потреби та виклики, що виникають перед нотаріальною спільнотою, так як в даному процесі між уповноваженою особою та органом самоврядування немає посередників та зайвих процедурних перепон;
- 3) захищати права та інтереси клієнтів – професійне нотаріальне самоврядування сприяє відповідальній праці нотаріусів та якісному виконанню своїх функцій.

РОЗДІЛ 2.

ХАРАКТЕРИСТИКА ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЗДІЙСНЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВРЯДУВАННЯ НОТАРІУСІВ

2.1. Публічно-правовий статус органів професійного самоврядування нотаріусів

Дослідження професійного самоврядування нотаріусів неможливо проводити поза висвітленням особливостей правового статусу органів, які об'єднують зазначених уповноважених осіб та виконують делеговані повноваження. Це рушійна сила, суб'єктний склад в діях якого реалізуються мета і завдання самоорганізації, самоуправління та саморегулювання представників вказаного інституту. На сьогоднішній день відповідно до чинного законодавства дані органи представлено Нотаріальною палатою України та підпорядкованими їй установами, що мають особливий публічно-правовий статус.

Слово «статус» походить з латинської мови та визначається, як положення, стан чого-небудь чи кого-небудь. Синонімом даного слова є «положення», адже незалежно від галузі їх застосування, тобто вони рівнозначні за змістом і відрізняються лише морфологічним походженням [81, с.14]. В політичному енциклопедичному словнику «статус» визначається як сукупність прав і обов'язків, що визначають юридичний стан особи, державного органу чи міжнародної організації; комплексний показник становища певного прошарку, групи чи індивідів в соціальній системі, один з найважливіших параметрів соціальної стратифікації [115, с.400; 14, с.83]. Найбільш широкого розповсюдження термін статус отримав у соціології. В даній галузі знань під соціальним статусом розуміють визначає місце особистості в системі суспільних відносин, її свободи, можливості для всебічного розвитку і застосування

своїх здібностей, основні функції особистості як суб'єкта суспільних відносин в основних сферах життя і, нарешті, дає оцінку її діяльності з боку суспільства в кількісних і якісних показниках (заробітна плата, премії, нагороди, звання, привілеї), а також самооцінку, що може збігатися або не збігатися з оцінкою суспільства [91, с.17]. Тож статус в загальнонауковому контексті є визначенням місця, положення, ролі якогось суб'єкту у навколишньому середовищі, суспільних відносинах, соціальні групі тощо.

В свою чергу, правовий статус, як справедливо відмічає А.В. Панчишин, – це багатоаспектна, універсальна, комплексна категорія, що має чітку стабільну структуру та встановлює характер і принципи взаємодії суб'єктів суспільних відносин між собою, а також шляхом визначення прав, обов'язків та гарантій їх реалізації, визначає місце суб'єкта в системі правовідносин [109, с.95; 11, с.39]. На переконання В.О. Котюка правовий статус – це сукупність юридичних прав, свобод і обов'язків особи, які закріплені в діючому законодавстві і складають соціально допустимі і необхідні потенційні можливості особи мати суб'єктивні права і обов'язки і реалізувати їх в системі суспільних відносин [76, с.100; 61, с.99]. Натомість Т.А. Занфірова вважає, що правовий статус необхідно розглядати у об'єктивному та суб'єктивному сенсі. В першому випадку це система правових норм, які визначають правове становище особи у державі та суспільстві як учасника суспільних відносин, врегульованих правом. Правовий статус у суб'єктивному значенні вчена визначає як фактичне положення особи у державі та суспільстві, закріплене у нормах права. Все те, що так або інакше юридично визначає, характеризує, утворює реальне положення людини у суспільстві, утворює правовий або юридичний статус. В основу правового статусу покладено фактичний соціальний статус, який визначається усією сукупністю економічних, політичних, духовних, моральних та інших умов життя суспільства [54, с.18-19]. О.В. Зайчук та Н.М. Оніщенко вказують, що

правовий статус – це система законодавчо встановлених та гарантованих державою прав, свобод, законних інтересів та обов'язків суб'єкта суспільних відносин. Вони вважають, що характерними ознаками правового статусу є: 1) універсальність (він поширюється на всіх суб'єктів); 2) індивідуальність (він відображає індивідуальні особливості людини та її реальне становище у суспільних відносинах); 3) взаємозв'язок із іншими компонентами; 4) системність [167, с.366; 32].

В свою чергу публічно-правовий статус є відгалуженням звичайного правового, який розвивається та існує в сфері адміністративного права. Її предмет – це відносини виникнення яких пов'язано із функціонуванням органів державної влади і місцевого самоврядування. Проводячи дослідження різних наукових концепцій та тлумачень В.А. Гвоздій звернув увагу на те, що існує три основні напрями визначення адміністративно-правового (публічно-правового) статусу. Так, у вузькому розумінні він тлумачиться як сукупність прав, обов'язків та відповідальності суб'єктів адміністративно-правових відносин. У широкому значенні до структури адміністративно-правового статусу входять мета, місія (або метаціль існування певної структури), завдання та функції суб'єкта адміністративно-правових відносин, гарантії його діяльності та сфера його компетенції, та, крім того, вже згадувані права, обов'язки та юридична відповідальність суб'єктів адміністративно-правових відносин. У межах третього підходу, який є проміжним між першими двома, адміністративно-правовий статус розуміється як законодавчо закріплене положення суб'єкта адміністративного права у суспільстві, яке дає йому змогу здійснювати певну діяльність та нести встановлену законом відповідальність за додержання правових приписів у разі, якщо ця діяльність здійснюється поза межами останніх. До структура адміністративно-правового статусу у межах третього підходу відносять права, обов'язки, відповідальність та гарантії діяльності суб'єктів адміністративно-правових відносин [22, с.94-95].

Г.О. Балика досліджуючи адміністративно-правовий статус Пенсійного фонду України визначила його, як правове становище Пенсійного фонду України, що впливає з його компетенції, а також із завдань, функцій, організації та порядку діяльності, відповідальності, взаємодії з іншими суб'єктами щодо реалізації державної політики у сфері пенсійного забезпечення та загальнообов'язкового державного соціального страхування [10, с.166].

О.В. Іванов публічно-правовий статус Національного агентства з питань запобігання корупції розтлумачив, як обумовлену функціональним призначенням, нормативно визначену сукупність його юридичних прав, обов'язків і гарантій, що реалізуються у межах як адміністративних правовідносин, так і поза ними та відображають реальне становище й місце центрального органу виконавчої влади зі спеціальним статусом у системі суб'єктів, діяльність яких спрямована на формування та реалізацію державної антикорупційної політики держави, визначаючи специфіку його діяльності [55, с.5].

А.В. Дашковська запропонувала розглядати публічно-правовий статус Ради національної безпеки і оборони України як систему закріплених у законодавстві ознак, що визначають її роль, місце та призначення в системі публічного адміністрування, вказують на їх відмінність від інших державних органів та порядок взаємодії з ними. З-поміж елементів такого статусу виокремлено: мету утворення цього органу й діяльності; його завдання та повноваження; сукупність прав і обов'язків; юридичну відповідальність органу та його посадових і службових осіб; особливості внутрішньо-організаційної структури та взаємодії з іншими суб'єктами владних повноважень [35, с.2].

З огляду на викладене, публічно-правовий статус органів професійного самоврядування нотаріусів – це визначене законодавством України положення в системі адміністративних правовідносин, які

виникають в державі, а також компетенція та повноваження за рахунок яких вони стають учасниками останніх та виконують свої цільові функції [199, с.71–75].

Органи професійного самоврядування нотаріусів побудовані ієрархічно, за групами, в основі системи яких знаходиться Нотаріальна палата України. НПУ є самоврядним органом, який відповідає міжнародним стандартам побудови та функціонування нотаріату. Відповідно до Етики та правил організації нотаріату від 17.10.2004 МСЛН, в державі має функціонувати Єдина Палата або національна Асоціація нотаріусів і підпорядкованість міністерству юстиції. Нотаріат складається з усіх нотаріусів країни, об'єднаних в рамках єдиної Палати або національній організації, незалежної від держави, яка відповідає принципам публічного права та визнається законом. В залежності від обставин, ця організація об'єднує, де це може бути застосовано, різні територіальні палати країни та знаходиться під безпосереднім контролем міністерства юстиції [44].

В свою чергу Фундаментальні принципи системи латинського нотаріату затверджені Асамблеєю нотаріатів-членів Міжнародного союзу нотаріату від 08.11.2005 встановлює, що нотаріуси повинні бути членами колегіального органу. Єдиний орган, що складається виключно з нотаріусів, представляє нотаріат кожної країни. Закон кожної країни визначає умови допуску до нотаріальної професії та здійснення публічної функції нотаріуса. З цією метою законом встановлюється проведення необхідних випробувань або іспитів і вимагається від кандидатів в будь-якому випадку знання права і юридичної кваліфікації [183].

Відповідно до національного законодавства, зокрема Закону України «Про нотаріат», професійне самоврядування нотаріусів здійснюється через Нотаріальну палату України та її органи. НПУ є організацією, яка здійснює професійне самоврядування у сфері нотаріату. Це неприбуткова юридична особа, яка має свою печатку. Діяльність Нотаріальної палати України

здійснюється відповідно до законодавства та її статуту. До повноважень НПУ належать: представлення інтересів нотаріальних палат та нотаріусів у державних та інших установах; забезпечення захисту соціальних та професійних прав нотаріусів; участь у проведенні експертиз законопроектів з питань, пов'язаних з нотаріальною діяльністю; забезпечення підвищення кваліфікації нотаріусів та їхніх помічників; контроль за дотриманням нотаріусами правил професійної етики та інші повноваження. Членами Нотаріальної палати України можуть бути особи, які отримали свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю. Розмір членських внесків та інших платежів членів Нотаріальної палати України, необхідних для виконання її функцій, визначає з'їзд нотаріусів. Нотаріальна палата України реєструється в порядку, визначеному Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» з урахуванням особливостей, встановлених Законом [139].

Більш детально з приводу правового статусу Нотаріальної палати України написано в її Статуті затвердженіму Протоколом №5 З'їзду нотаріусів України від 20.04.2018. Згідно із цим документом, НПУ є недержавною професійною організацією, яка об'єднує всіх нотаріусів України на засадах обов'язкового членства. НПУ є юридичною особою, має печатку, штампи, бланк, емблему та іншу атрибутику, рахунки в банківських установах, веде відповідний облік та звітність. НПУ для досягнення мети своєї діяльності та за рахунок власних коштів НПУ: 1) представляє членів НПУ та Відділення НПУ у відносинах з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами, підприємствами, установами, організаціями незалежно від форми власності, громадськими об'єднаннями та міжнародними організаціями чи іншими юридичними особами, а також у відносинах з фізичними особами, в тому числі самозайнятими. В межах чинного законодавства України бере участь в роботі органів, що

створюються Міністерством юстиції України та іншими органами державної влади та місцевого самоврядування, в громадських радах тощо; 2) захищає професійні інтереси нотаріусів та забезпечує гарантії нотаріальної діяльності; 3) захищає соціальні права членів НПУ; 4) забезпечує, організовує, проводить підвищення професійного рівня (кваліфікації) нотаріусів та надає методичну допомогу; 5) сприяє розвитку міжнародних зв'язків у сфері нотаріату, обміну професійним досвідом та імплементації прогресивних міжнародних норм і стандартів системи нотаріату латинського типу у законодавство України; 6) забезпечує незалежність нотаріату та нотаріальної діяльності; 7) сприяє підтриманню та зростанню авторитету нотаріату в суспільстві, підвищенню довіри до фаховості нотаріусів та визнанню особливої доказової сили нотаріальних документів і таке інше [166].

Отже, Нотаріальна палата України є недержавним самоврядним органом, який об'єднує всіх, без виключення, нотаріусів та реалізує делеговані повноваження із організації професійної діяльності останніх, забезпечення і захисту їх прав та інтересів. Водночас, НПУ виступає не єдиним інститутом у досліджуваному контексті. Згідно із Статутом Палати систему професійного самоврядування нотаріусів складають Нотаріальна палата України та її органи, Відділення Нотаріальної палати України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі (далі – Відділення НПУ) та їх органи [199, с.71–75]. Так, органами НПУ, кожен з яких має свій публічно-правовий статус і призначення є: З'їзд нотаріусів України; Рада НПУ; Президент НПУ; Перший віце-президент НПУ; Віце-президент НПУ; Ревізійна комісія; Комісія з питань професійної етики нотаріусів [166].

З'їзд нотаріусів України – це вищий орган НПУ, який скликається Радою НПУ не рідше одного разу на два роки і має право вирішувати будь-які питання діяльності НПУ. Обрання делегатів на З'їзд нотаріусів України

здійснюється на загальних зборах нотаріусів Відділень НПУ із числа нотаріусів, які здійснюють нотаріальну діяльність у відповідному регіоні. З'їзд нотаріусів України: 1) затверджує Статут НПУ, вносить до нього зміни і доповнення; 2) обирає Президента НПУ, Першого віце-президента НПУ та Віцепрезидента НПУ; 3) розглядає та затверджує звіти Президента НПУ, Ревізійної комісії НПУ, Комісії з питань професійної етики нотаріусів; 4) визначає напрямки діяльності НПУ; 5) встановлює розмір членських внесків членів НПУ, необхідних для виконання її функцій; 6) приймає рішення про створення, реорганізацію та ліквідацію відокремлених підрозділів НПУ, затверджує положення про них та зміни до них; 7) затверджує Типове положення про Відділення НПУ; 8) обирає президію З'їзду; 9) затверджує та змінює порядок денний З'їзду, регламент своєї роботи, обирає мандатну комісію, лічильну комісію, редакційну комісію та інші робочі органи З'їзду; 10) визначає чергові завдання НПУ щодо захисту прав і законних інтересів членів НПУ; 11) приймає рішення щодо дострокового припинення повноважень та переобрання Президента НПУ, Першого віце-президента НПУ та Віцепрезидента НПУ; 12) приймає рішення з будь-яких інших питань діяльності НПУ [166].

Рада НПУ, відповідно до затвердженою її Рішенням від 15.02.2017 протокол №35 Регламенту роботи у період між З'їздами нотаріусів України виконує функції професійного самоврядування нотаріусів. До складу Ради НПУ входять за посадою Президент НПУ, Перший віце-президент НПУ, Віце-президент НПУ та голови Відділень НПУ, а також два нотаріуси, обрані загальними зборами нотаріусів Відділень НПУ з чисельністю нотаріусів більше однієї тисячі. Під час своїх засідань Рада: 1) сприяє реалізації державних гарантій нотаріальної діяльності, захисту професійних інтересів та соціальних прав нотаріусів; 2) затверджує, а у разі необхідності змінює щорічний кошторис доходів і видатків НПУ та Відділень НПУ; 3) ухвалює рішення про розмір щомісячної винагороди Президенту НПУ за

виконання ним статутних завдань на підставі цивільно-правового договору у разі виведення посади Президента поза штат НПУ; 4) ухвалює рішення про розмір щомісячної заробітної плати (за посадовим окладом) та інших виплат Президента НПУ у разі виконання ним обов'язків Президента на посаді згідно штатного розпису НПУ; 5) затверджує плани основних заходів та забезпечує їх виконання і таке інше [166; 151].

В свою чергу, згідно з Рішенням Ради НПУ від 15.02.2017 протокол №35, Президент Нотаріальної палати України є її офіційним представником, гарантом єдності, а також очільником НПУ. Повноваження Президента виникають з моменту його обрання. У період здійснення своїх повноважень Президент може зупинити нотаріальну діяльність згідно з вимогами чинного законодавства України. У такому випадку він здійснює свої повноваження у штаті НПУ, отримуючи за виконану роботу основну заробітну плату, розмір якої ухвалюється рішенням Ради НПУ. Президент, в разі його відсутності – Перший віце-президент НПУ, а в разі їх відсутності – Віце-президент НПУ: 1) керує діяльністю НПУ, Ради НПУ та роботою апарату НПУ; 2) дає доручення членам Ради НПУ з питань, які відносяться до компетенції Ради НПУ; 3) представляє НПУ в органах державної влади та місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах, організаціях, перед фізичними особами; 4) представляє інтереси НПУ в міжнародних організаціях нотаріусів та інших міжнародних організаціях; 5) розпоряджається коштами та майном НПУ, укладає договори та вчиняє інші правочини; 6) в межах кошторису приймає рішення про витрати коштів на матеріально-технічне забезпечення організаційних та інших заходів, що проводяться НПУ, в тому числі засідань Ради, комісій, секцій, робочих груп, семінарів, конференцій тощо; 7) здійснює контроль за поточною фінансово-господарською діяльністю НПУ; 8) діє від імені НПУ без довіреності; 9) видає довіреності на представництво НПУ з питань реалізації її повноважень, встановлених Статутом НПУ; 10) відкриває та

закриває рахунки НПУ в банківських установах, має право першого підпису фінансових документів; 11) укладає трудові та цивільно-правові договори, приймає на роботу та звільняє працівників апарату НПУ; формує апарат працівників для здійснення повсякденної практичної роботи, з залучаючи для своїх цілей фахівців необхідних галузей, в тому числі на громадських засадах та на безоплатній основі тощо [122].

В свою чергу, відповідно до Рішення Ради НПУ від 10.06.2013 протокол №2 яким затверджено Положення про Ревізійну комісію Нотаріальної палати України остання: контролює дотримання вимог Статуту НПУ, рішень З'їзду нотаріусів України та Ради НПУ; здійснює контроль за фінансово-господарською діяльністю НПУ, відділень НПУ та контроль за сплатою щомісячних внесків членами НПУ, щорічно перевіряє правильність виконання кошторису НПУ та відділень НПУ та кошторису на утримання апарату НПУ. До складу Ревізійної комісії НПУ входить по одному представнику від кожного відділення НПУ, які обираються на загальних зборах нотаріусів відповідного відділення НПУ строком на 2 (два) роки [123].

Наведені органи НПУ є центральними у системі професійного самоврядування. Водночас, поряд із ними варто виділити ряд допоміжних, колегіальних комісій. Вони входять до системи професійного самоврядування, але не є безпосередніми органами НПУ та підзвітні, підконтрольні Раді Нотаріальної палати України. Ці комісії створені для більш поглибленого виконання функцій і завдань у сфері самоврядування нотаріату, дотримання і контролю діяльності НПУ. До їх переліку відносяться: Експертно-правова комісія, Комісія НПУ з аналітично-методичного забезпечення нотаріальної діяльності, Комісія НПУ з питань співробітництва з органами державної влади та місцевого самоврядування та інші [70].

Наприклад, Комісія НПУ з аналітично-методичного забезпечення нотаріальної діяльності згідно до Положення затвердженого Рішенням Ради НПУ від 11.12.2019 протокол №62 є постійно діючим колегіальним органом, який створюється з метою забезпечення якісної та високопрофесійної роботи нотаріусів України, надання членам НПУ методичної та інформаційної допомоги з питань організації діяльності, вчинення нотаріальних дій, виконання інших функцій, делегованих державою, проведення аналізу чинного законодавства, узагальнення практики вчинення нотаріальних дій, виконання інших функцій, делегованих державою, з метою забезпечення єдиної практики, мінімізації судових спорів, напрацювання механізмів вирішення колізійних питань, правильного застосування норм чинного законодавства нотаріусами України. Повноваження Комісії: а) підготовка пропозицій із вдосконалення чинного законодавства з питань, що стосуються нотаріальної діяльності, виконання функцій, делегованих державою, з метою формування єдиної практики застосування норм чинного законодавства, якісної та професійної роботи нотаріату; б) підготовка пропозицій запровадження новацій у сфері нотаріату; в) участь у підготовці експертиз проектів нормативно-правових актів, що проводяться НПУ відповідно до закону; - вивчення та узагальнення питань, що виникають у нотаріальній та судовій практиці, у тому числі при розгляді справ про оскарження нотаріальних дій або відмову в їх вчиненні; г) підготовка методичних рекомендацій, інформаційних листів, аналізів окремих питань застосування норм чинного законодавства нотаріусами України з метою забезпечення єдиної практики; д) участь у круглих столах, інших заходах з представниками органів, установ та організацій щодо діяльності нотаріату та інших питань; е) участь у заходах з підвищення кваліфікації та професійного рівня нотаріусів України; напрацювання та узгодження методичного та лекційного матеріалу, правових позицій для заходів з підвищення кваліфікації нотаріусів та

професійного рівня; є) участь у правоосвітніх заходах та правороз'яснювальній роботі та інші [118].

Деякі колегіальні допоміжні органи створюються ситуативно, з метою вирішення окремих завдань, як, наприклад, Тимчасова Комісія з деяких питань захисту професійних прав нотаріусів та законних інтересів фізичних та юридичних осіб, які порушено внаслідок тимчасової окупації території України в результаті збройної агресії російської федерації. В Положенні про Комісію затвердженому Рішенням Ради НПУ від 16.12.2021 (протокол №88) вказано вона є тимчасовим дорадчим органом НПУ, утвореним Радою НПУ з числа нотаріусів для попереднього розгляду питань, пов'язаних із посвідченням нотаріальних дій за участю або в інтересах осіб, які проживають на тимчасово окупованій території України, а також за участю та в інтересах внутрішньо переміщених осіб, нотаріальних дій, що стосуються майна, яке знаходиться на тимчасово окупованій території, нотаріальних дій, пов'язаних з оформленням спадкових прав щодо майна осіб, що постійно проживали на тимчасово окупованій території, а також питань, пов'язаних із документами нотаріального діловодства та архівом нотаріуса, збереженням офісних приміщень тощо, які залишилися на тимчасово окупованих територіях. Тимчасова комісія: 1) проводить аналіз звернень нотаріусів а також юридичних та фізичних осіб; 2) збирає та аналізує інформацію щодо тимчасово окупованих територій, у тому числі щодо діяльності там органів, створених окупаційною владою; 3) проводить моніторинг проблемних питань з метою подальшого удосконалення законодавства України; 4) бере участь у підготовці проектів нормативно-правових актів; 5) інформує Раду НПУ про характер порушень прав і інтересів нотаріусів, громадян і юридичних осіб, а також про проблемні питання, що стосуються тимчасово окупованих територій та підлягають вирішенню, подає за результатами своєї діяльності рекомендації та пропозиції [124].

На місцях професійне самоврядування нотаріусів представлено відділеннями Нотаріальної палати України. Згідно із Типовим положенням про Відділення Нотаріальної палати України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, яке затверджено рішенням Чергового З'їзду нотаріусів України від 20.04.2018 протокол №5 відділення НПУ є представництвом Нотаріальної палати України (далі – НПУ) в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі та забезпечує організаційну єдність членів НПУ, нотаріусів, які здійснюють професійну діяльність на цій території. Відділення поширює свою діяльність на відповідну територію Автономної Республіки Крим, області, міста Києва та Севастополя і створюється на невизначений строк. Відомості про Відділення включаються до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань відповідно до чинного законодавства. Відділення є відокремленим структурним підрозділом НПУ, не є юридичною особою та діє на підставі Типового положення. Органами Відділення виступають: 1) загальні збори нотаріусів Відділення; 2) правління Відділення; 3) Голова Відділення (Заступник голови Відділення) [169].

В своїй поточній діяльності відділення: 1) забезпечує виконання членами НПУ рішень органів НПУ на своїй території; 2) забезпечує координацію дій та взаємодіє з Головним територіальним управлінням юстиції відповідного регіону; 3) контролює дотримання нотаріусами правил професійної етики, готує подання про їх порушення на розгляд Комісії з питань професійної етики нотаріусів; 4) у разі виникнення непорозумінь чи конфліктів між нотаріусами вживає заходів для їх вирішення; 5) оприлюднює інформацію про рішення органів НПУ та власних керівних органів; 6) інформує членів НПУ про заходи, що проводяться органами НПУ та Відділенням; 7) щороку інформує Раду і Президента НПУ про роботу Відділення; 8) делегує представників до органів НПУ; 9) вносить

пропозиції і зауваження щодо вдосконалення роботи органів НПУ, а також пропозиції щодо заходів, які доцільно провести на території відповідного регіону; 10) обирає персональний склад нотаріусів, які беруть участь у перевірках нотаріусів Відділення Нотаріальної палати України; 11) подає кандидатури нотаріусів для стажування за кордоном; 12) здійснює заходи щодо формування позитивного іміджу нотаріату, проводить інформаційно-роз'яснювальну роботу; 13) здійснює інші повноваження, передбачені Статутом НПУ та Типовим положенням [169].

Проведений в дисертаційному підрозділі аналіз показав, що органи професійного самоврядування нотаріусів, згідно до чинного законодавства України, представлено Нотаріальною палатою України та підпорядкованими їй суб'єктами. НПУ – це ключовий, недержавний орган із широкими делегованими повноваженнями в сфері управління нотаріатом та діяльністю його представників. Дана палата незалежна від державних структур та об'єднує всіх, без виключення, нотаріусів. Його структуру складають спеціальні органи, З'їзд нотаріусів України, Рада НПУ, Президент, Перший віце-президент та Віце-президент НПУ, Ревізійна комісія, а також Комісія з питань професійної етики нотаріусів. Вони забезпечують функціонування та реалізацію основних повноважень Нотаріальної палати України, а також вирішення найбільш значимих питань професійної діяльності нотаріусів. Крім вказаних органів, в системі НПУ створюються допоміжні колегіальні, дорадчі органи, мета роботи яких – це більш глибока та якісна реалізація окремих функцій із забезпечення нотаріального самоврядування та захисту професійних інтересів та прав нотаріусів [199, с.71–75]. На місцевому рівні представництвом нотаріусів займаються Відділення НПУ, виконують надані їм повноваження в межах окремих територій.

2.2. Форми та методи діяльності органів професійного самоврядування нотаріусів

Незважаючи на відмічену в попередніх підрозділах приналежність всіх органів професійного самоврядування нотаріусів до однієї юридичної екосистеми очолюваної Нотаріальною палатою України, провадження ними своїх повноважень відбувається по-різному. Відмінність компетенції породжує розмаїття форм та методів їх діяльності, що є предметом подальшого наукового дослідження.

Наголосимо на зв'язку форм і методів діяльності органів професійного самоврядування. Категорії взаємодоповнюють одна одну, але при цьому їх зміст не перетинається і не конфліктує. Так, поняття «форма», зазвичай, має наступні тлумачення: контури, зовнішні межі предмета, що визначають його зовнішній вигляд. У філософському розумінні форма виявляє себе як спосіб організації та спосіб існування предмета, процесу, явища. Таким чином, поняття форми визначає зовнішній вигляд певного предмета, процесу чи явища, який зумовлюється наявністю сукупності складових змісту названих об'єктів та способом взаємодії і побудови взаємозв'язків між елементами їхнього змісту [19, с.1328; 46, с.171-172].

Слід звернути увагу на науковий підхід С.П. Щерба та В.К. Щедріна які детально дослідили взаємозв'язок форми та змісту. Вчені пишуть: «Зміст – це сукупність елементів, процесів, зв'язків, які становлять даний предмет чи явище. Поняття «зміст» відображає внутрішній і вирішальний зв'язок. Проте не в його найзагальнішому вигляді, а в такому, що реалізується в кожному окремому предметі (групі предметів) на певному етапі розвитку, за певних умов. Форма є вираженням змісту, його обумовленням. Це внутрішня і зовнішня організація змісту, спосіб його існування, який має певну визначеність, стабільність і самостійність. Форма нерозривно пов'язана зі змістом, а через нього – з сутністю. Згідно з

діалектикою «зміст» і «форма» знаходяться в органічній єдності, є співвідносними поняттями, які відображають дві взаємозалежні, суперечливі сторони буття предмета, явища, процесу» [180, с.134; 61, с.309].

Поняття «форма» застосовується у великому спектрі наук, що варто взяти до уваги з метою більш точного визначення категорії в сфері діяльності професійного самоврядування нотаріусів. Зокрема, широкого вжитку форми отримали в галузі класичного та державного управління. Наприклад, О.В. Баклан наголошує, що форма – це спосіб зовнішнього вираження змісту управлінської діяльності шляхом видання різних нормативних та індивідуальних актів [9, с.26]. За розумінням Ю.П. Битяка, В.М. Гаращука, О.В. Дьяченко та Б.М. Марченко форма управління – це зовнішній вияв конкретних дій, які здійснюються керівництвом підприємства, установи та організації для реалізації поставлених перед ними завдань [3, с.132; 88, с.87]. О.П. Рябченко зазначає, що форма виражає спосіб існування, розвиток. Вона впливає на зміст управління позитивно або негативно: стимулює або гальмує реалізацію змісту, його розвиток. У свою чергу зміст визначає форму. Зміст управління, на думку науковця, являє собою сукупність взаємопов'язаних внутрішніх, суттєвих для якісної характеристики управління, властивостей та ознак [154, с.19-20; 50]. М.В. Развадовська вказує: форми державного управління – це зовнішнє вираження змісту управління, межі конкретних управлінських дій, які здійснюються безпосередньо державними органами й органами місцевого самоврядування. Кожна форма управління передбачає вчинення конкретними суб'єктами визначених дій, які специфічним чином розкривають зміст управлінської діяльності, самого управлінського впливу [149, с.54]. С.М. Гусаров форму державного управління безпекою дорожнього руху визначив як правові та неправові конкретні дії уповноважених органів та їх посадових осіб, які здійснюються з метою

створення сприятливих умов для реалізації суб'єктивних та спеціальних прав (відповідно – право переміщення, право управління транспортним засобом), для запобігання, припинення їхніх порушень і поновлення порушеного права [33, с.92; 11, с.91]. О.І. Остапенко, М.В. Ковалів, С.С. Єсімова, Л.С. Гулак, Г.Ю. Лук'янова, О.В. Ніканорова, М.С. Цьвук наголосили на тому, що форми публічного (державного) управління відображають способи зовнішнього вираження змісту управлінської діяльності. За допомогою них забезпечується: 1) вираження вольових положень держави в реальній дійсності; 2) реалізація публічних інтересів; додержання встановленого порядку управління; 3) гласність і прозорість діяльності; зміцнення законності й дисципліни. По формах можна судити про те, що і як робиться в державних органах відповідно до їхньої компетенції [2, с.395].

В праві, згідно тлумачення Н.М. Пархоменко, форма – це інститути, засоби та способи діяльності, що дозволяють з необхідною ефективністю позначати, реалізувати та захищати суб'єктивні права й відповідні їм соціальні інтереси. Як суперечливі характеристики одного й того самого явища форма та зміст утворюють певну єдність. Зміст не може бути реалізований поза конкретною формою. Вчена наголошує, що форма є надієвішою, коли її наповнює відповідний зміст. За певних умов єдність змісту й форми може порушуватись. У праві це відбувається внаслідок доведення формалізму до логічного завершення. Це спричинено тим, що конкретні зовнішні форми можуть використовуватися для надання видимості правових явищам і процесам, які не є такими за змістом, а інколи за своєю спрямованістю є цілком протилежними природі права [110, с.18-19].

В дисертації Н.Ф. Чубоха форма права визначена, як засоби (види) юридичного нормовстановлення (правотворчості), тобто юридизація права органами державної влади і управління, іншими суб'єктами провотворчості,

шляхом делегованого чи санкціонованого нормовстановлення, визнання судового прецеденту і так далі. Способи юридичного нормоутворення мають характерні їм форми відображення юридичних норм: одностороннє волевиявлення органів держави виражається в юридичному нормативному акті; дво- чи багатостороннє волевиявлення суб'єктів права на паритетних засадах – в юридичній нормативній угоді (договорі); санкціонування – у правовому звичаї; визнання судової практики – в судовому прецеденті [187, с.27].

О.М. Куракін наголошує на тому, що зміст правових форм виражено у сукупності ознак. По-перше, правова форма – це така організаційна форма діяльності, яка завжди пов'язана з розглядом юридичної справи (правопорушення, суперечки про право, скарги тощо). Юридична значимість таких життєвих обставин полягає в тому, що вони передбачені законом і неодмінно викликають необхідність відповідної юридичної реакції. По-друге, правова форма діяльності здійснюється винятково уповноваженими на те органами держави, посадовими особами та іншими суб'єктами. Конкретний склад, обсяг повноважень учасників правової форми діяльності чітко фіксуються відповідним нормативно-правовим актом, в якому точно закріплено, хто може бути суб'єктом цієї діяльності, що він повинен робити і яким чином здійснювати свої службові функції. По-третє, правова форма діяльності завжди виражається безпосередньо у проведенні операцій із нормами права (матеріальними або процесуальними). По-четверте, результати правової форми діяльності завжди закріплюються у відповідних процесуальних документах, які мають офіційний характер і встановлену законом форму. Їх офіційний характер виражається не тільки в тому, що вони оформлюються уповноваженими на те суб'єктами, але й у тому, що природа цих документів, їх структура і реквізити закріплені відповідним нормативно-правовим актом [79, с.17-18].

Згідно тлумачення А.О. Мовчан правова форма – це інструмент оптимального вирішення поставлених практичних завдань. Вона упорядковує відповідні відносини, дозволяє зіставляти поведінку зі встановленими зразками, вносить у життя нормативні початки, сприяє організованості і порядку, націлює суб'єктів права на найбільш раціональну поведінку і дії. Як категорія теорії права, наголошує вчена, правова форма характеризується загальністю і абстрактністю. Правові форми являють собою уособлені групи норм, що мають нормативне вираження у виді окремих утворень, юридичних режимів, які у практичній діяльності набувають стійкості і сталості. Вони завжди встановлюються законодавцем. Держава за їх допомогою має можливість викликати до життя найбільш ефективну поведінку. Правова форма забезпечує організованість і дисципліну в суспільних сферах, вводить захисні санкції і встановлює міру відповідальності щодо порушників проведення добору кадрів [98, с.86].

Таким чином, форми в праві є об'єктивним вираженням змісту та дії юридичних явищ, моделями діяльності суб'єктів суспільно-правових відносин, провадження окремих процедур і таке інше. Вони затверджуються у положеннях нормативно-правових актів та реалізуються за наявності відповідних умов. У формах право набуває конкретизації та практичного сенсу. А відтак, форми діяльності органів професійного самоврядування нотаріусів представляють собою зовнішній прояв практичної діяльності вказаних суб'єктів, які в межах своєї компетенції та повноважень, вирішують питання, пов'язані із забезпеченням, організацією та регулюванням нотаріальної діяльності в Україні [172, с.203–206].

З огляду на існуючий нормативно-правовий масив функціонування професійного самоврядування нотаріусів до форм діяльності його органів можна віднести:

- нормативно-правове забезпечення діяльності нотаріусів [172, с.203–206]. Дана оформлює процесуально-процедурну діяльність із підготовки на

прийняття юридичних документів, які присвячено регулюванню питань юридичного, економічного, матеріально-технічного, управлінського та іншого характеру в сфері роботи інституту нотаріату. З цією метою З'їзд суддів України та Рада НПУ приймаються протоколи, якими затверджуються відповідні організаційно-управлінські та інші рішення. Наприклад, протоколом засідання №108 від 20.11.2024 Ради НПУ: 1) вирішувалось питання розробки НПУ єдиного Положення про порядок проведення загальних зборів нотаріусів України та прийняття рішень з різних питань шляхом дистанційного електронного голосування з використанням змісту уже існуючих чинних нормативних документів щодо дистанційного електронного голосування; 2) започатковано розробку як однієї з форм електронного нотаріату електронних кабінетів нотаріусів з відповідними допусками до баз даних (реєстрів) та їх функціями; 3) вирішено направити від НПУ до Мін'юсту звернення-прохання про введення мораторію на відкриття нових робочих місць нотаріусів у столиці в зв'язку з їх перенасиченням по всім нормам латинського нотаріату [148];

- організаційні засади роботи нотаріального самоврядування [172, с.203–206]. В рамках даної форми проводиться визначення та юридичне затвердження стандартів та вимог щодо функціонування системи професійного самоврядування, а саме: видаються правові положення про роботу органів НПУ і підпорядкованих Палаті відомств, врегульовуються засади роботи інституцій самоуправління на місцях. Наприклад, Рішенням чергового З'їзду нотаріусів України від 20.04.2018 протокол №5 затверджено Типове положення Відділення Нотаріальної палати України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі [169];

- організація з'їздів, засідань, зустрічей, конференцій, інших заходів [172, с.203–206]. В даному випадку мова йде про забезпечення роботи нотаріального самоврядування, передусім, як колективної інституції, яка приймає рішення більшістю в рамках затверджених масових заходів.

Зокрема, саме на засіданнях Комісії з питань професійної етики нотаріусів приймаються рішення про застосування відповідних дисциплінарних стягнень до представників нотаріату за вчинення порушень [117]. Відповідно до Положення про Комісію з питань професійної етики нотаріусів Нотаріальної палати України затверджене Рішенням Ради НПУ від 26.02.2014 протокол №9 засідання Комісії є правомочним, якщо на ньому присутні не менше половини від загальної чисельності її членів. Голова Комісії: організує роботу останньої, скликає та проводить чергові та позачергові засідання, дає доручення членам; представляє Комісію у відносинах з Радою НПУ та Президентом НПУ, юридичними та фізичними особами. За результатами розгляду матеріалів члени Комісії приймають рішення шляхом голосування. Рішення є правомочним, якщо на засіданні присутні більшість членів і за його прийняття проголосувало більше половини присутніх. Рішення з питань професійної етики нотаріусів оформлюються протоколом, який підписується головою та секретарем Комісії. Рішення надсилається нотаріусу, чії дії були предметом розгляду протягом п'яти робочих днів, засобами поштового зв'язку, а також електронною поштою [117];

- міжнародне співробітництво [172, с.203–206]. Найбільше дана форма розкривається в роботі такого спеціального колегіального органу Нотаріальної палати України, як Комісія НПУ з міжнародного співробітництва. Метою роботи Комісії є забезпечення міжнародної співпраці Нотаріальної палати України з Міжнародним союзом нотаріату, міжнародними та іноземними організаціями нотаріусів, розробки та реалізації програм обміну досвідом та стажування нотаріусів України за кордоном, підготовки пропозицій щодо удосконалення національного законодавства України відповідно до норм міжнародного законодавства про нотаріат і максимального сприяння у формуванні та розвитку в Україні нотаріату латинського типу. Основними завданнями Комісії визначено:

1) участь у розробці й реалізації відповідних програм, заходів, зустрічей, конференцій, вебінарів міжнародного, всеукраїнського та регіонального рівнів за участю нотаріусів України та іноземних держав, провідних науковців, фахівців, експертів у сфері права, представників Міжнародного союзу нотаріату, спрямованих на взаємну популяризацію національної і міжнародної нотаріальної практики; 2) сприяння передачі нотаріусам України знань, традицій та принципів нотаріату латинського типу; 3) формування у нотаріусів активної позиції члена міжнародного нотаріального співтовариства, високих морально-етичних та особистісних якостей і стандартів поведінки відповідно до норм міжнародного права; 4) узагальнення нотаріальної практики та сприяння створенню єдиної практики застосування міжнародного законодавства нотаріусами та іншими особами, що здійснюють нотаріальну діяльність в Україні[119];

- внутрішньо-національна співпраця [172, с.203–206]. Крім організації та здійснення співробітництва із зарубіжними партнерами, НПУ активно взаємодію із підприємствами, установами, організаціями, органами державної та муніципальної влади в середині нашої країни із різноманітних питань діяльності нотаріусів та нотаріату в цілому. Як приклад, можна навести Меморандум про співпрацю між Нотаріальною палатою України та Інститутом права Київського національного університету імені Тараса Шевченка від 30.07.2020. Метою Документом є співпраця та взаємний обмін інформацією і досвідом в межах відповідних функцій і повноважень Сторін, здійснення освітньої, наукової, методичної та практичної діяльності у сфері розвитку нотаріату та юридичної освіти, популяризації юридичної професії, сприяння забезпеченню верховенства права, захисту прав і свобод людини та громадянина на основі рівноправності, взаємної вигоди дотримання загальноприйнятих норм і принципів. Предметом Меморандуму є спільна діяльність Сторін, які співпрацюють в напрямку реформування і удосконалення юридичної освіти з метою формування у студентів

практичних навичок і компетентності через ознайомлення із особливостями професії нотаріуса у межах просвітницьких, інформаційних, науково-популярних заходів, реалізації спільних проєктів [93].

В свою чергу, предметом Меморандуму про співробітництво між Департаментом з питань реєстрації виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) та Нотаріальною палатою України від 07.05.2018 визначено взаємодію та погодження співробітництва Сторін щодо організації підключення нотаріусів до інформаційної системи «Реєстр територіальної громади міста Києва» з метою покращення здійснення нотаріусами своєї професійної діяльності, а також підвищення якості і ефективності вчинення нотаріальних дій, передбачених законодавством України. В рамках співробітництва за Меморандумом Сторони: 1) обмінюються наявною у їх розпорядженні інформацією з визначених питань; 2) проводять спільні наради/консультації для вирішення питань, пов'язаних з виконанням Меморандуму; 3) обговорюють взаємні пропозиції і таке інше [94].

Продовжуючи розпочате в підрозділі дослідження варто звернутись до змісту іншої складової практичної роботи органів професійного самоврядування нотаріусів – методів. Термін «метод» має широкий спектр вжитку, адже зустрічається в правових, технічних, математичних, філософських науках. У філософських словниках «метод» (від грецького «methodos» – шлях, спосіб пізнання, дослідження, простежування) визначається як спосіб досягнення певної мети, сукупність прийомів або операцій практичного або теоретичного освоєння дійсності [26, с.14].

Розповсюджені у науковій літературі поняття «методи науки» та «методи дослідження». Перші – це властивий для науковій галузі спосіб проникнення у зміст предмета, що вивчається. Якщо предмет науки відповідає на запитання «що вивчається?», то метод – «як вивчається?». Методи дослідження – це шлях, спосіб і засіб пізнання дійсності, сукупності

взаємопов'язаних принципів і способів дослідження процесів, явищ і предметів у природі та суспільстві [199, с.41]. За визначенням К.Д. Діденко, методи наукового дослідження – це послідовність підходів та операцій, які треба виконувати для досягнення поставленої мети при вивченні певного явища або процесу, а також особливі способи і методика дослідження [39, с.27].

Таким чином, методи – це різнопланові, універсальні категорії, що характеризують спосіб, засіб, захід реалізації тієї чи іншої діяльності в різних сферах суспільно-правових відносин.

В державному управлінні методи – це конкретні способи практичного виконання завдань і функцій, що стоять перед суб'єктами управління. Їх особливостями є те, що: 1) вони реалізуються у процесі державного управління; 2) вони виражають керівний (упорядковуючий) вплив суб'єктів управління на об'єкти управління; становлять зміст цього впливу і завжди мають своїм адресатом конкретний об'єкт (індивідуальний чи колективний); 3) у методах державного управління завжди міститься керівна воля держави – вони є державно-владними приписами органів управління (в них виражаються повноваження юридичного характеру, що належать цим органам); 4) мають свою форму, своє зовнішнє вираження. Крім того, методи державного управління повинні відповідати певним вимогам: мати об'єктивну організаційну форму, тобто вид впливу (індивідуальний припис, норма, правило поведінки); тактичний та стратегічний характер; певний характер впливу (безпосередній вплив, опосередкований вплив через створення стимулюючих або обмежуючих умов); здатність формувати і забезпечувати реалізацію керуючих впливів; володіти способом впливу (одноосібний, колегіальний, колективний); володіти часовою характеристикою (короткострокові та довгострокові); бути різноманітними і пристосованими до використання в управлінні; бути реальними і гнучкими [198, с.26-27].

В праві метод, згідно визначення О.М. Мельник – це сукупність юридичних прийомів, засобів, способів впливу соціальних управляючих систем, які входять в державний апарат, на соціально-правове середовище в цілому і на складові його елементи [92, с.86]. У межах тлумачення І.Г. Бабчи правовий метод – це сукупність юридичних засобів, прийомів впливу, які застосовує держава при правовому регулюванні суспільних відносин [8, с.38]. За М.В. Цвіком, О.В. Петришиним та Л.В. Авраменко правовий метод є певним «комплектом» юридичного інструментарію, з допомогою якого держава здатна бажаним чином впливати в певному напрямку на розвиток суспільних відносин, що мають специфічні відмінності властивостей певного роду чи виду (майнові, фінансові, політичні, сімейні, відносини власності, спадкування та інше) [52, с.247].

Галузевий, адміністративно-правовий метод, визначається – це сукупність правових засобів і способів (приймів), які застосовують органи управління для забезпечення регулюючого впливу норм адміністративного права на суспільні відносини. Особливість методу адміністративного права полягає в тому, що його норми орієнтовані на задоволення не приватних та особистих, а публічних інтересів – інтересів людей, держави і суспільства, вони передбачають пряме застосування адміністративних санкцій [5, с.9-10].

Отже, з юридичної точки зору методи – це нормативно-встановлені засоби, способи та заходи за допомогою яких відбувається реалізація регулюючого впливу права на суспільно-правові відносини, а також практичне вчинення їх суб'єктами наданих їм юридичних можливостей, проведення юридично-значимих дій, операцій тощо. А відтак, методи діяльності органів професійного самоврядування нотаріусів – це визначені законодавчими та підзаконними актами інструменти, засоби та способи реалізації уповноваженими інститутами нотаріального самоврядування своїх повноважень в рамках визначеної компетенції [175, с.71–73]. Методи

наповнюють форми та обумовлюються ними. На сьогоднішній день в галузі діяльності професійного самоврядування нотаріусів використовуються наступні методи:

- метод координації [175, с.71–73]. Це управлінсько-правовий метод, який передбачає владне узгодження зусиль різних підсистем, що мають спільну мету функціонування [63, с.10-11]. Координація передбачає можливість спрямування та корегування роботи управлінських осередків єдиним центром. В сфері досліджуваного типу самоврядування даний метод активно використовується в поточному процесі функціонування З'їзду нотаріусів України і Ради НПУ для упорядкування, направлення за визначеними векторами діяльності нотаріусів;

- метод контролю [175, с.71–73]. Контроль (від французького «controle» – зворотний, вторинний запис із метою перевірки першого, тобто перевірка, нагляд) – це діяльність з боку уповноважених контролюючих суб'єктів, яка діє як система спостереження, перевірки контролюючого об'єкта з метою його оцінки та негайного прийняття відповідного впливового рішення, націленого на ефективну, оптимальну щодо поставленої мети діяльність [24, с.19-20]. Контрольна діяльність здійснюється в середині структури органів професійного самоврядування з метою систематичної перевірки та забезпечення виконання ними своїх повноважень. В той же час, її також спрямовано на перевірку роботи нотаріальної спільноти безпосередньо. Постійному та комплексному контролю піддаються різноманітні сфери нотаріальної діяльності, з приводу яких висунуто спеціальні правила та вимоги, як-то безпека, професійна етика, запобігання корупції тощо;

- метод планування [175, с.71–73]. Передбачає визначення стратегії діяльності органів професійного самоврядування шляхом постановки чітких цілей, окреслення заходів, необхідних для їх реалізації та термінів. Планування дозволяє прогнозувати порядок та обсяги роботи НПУ

протягом року, місця, тижня з урахування існуючих реалій розвитку і роботи нотаріату. Наприклад, Планом заходів Нотаріальної палати України на 2024 рік органи та підпорядковані НПУ самоврядні структури зобов'язувались: а) взаємодіяти та співпрацювати з Міністерством юстиції України та його територіальними органами, фіскальними, правоохоронними та іншими органами публічної влади з питань діяльності органів нотаріату; б) проводити спільно з представниками Мін'юсту та інших органів державної влади, депутатами Верховної Ради заходи у форматі засідань, круглих столів з метою удосконалення актів законодавства, що стосуються професії нотаріуса; в) продовжувати дієву роботу, пов'язану із розробленням нормативно-правових актів щодо створення та запровадження Електронної системи нотаріату тощо [112];

- метод аналізу [175, с.71–73]. Якщо планування передбачає визначення чогось наперед, то зміст аналізу полягає в роботі із вже наявною інформацією. Аналіз дозволяє відслідковувати стан і результати роботи нотаріату в цілому, нотаріусів та органів професійного самоврядування, виявляти відхилення, порушення в їх діяльності та використовувати це для подальшої юридичної реакції. Так, на виконання щорічних планів основних заходів формуються звіти Нотаріальної палати за проведену роботу протягом попереднього року, які показують обсяги виконання запланованих заходів та досягнуті результати;

- метод сертифікації [175, с.71–73]. Зазначений метод використовується у сфері підвищення професійного рівня нотаріусів. Сертифікація передбачає видання самоврядними органами спеціального документу, сертифікату, який підтверджує факт опанування нотаріусом певних навичок, знань та умінь;

- експертний метод [175, с.71–73]. Відповідно до Закону України «Про Регламент Верховної Ради України», за дорученням Голови Верховної Ради України або відповідно до розподілу обов'язків - Першого заступника

Голови Верховної Ради України, заступника Голови Верховної Ради України або за рішенням головного комітету законопроект направляється на наукову, юридичну чи іншу експертизу, проведення інформаційного чи наукового дослідження; при цьому предмет і мета експертизи, пошуку, дослідження повинні бути чітко визначені. Зареєстровані законопроекти, які мають системний характер для окремих галузей законодавства і необхідність наукового опрацювання яких при підготовці до першого читання встановив профільний комітет, направляються для одержання експертних висновків до Національної академії наук України. Зареєстровані законопроекти, що стосуються питань статусу, незалежності, організації, повноважень і порядку діяльності Рахункової палати та інших питань, пов'язаних з її функціонуванням, направляються для одержання висновків до Рахункової палати. Окремі законопроекти також можуть направлятися для одержання експертних висновків до Кабінету Міністрів України, відповідних міністерств, інших державних органів, установ і організацій або окремих фахівців [143].

Одним із органів, який може проводити експертизу законів та інших нормативних документів є Нотаріальна палата України. Відповідно до свого Статуту НПУ бере участь у проведенні експертиз законопроектів та підзаконних актів з питань, пов'язаних з нотаріальною діяльністю, у розробленні проектів нормативно-правових актів, що видаються органами державної влади, органами місцевого самоврядування і стосуються сфери діяльності НПУ та важливих питань державного і суспільного життя; здійснює аналіз нормативно-правових актів, розробку пропозицій щодо внесення змін та доповнень до чинного законодавства України; вносить пропозиції до органів державної влади та органів місцевого самоврядування [166].

Тож, саме окреслені вище форми та методи найбільш змістовно та повно характеризують практичний бік діяльності органів професійного

самоврядування нотаріусів, а також набір інструментів, які для цього використовуються. А відтак, з огляду на теоретичну важливість та практичну значимість відповідних форм та методів, важливим завданням законодавця є не тільки розширення їх кола, а й удосконалення змісту.

2.3. Адміністративні процедури в діяльності органів професійного самоврядування нотаріусів

Діяльність органів професійного самоврядування нотаріусів передбачає реалізацію низку процедур, які, зокрема, носять адміністративно-правовий характер. В Юридичній енциклопедії Ю.С. Шемшученка, процедура - це врегульований законом, іншими нормативно-правовими актами порядок, який складається з послідовних дій і спрямований на досягнення правового результату [195, с. 185-186]. С.В. Осауленко вказує, що процедура – це сукупність послідовно здійснюваних регламентно встановлених дій, за допомогою яких суб'єкти відповідного органу реалізують свої права й обов'язки у визначеному процесі. Будь-яка процедура є встановленими правилами, які впорядковують та узгоджують той чи інший процес за термінами, змістом відповідної діяльності. Процедура характеризується такими ознаками: наявністю визначеної мети, відповідно до якої вона впроваджується; логічною послідовністю процедурних дій; регламентованістю, законністю, нормативною силою. Завдяки процедурі будь-який процес стає впорядкованим та узгодженим. Процедура завжди відбувається за стадіями, які є завжди відносно самостійними, але пов'язаними між собою загальною метою та спланованим результатом [106, с.168-169].

К.В. Николина відмічає, що процедура в сфері права, тобто, правова процедура – це особлива процедура, яка чітко викладена і закріплена в

законах і підзаконних нормативних актах, являє собою нормативно встановлений порядок здійснення юридичної діяльності. Нормативний режим правових процедур припускає їх охорону від порушень правовими санкціями, що представляють собою вид і міру юридичної відповідальності. Процедура в праві має орієнтуюче значення для досягнення певної правової мети, тим самим гарантуючи правомірність і результативність юридичної діяльності [101, с.19]. Правова процедура, на слушну думку О.С. Лагоди, характеризується такими ознаками: а) це попередньо визначена модель її застосування у реальному житті, через яку досягається необхідний результат; б) юридична сила, тобто норми, що визначають процедурну діяльність, закріплені у законі, як і основні; в) межі регулятивного «впливу» процедурних норм. Процедурні норми не торкаються змістової (внутрішньої) сторони реалізації основних норм, лише передбачають зовнішній процес їх впровадження; г) синхронність, тобто з виникненням основної норми відразу приймається процедурна. Це забезпечує нерозривність правотворчості та правореалізації, теорії та практики; д) законність – відповідність процедури нормативній моделі, закріпленій у нормативно-правовому акті; е) ознака демократизму правової процедури стосується тільки тих, які є шляхом до реалізації владних відносин [80, с.13].

Таким чином, правова процедура – це встановлений нормами права порядок здійснення юридично значущих дій, які забезпечують виникнення, зміну або припинення певних правовідносин. Такі процедури визначають послідовність дій, компетенцію органів і осіб, строки та умови їх виконання, забезпечуючи законність, ефективність і передбачуваність правового регулювання суспільних відносин у певній сфері суспільного життя. Специфіка правових процедур залежить від того, нормами якої галузі права вони регулюються. Так, І. Юрійчук під адміністративною процедурою пропонує розуміти нормативно закріплений алгоритм (порядок

дій для досягнення результату) розгляду та вирішення органами публічної адміністрації індивідуальних адміністративних справ, що здійснюється з метою сприяння реалізації та захисту прав, свобод та законних інтересів фізичних та юридичних осіб та забезпечення верховенства права в українському соціумі [197, с. 154]. Спираючись на наукову позицію Н.Л. Губерської, В.В. Кікінчук дійшов до висновку, що узагалі адміністративно-правові процедури за своїми суттю і змістом уособлюють увесь адміністративний процес, адже процесуальною частиною будь-якої галузі права варто називати той перелік норм, правил, порядку та послідовностей, у повній відповідності до яких і відбуватиметься адміністративне провадження або вирішення певної індивідуально визначеної справи. Тому автором підкреслюється, що, виходячи з характеру та функціонального призначення адміністративних процедур, їх можна визнати однією із ключових засад як матеріальної, так і процесуальної частин адміністративного права. Вони виділяються правознавцями як своєрідний феномен, який, беручи свої зміст і сутність із норм матеріального права, покликаних регулювати адміністративно-процесуальні провадження [31; 60]. Принципами адміністративної процедури є: 1) верховенство права, у тому числі законності та юридичної визначеності; 2) рівність перед законом; 3) обґрунтованість; 4) безсторонність (неупередженість) адміністративного органу; 5) добросовісність і розсудливість; 6) пропорційність; 7) відкритість; 8) своєчасність і розумний строк; 9) ефективність; 10) презумпція правомірності дій та вимог особи; 11) офіційність; 12) гарантування права особи на участь в адміністративному провадженні; 13) гарантування ефективних засобів правового захисту [130].

Таким чином, проведений аналіз дає змогу дійти до висновку, що під адміністративними процедурами в діяльності органів професійного самоврядування нотаріусів найбільш доцільно розуміти системну

сукупність врегульованих нормами чинного законодавства дій, заходів і процесів, що здійснюються цими органами з метою організації власної діяльності, а також здійснення контролю та регулювання роботи нотаріусів, забезпечення дотримання ними професійних стандартів, етичних норм та захисту прав і законних інтересів.

Серед відповідних процедур, перш за все, слід виділити процес набуття статусу члена Нотаріальної палати України. З моменту державної реєстрації НПУ її членами є всі нотаріуси, які працюють у державних нотаріальних конторах, державних нотаріальних архівах або здійснюють приватну нотаріальну діяльність. Згода нотаріуса на набуття членства НПУ не потребується. Членами НПУ можуть бути особи, які мають свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю, але не здійснюють нотаріальну діяльність. Така особа набуває членство в НПУ на підставі рішення Ради НПУ за заявою, поданою нею особисто до Ради НПУ [165]. Зауважимо, що в науковій літературі питання щодо відсутності необхідності надання згоди нотаріуса на набуття членства НПУ викликає низку суперечок. А відтак дана проблема буде розглянута нами у підрозділі 3.2 дисертації. Членство в НПУ припиняється у випадку: 1) припинення нотаріальної діяльності приватного нотаріуса або звільнення з посади державного нотаріуса, який працює у державній нотаріальній конторі, державному нотаріальному архіві, у разі, якщо відсутня заява нотаріуса про продовження членства в НПУ; 2) надходження до Ради НПУ заяви про припинення членства в НПУ від особи-нотаріуса; смерті такої особи або оголошення її померлою у порядку, встановленому законом; 3) систематичного, без поважних причин, невиконання обов'язків членів НПУ щодо сплати членських внесків протягом 3-х місяців поспіль [165].

Далі слід виділити адміністративні процедури з організації діяльності самоврядування нотаріусів. Так, до прикладу, Є.М. Попович вказує, що організація – це комплекс взаємопов'язаних елементів, до яких відносять:

мету та завдання організації; розробку системи заходів для досягнення цілей та розподіл завдань на окремі види робіт, які можуть виконуватися працівниками всередині організації; інтеграцію різних видів робіт у підрозділах, які координують їх засобами, включаючи формальну ієрархічну структуру; мотивацію, взаємодію, поведінку та погляди членів організації, які формуються як заходи, спрямовані на досягнення цілей, так і випадкові, особисті фактори; процеси, такі як: прийняття рішень, комунікація, інформаційні потоки, контроль, заохочення та стягнення, які відіграють вирішальну роль у досягненні цілей організації; єдину організаційну систему, яка розглядається як внутрішня взаємодія між всіма зазначеними елементами організації, а не лише як окрема, додаткова ознака [126, с.100-101]. Л.В. Винар у своїй дисертації дійшов висновку, що поняття «організація» має кілька ключових ознак. Насамперед, це система соціальних зв'язків між людьми, які її утворюють. Крім того, організація передбачає наявність чітко визначеної мети, а також внутрішньої структури та функціонального поділу. Юридична особа як організація розглядається як цілісний суб'єкт із внутрішньою структурою, визначеними цілями та завданнями. З нашої точки зору, організація у формі юридичної особи є соціальним утворенням із специфічними характеристиками, притаманними саме цьому статусу. Визначення цих ознак дозволяє глибше зрозуміти сутність юридичної особи. Окрім організаційної єдності, її основними характеристиками є самостійна відповідальність та можливість виступати учасником правовідносин від власного імені. Важливою умовою виникнення юридичної особи є її офіційна державна реєстрація [20]. В рамках представленої у роботі проблематики найбільш доцільно говорити про організацію як певний процес.

Тож, з огляду на зазначене вище, в розрізі представленої у роботі проблематики організацію слід розуміти як цілеспрямовану діяльність, метою якої є упорядкування, координація та узгодження дій окремих

елементів певної системи для досягнення визначених цілей її функціонування. Організація передбачає розподіл ресурсів (матеріальних, фінансових, людських, тощо), встановлення взаємозв'язків між учасниками, формування структури управління, регулювання та контроль виконання завдань, що забезпечує ефективне функціонування організації в умовах динамічного середовища.

Характеризуючи організаційні процедури діяльності органів професійного самоврядування нотаріусів слід зазначити, що її яскравим прикладом є організація з'їзду нотаріусів України, який відкриває Президент НПУ, а у разі його відсутності - Віце-президент НПУ, в інших випадках — найстарший за віком нотаріус, присутній на з'їзді. З'їзд обирає шляхом відкритого голосування президію з'їзду у кількості п'яти осіб, до складу якої входить Президент НПУ або Віцепрезидент (за відсутності Президента НПУ на з'їзді). Для ведення протоколу з'їзду обирається секретаріат в кількості трьох нотаріусів. Протягом п'ятнадцяти календарних днів з дня закінчення роботи з'їзду секретаріат разом з Секретарем з'їзду готує проект протоколу, який підписується ними [165]. У разі скликання позачергового з'їзду нотаріусів України на вимогу Ревізійної комісії НПУ або на вимогу Відділень НПУ, така вимога подається до Ради НПУ відповідно у вигляді протоколів засідання Ревізійної комісії НПУ або загальних зборів нотаріусів Відділення НПУ. У разі скликання позачергового з'їзду нотаріусів України на вимогу частини від загальної кількості нотаріусів України, належним чином оформлені заяви кожного із них можуть бути подані до Ради НПУ будь-яким із нотаріусів, котрі підписали вимогу про скликання позачергового з'їзду нотаріусів України [165].

Проект порядку денного засідання Ради НПУ із зазначенням доповідей з кожного питання надсилається на електронну адресу членам Ради НПУ не менше, ніж за 7 днів до дня проведення засідання. Свої

зауваження і пропозиції з питань порядку денного члени Ради НПУ направляють не пізніше, ніж за 3 дні до дня проведення засідання. У разі якщо до проєкту порядку денного включено питання щодо затвердження Радою НПУ відповідних документів або змін до них (положень про комісії, звітів, планів тощо), проєкти таких документів надсилаються на електронну адресу членам Ради НПУ не менше, ніж за 7 днів до дня проведення засідання. Доповідачі з кожного питання порядку денного мають бути повідомлені Президентом НПУ, а у разі відсутності Президента НПУ - Першим віцепрезидентом НПУ, у разі його відсутності - Віце-президентом НПУ або членами Ради НПУ, якщо засідання про доповідь на засіданні Ради НПУ скликається на їх вимогу, не менше, ніж за 10 днів до дня проведення засідання. Вказані у цій статті строки не застосовуються у разі скликання екстреного засідання Ради НПУ з питань, які потребують негайного вирішення [151].

Таким чином, сутність організаційних процедур у діяльності органів професійного самоврядування нотаріусів полягає у тому, що вони спрямовані на: по-перше, побудову організаційної та управлінської структури таких органів; по-друге, закріплюють порядок їх взаємодії; по-третє, визначають порядок проведення зібрань, тощо. А відтак, значення цих процедур полягає в забезпеченні стабільності, прозорості та ефективності функціонування нотаріального самоврядування. Вони сприяють підвищенню рівня професійної відповідальності, створюють механізми внутрішнього контролю та дисциплінарної відповідальності, забезпечують підтримку етичних стандартів та незалежність нотаріату. Таким чином, фактично всі інші адміністративні процедури пов'язані із організаційними.

Наступними варто вказати процедури забезпечення дотримання професійної етики нотаріусами та професійних стандартів їх діяльності. Так, Наказом Мін'юсту «Про затвердження Правил професійної етики

нотаріусів України» встановлено принципи професійної етики нотаріуса – норма поведінки нотаріуса у суспільстві та у спілкуванні при здійсненні професійної діяльності, а також у відносинах з фізичними та юридичними особами, іншими нотаріусами, професійним об'єднанням нотаріусів, органами влади тощо. Відповідно до них нотаріус: 1) повинен виконувати свої обов'язки згідно з принесеною присягою, захищати інтереси людини, суспільства і держави, дотримуватися вимог закону і завжди берегти чистоту високого звання нотаріуса; 2) зобов'язаний забезпечити належний рівень своєї професійної компетентності шляхом постійного підвищення якості та доступності вчинюваних ним нотаріальних дій, інших послуг правового характеру, які входять до сфери його діяльності або виконання яких покладено на нього законом; 3) зобов'язаний бути неупередженим при вчиненні нотаріальних дій. Незалежність нотаріуса під час здійснення професійної діяльності передбачає його свободу від будь-якого стороннього впливу чи тиску, неправомірного втручання у його діяльність. Нотаріус не має вчиняти дію, яка може поставити під загрозу незалежність, неупередженість, об'єктивність здійснення нотаріальної діяльності; 4) повинен продемонструвати розумну доступність за зверненням заінтересованих осіб та повідомити особу, яка звернулася, у разі неможливості надати відповідь на звернення протягом розумного строку; 5) повинен дотримуватися найсуворіших правил справедливості, об'єктивності та чесності тощо [136].

Процедури щодо забезпечення дотримання професійної етики нотаріусами реалізуються Комісією з питань професійної етики нотаріусів Нотаріальної палати України (далі – Комісія), яка створена для забезпечення виконання Нотаріальною палатою України покладених на неї функцій контролю за дотриманням нотаріусами правил професійної етики [117]. До складу Комісії з питань професійної етики нотаріусів входить по одному представнику від кожного відділення НПУ, які

обираються на загальних зборах нотаріусів відповідного відділення НПУ строкам на 2 (два) роки, стаж здійснення нотаріальної діяльності яких не менш десяти років [117]. В межах своїх повноважень Комісія: контролює дотримання нотаріусами Правил професійної етики нотаріусів України та, при виявленні порушень, вживає заходів по їх усуненню; - розглядає скарги та інші звернення членів НПУ, Міністерства юстиції України, головних територіальних управлінь, фізичних та юридичних осіб щодо порушень нотаріусами вимог правил професійної етики, перевіряє викладені в них факти та обставини, розглядає подання голів відділень НПУ, готує відповідні висновки і пропозиції щодо притягнення винних до відповідальності та передає їх на розгляд Ради НПУ; - за дорученням президента НПУ, голови відділення НПУ або за заявою нотаріуса організовує перевірку оприлюднених у ЗМІ фактів, що ганьблять честь і гідність нотаріусів та НПУ, готує інформацію про результати такого розгляду і повідомляє про це Раду НПУ; - розробляє єдині принципи професійної етики нотаріусів України, оприлюднює цю інформацію на веб-сайті НПУ, за участю нотаріусів готує зміни або доповнення до правил професійної етики нотаріусів України [117]. Отже, процедури щодо забезпечення дотримання професійної етики мають важливе значення з точки зору забезпечення законності діяльності нотаріусів, а також підвищення рівня довіри до вказаних інституцій. Сутність цих процедур полягає в регламентації етичних стандартів поведінки нотаріусів, що охоплюють чесність, неупередженість, конфіденційність та дотримання законодавчих норм.

Поряд із вказаними вище процедурами слід виділити контрольно-наглядові. В.П. Колісник вважає, що нагляд – це юридичний аналіз стану справ щодо додержання законності і дисципліни в суспільстві, який здійснюється прокуратурою із застосуванням відповідних, наданих їй законодавством форм, але без безпосереднього втручання в оперативну та

іншу діяльність юридичної чи посадової особи, громадянина [73]. В.К. Колпаков доводить, що контроль є одним з найбільш поширених і дієвих способів забезпечення законності. Його сутність полягає в тому, що суб'єкт контролю здійснює облік і перевірку того, як підконтрольний об'єкт виконує покладені на нього завдання і реалізує свої функції. Нагляд — це здійснення спеціальними державними структурами цільового спостереження за дотриманням виконавчо-розпорядчими органами, підприємствами, установами і організаціями та громадянами правил, передбачених нормативними актами [67, с. 622]. Таким чином, слушною є позиція В.М. Гаращука, який вказує, що контроль і нагляд — основні способи забезпечення законності й дисципліни в державному управлінні. Водночас вони є найважливішими функціями держави. Без організації та здійснення контролю й нагляду неможлива ефективна діяльність державного апарату, інших державних і недержавних структур. Будь-яке рішення чи дія у сфері державного управління закінчується контролем за їх виконанням, інакше вони не будуть мати смислу. Контроль і нагляд — ті чинники, що дисциплінують поведінку службовців державного апарату та громадян як у сфері державного управління, так і в суспільстві взагалі [21, с. 3].

Характеризуючи контрольно-наглядові процедури слід відзначити, що Перевірка діяльності НПУ здійснюється Ревізійною комісією НПУ щорічно після закінчення звітного податкового року. За результатами перевірки діяльності НПУ Ревізійною комісією НПУ складається звіт, який вноситься на обговорення Ради НПУ та затверджується Радою НПУ. Звіт Ревізійної комісії НПУ оприлюднюється шляхом розміщення на веб-сайті НПУ не пізніше 01 травня року, наступного за звітним. Ревізійна комісія НПУ звітує перед З'їздом нотаріусів України за період роботи Ревізійної комісії НПУ між З'їздами. Звіт затверджується З'їздом нотаріусів України [123].

Здійснення нагляду та контролю за діяльністю нотаріусів здійснюється відповідно до «Порядку проведення перевірки організації роботи державних нотаріальних контор, державних нотаріальних архівів, організації нотаріальної діяльності приватних нотаріусів, дотримання державними і приватними нотаріусами порядку вчинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального діловодства» [134]. При перевірці організації роботи державної нотаріальної контори, державного нотаріального архіву, організації нотаріальної діяльності приватного нотаріуса перевіряються: правові підстави для зайняття приміщення, у якому розміщується державна нотаріальна контора, державний нотаріальний архів або яке займає приватний нотаріус, кількість кімнат та їх площа; правові підстави для здійснення приватним нотаріусом нотаріальної діяльності; наявність акта про сертифікацію відповідності робочого місця (контори) приватного нотаріуса; відповідність робочого місця вимогам, установленим чинним законодавством; пристосованість приміщення, де знаходиться робоче місце (контора) приватного нотаріуса, для роботи з технічним персоналом та забезпечення нотаріальної таємниці; наявність приміщення для очікування прийому фізичними особами; забезпечення доступу населення до приміщення, у якому знаходиться державна нотаріальна контора, державний нотаріальний архів, розміщено робоче місце приватного нотаріуса; захищеність від несанкціонованого проникнення в приміщення (наявність засобів захисту на входних дверях, дверях робочого кабінету нотаріуса, вікнах тощо); наявність засобів охоронної та пожежної сигналізації; наявність окремого входу з вулиці у приміщення; наявність осіб, що працюють на умовах цивільно-правових чи трудових договорів, та дотримання вимог щодо оформлення з ними трудових відносин; наявність вакантних посад у державній нотаріальній конторі та додатково залучених працівників; умови зберігання архіву нотаріуса; умови зберігання спеціальних бланків нотаріальних документів,

документів нотаріального діловодства, печаток, штампів; наявність технічного обладнання (комп'ютерна та інша оргтехніка); наявність довідково-інформаційних матеріалів для відвідувачів; тощо [134].

Окремо варто вказати Положення про ревізійну комісію Нотаріальної палати України. Ревізійна комісія НПУ підконтрольна та підзвітна З'їзду нотаріусів України. Ревізійну комісію НПУ очолює Голова, який обирається зі складу Ревізійної комісії НПУ на засіданні Ревізійної комісії відкритим голосуванням простою більшістю голосів. Голова Ревізійної комісії НПУ: 1) організовує роботу Ревізійної комісії НПУ; 2) скликає чергові та позачергові засідання Ревізійної комісії НПУ; 3) головує на засіданнях Ревізійної комісії НПУ; 4) представляє Ревізійну комісію НПУ на засіданнях Ради НПУ та З'їзді нотаріусів України; 5) виконує інші функції, необхідні для організації діяльності Ревізійної комісії НПУ в межах своїх повноважень [123].

Далі слід виділити процедури притягнення до відповідальності нотаріусів. Юридична відповідальність – це регламентована правовими нормами реакція з боку уповноважених суб'єктів на діяння фізичних або юридичних осіб (колективних суб'єктів), що проявляються в недотриманні встановлених законом заборон, невиконанні встановлених законом обов'язків, порушенні цивільно-правових зобов'язань, нанесенні шкоди або завдання збитків і виражена в застосуванні до осіб, які вчинили такі діяння, засобів впливу, що тягнуть за собою позбавлення особистого, майнового або організаційного характеру [83, с. 15]. Відповідно до статті 27 Закону України «Про нотаріат», шкода, заподіяна особі внаслідок незаконних дій або недбалості приватного нотаріуса, відшкодовується в повному розмірі. Нотаріус не несе відповідальності у разі, якщо особа, яка звернулася до нотаріуса за вчиненням нотаріальної дії: подала неправдиву інформацію щодо будь-якого питання, пов'язаного із вчиненням нотаріальної дії; подала недійсні та/або підроблені документи; не заявила про відсутність чи

наявність осіб, прав чи інтересів яких може стосуватися нотаріальна дія, за вчиненням якої звернулася особа [141]. Прийняття рішення про застосування заходів стягнення до нотаріусів за порушення Правил або їх невиконання здійснюється Комісією НПУ з питань професійної етики нотаріусів. Рішення Комісії, яким пропонується анулювати свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю у зв'язку порушенням нотаріусом правил професійної етики, направляється на розгляд Ради НПУ [127]. За порушення Правил або їх невиконання до нотаріуса застосовується один з таких заходів стягнення: 1) зауваження; 2) попередження; 3) направлення Нотаріальною палатою України подання на розгляд Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату про анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю у зв'язку з порушенням нотаріусом Правил професійної етики. Заходи стягнення застосовуються з урахуванням характеру допущених нотаріусом порушень Правил або їх невиконання. За кожне порушення Правил або їх невиконання не може застосовуватися більше одного стягнення [127]. Процедура розгляду Комісією питання щодо застосування до нотаріуса заходів стягнення за порушення Правил або їх невиконання передбачає: 1) порушення справи про застосування заходів стягнення щодо нотаріуса; 2) розгляд і прийняття рішення за результатами розгляду справи. Результатом розгляду справи про застосування до нотаріуса заходів стягнення є рішення Комісії з відповідними висновками, яке надсилається суб'єкту звернення та нотаріусу у місячний термін. Висновок Комісії, яким пропонується анулювати свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю у зв'язку порушенням нотаріусом правил професійної етики, направляється на розгляд Ради НПУ протягом десяти робочих днів. Відомості про застосування до нотаріуса заходів стягнення направляються НПУ до відповідного органу юстиції для долучення їх до реєстраційної/особової справи нотаріуса [127].

Не менш важливі процедури, пов'язані із співробітництвом з органами державної влади та місцевого самоврядування. Останні регулюються Положенням «Про Комісію Нотаріальної палати України з питань співробітництва з органами державної влади та місцевого самоврядування». Комісія створюється, реорганізується і ліквідується за рішенням Ради НПУ. Члени Комісії можуть одночасно бути членами інших виборних органів НПУ.

3.2. Склад Комісії затверджується Радою НПУ в порядку, передбаченому Статутом НПУ. Чисельний склад Комісії до 15 осіб, які обираються із числа членів НПУ строком на 2 роки. У разі, якщо протягом двох років склад Комісії залишається без змін, повноваження Комісії автоматично продовжуються строком на два роки, кількість пролонгацій необмежена [121]. Організаційною формою роботи Комісії є її засідання, які проводяться в міру необхідності, але не рідше, ніж один раз на рік. Засідання Комісії може бути ініційоване Радою НПУ, Президентом НПУ, Головою Комісії або її членами. Перше засідання Комісії проводиться протягом одного місяця з дня обрання нового складу Комісії.

4.2. Діяльність Комісії здійснюється відповідно до річних планів роботи, які затверджуються Радою НПУ.

4.3. Комісія у своїй діяльності підконтрольна З'їзду нотаріусів України, Раді НПУ, Президенту НПУ. Комісія щорічно наприкінці календарного року або на початку наступного за звітним роком звітує на вимогу Ради НПУ або президента НПУ про виконану роботу.

4.4. Голова Комісії організовує роботу Комісії, скликає і проводить її засідання, представляє Комісію на засіданнях Ради Нотаріальної палати України і З'їзді нотаріусів України [121]. Таким чином, ефективне співробітництво між органами професійного самоврядування нотаріусів та органами державної влади й місцевого самоврядування є необхідною умовою для розвитку нотаріальної діяльності, її інтеграції в систему державного управління та підвищення рівня правової культури в суспільстві. Якісна взаємодія з органами місцевого самоврядування сприяє врахуванню

регіональних особливостей при організації нотаріальної діяльності, розширенню доступу громадян до нотаріальних послуг та покращенню правового обслуговування на місцях. Це може включати спільну реалізацію соціальних програм, спрямованих на підвищення правової грамотності населення та роз'яснення основних аспектів нотаріальної діяльності.

І останні адміністративні процедури, яким ми приділимо увагу, є процедури міжнародного співробітництва. Комісія Нотаріальної палати України з міжнародного співробітництва створена відповідно до рішення Ради Нотаріальної палати України від 10 квітня 2013 року (протокол №1) з метою забезпечення міжнародної співпраці Нотаріальної палати України з Міжнародним союзом нотаріату, міжнародними та іноземними організаціями нотаріусів, розробки та реалізації програм обміну досвідом та стажування нотаріусів України за кордоном, підготовки пропозицій щодо удосконалення національного законодавства України відповідно до норм міжнародного законодавства про нотаріат і максимального сприяння у формуванні та розвитку в Україні нотаріату латинського типу [119]. Організаційною формою роботи Комісії є її засідання, які проводяться в міру необхідності, але не рідше, ніж двічі на рік. Перше засідання Комісії проводиться протягом одного місяця з дня обрання нового складу Комісії. Засідання Комісії проводяться відкрито. Присутність на засіданні Комісії її членів є обов'язковим. Делегування своїх повноважень іншим членам Комісії не допускається. Допускається проводити онлайн засідання за допомогою сучасних інформаційних технологій із застосуванням вебресурсів всесвітньої мережі інтернет [119].

Окремої та особливої уваги заслуговують процедури оскарження рішень органів професійного самоврядування нотаріусів. Більш детально увага останнім буде приділена в підрозділі 3.1 дисертаційного дослідження.

Тож, підбиваючи підсумок представленого підрозділу дисертаційного дослідження слід узагальнити, що на сьогоднішній день в діяльності органів

професійного самоврядування нотаріусів реалізується ціла низка адміністративних процедур, кожна з яких тісно пов'язана між собою. Значення таких процедур полягає у тому, щоб забезпечити прозорість та законність роботи, як самих нотаріусів, так і власне органів самоврядування. А відтак, якісне законодавче врегулювання таких процедур сприяє підвищенню рівня правової визначеності в діяльності нотаріальної спільноти, а також гарантує дотримання прав, свобод та інтересів, як самих нотаріусів, так і громадян, які звертаються за нотаріальними послугами. Також ці процедури сприяють взаємодії органів професійного самоврядування з державними установами та міжнародними організаціями, що є важливим чинником для розвитку нотаріату як однієї із ключових інституцій України.

Висновки до розділу 2

Відзначено, що органи професійного самоврядування нотаріусів, згідно до чинного законодавства України, представлено Нотаріальною палатою України та підпорядкованими їй суб'єктами. НПУ – це ключовий, недержавний орган із широкими делегованими повноваженнями в сфері управління нотаріатом та діяльністю його представників. Дана Палата незалежна від державних структур та об'єднує всіх, без виключення, нотаріусів. Його структуру складають спеціальні органи, З'їзд нотаріусів України, Рада НПУ, Президент, Перший віце-президент та Віце-президент НПУ, Ревізійна комісія, а також Комісія з питань професійної етики нотаріусів. Вони забезпечують функціонування та реалізацію основних повноважень Нотаріальної палати України, а також вирішення найбільш значимих питань професійної діяльності нотаріусів. Крім вказаних органів, в системі НПУ створюються допоміжні колегіальні, дорадчі органи, мета

роботи яких – це більш глибока та якісна реалізація окремих функцій із забезпечення нотаріального самоврядування та захисту професійних інтересів та прав нотаріусів. На місцевому рівні представництвом нотаріусів займаються Відділення НПУ, які виконують надані їм повноваження в межах окремих територій.

З'ясовано, що форми діяльності органів професійного самоврядування нотаріусів представляють собою зовнішній прояв практичної діяльності вказаних суб'єктів, які в межах своєї компетенції та повноважень, вирішують питання, пов'язані із забезпеченням, організацією та регулюванням нотаріальної діяльності в Україні. До переліку відповідних форм віднесено: нормативно-правове забезпечення діяльності нотаріусів; організація та управління внутрішніми процесами; з'їзди, засідання, проведення зустрічей, конференцій та інших заходів; міжнародне співробітництво; внутрішньо-національна співпраця.

Встановлено, що з юридичної точки зору методи – це нормативно-встановлені засоби, способи та заходи за допомогою яких відбувається реалізація регулюючого впливу права на суспільно-правові відносини, а також практичне вчинення їх суб'єктами наданих їм юридичних можливостей, проведення юридично-значимих дій, операцій тощо.

Під методами діяльності органів професійного самоврядування нотаріусів запропоновано розуміти визначені законодавчими та підзаконними актами інструменти, засоби та способи реалізації уповноваженими інститутами нотаріального самоврядування своїх повноважень в рамках визначеної компетенції. До переліку таких методів віднесено: метод координації, контролю, планування, метод аналізу, сертифікації та експертний метод.

Акцентовано увагу на тому, що контрольна діяльність здійснюється в середині структури органів професійного самоврядування з метою систематичної перевірки та забезпечення виконання ними своїх

повноважень. В той же час, її також спрямовано на перевірку роботи нотаріальної спільноти безпосередньо. Постійному та комплексному контролю піддаються різноманітні сфери нотаріальної діяльності, з приводу яких висунуто спеціальні правила та вимоги, як-то безпека, професійна етика, запобігання корупції тощо.

Обґрунтовано, що під адміністративними процедурами в діяльності органів професійного самоврядування нотаріусів доцільно розуміти системну сукупність врегульованих нормами чинного законодавства дій, заходів і процесів, що здійснюються цими органами з метою організації власної діяльності, а також здійснення контролю та регулювання роботи нотаріусів, забезпечення дотримання ними професійних стандартів, етичних норм та захисту прав і законних інтересів. Зазначено, що такими адміністративним процедурами є: внутрішня організація діяльності самоврядування нотаріусів; процедури забезпечення дотримання професійної етики нотаріусами та професійних стандартів їх діяльності; контрольно-наглядові процедури; процедури притягнення до відповідальності нотаріусів; співробітництво з органами державної влади та місцевого самоврядування; міжнародне співробітництво; оскарження рішень органів професійного самоврядування нотаріусів.

Аргументовано, що в розрізі представленої у роботі проблематики організацію слід розуміти як цілеспрямовану діяльність, метою якої є упорядкування, координація та узгодження дій окремих елементів певної системи для досягнення визначених цілей її функціонування. Організація передбачає розподіл ресурсів (матеріальних, фінансових, людських, тощо), встановлення взаємозв'язків між учасниками, формування структури управління, регулювання та контроль виконання завдань, що забезпечує ефективне функціонування організації в умовах динамічного середовища.

Доведено, що сутність організаційних процедур у діяльності органів професійного самоврядування нотаріусів полягає у тому, що вони

спрямовані на: по-перше, побудову організаційної та управлінської структури таких органів; по-друге, закріплюють порядок їх взаємодії; по-третє, визначають порядок проведення зібрань, тощо. А відтак, значення цих процедур полягає в забезпеченні стабільності, прозорості та ефективності функціонування нотаріального самоврядування. Вони сприяють підвищенню рівня професійної відповідальності, створюють механізми внутрішнього контролю та дисциплінарної відповідальності, забезпечують підтримку етичних стандартів та незалежність нотаріату. Таким чином, фактично всі інші адміністративні процедури пов'язані із організаційними.

Підкреслено, що ефективне співробітництво між органами професійного самоврядування нотаріусів та органами державної влади й місцевого самоврядування є необхідною умовою для розвитку нотаріальної діяльності, її інтеграції в систему державного управління та підвищення рівня правової культури в суспільстві. Якісна взаємодія з органами місцевого самоврядування сприяє врахуванню регіональних особливостей при організації нотаріальної діяльності, розширенню доступу громадян до нотаріальних послуг та покращенню правового обслуговування на місцях. Це може включати спільну реалізацію соціальних програм, спрямованих на підвищення правової грамотності населення та роз'яснення основних аспектів нотаріальної діяльності.

Узагальнено, що на сьогоднішній день в діяльності органів професійного самоврядування нотаріусів реалізується ціла низка адміністративних процедур, кожна з яких тісно пов'язана між собою. Значення таких процедур полягає у тому, щоб забезпечити прозорість та законність роботи, як самих нотаріусів, так і власне органів самоврядування. А відтак, якісне законодавче врегулювання таких процедур сприяє підвищенню рівня правової визначеності в діяльності нотаріальної спільноти, а також гарантує дотримання прав, свобод та інтересів, як самих

нотаріусів, так і громадян, які звертаються за нотаріальними послугами. Також ці процедури сприяють взаємодії органів професійного самоврядування з державними установами та міжнародними організаціями, що є важливим чинником для розвитку нотаріату як однієї із ключових інституцій України.

РОЗДІЛ 3.

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІВ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВРЯДУВАННЯ НОТАРІУСІВ

3.1. Порядок і підстави оскарження рішень органів професійного самоврядування нотаріусів

Однією із ключових гарантій дотримання прав, свобод та інтересів нотаріусів, є гарантована чинним законодавством та нормативними документами Нотаріальної палати України можливість оскарження рішень органів професійного самоврядування нотаріусів. Відповідно до Юридичної енциклопедії за редакцією Ю.С. Шемшученка, оскарження – це звернення зі скаргою до державних органів та органів об'єднань громадян з приводу незаконності чи необґрунтованості рішень і дій службових осіб [195, с.329].

Відповідно до статті 55 Основного Закону, права і свободи людини і громадянина захищаються судом. «Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Кожен має право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Кожному гарантується право звернутись із конституційною скаргою до Конституційного Суду України з підстав, установлених цією Конституцією, та у порядку, визначеному законом. Кожен має право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна» [74]. Реалізація права на оскарження, цілком слушно вказує Г.В. Грянка, – це, перш за все, реалізація суб'єктивного права. Реалізацію права на оскарження можна визначити як

задоволення інтересів громадянина на участь в управлінській діяльності органів держави і задоволення його інтересів у захисті своїх суб'єктивних прав від неправомірних дій суб'єктів державної влади. Далі науковець зазначає, що механізм реалізації права на оскарження характеризується значним обсягом, що ускладнює його детальну регламентацію законодавством. Дана обставина робить також не дуже досяжним для громадян його цілісне сприйняття. Так, громадянинові може бути нелегко розібратися, наприклад, у розбіжностях між правом на оскарження за Законом та правом на оскарження, що надається галузевим законодавством, а необхідність у цьому виникає щоразу, коли потрібно звертатися зі скаргою для захисту своїх прав і гарантованих законом інтересів [30, с.153].

О.О. Маркова вказує, що механізм оскарження закріплений у різних нормативно-правових актах, що регулюють адміністративні провадження у сфері дозвільної діяльності, реєстрації, контролю, конкурсних процедур тощо. До ухвалення Закону України «Про адміністративну процедуру» загальна модель оскарження була визначена в Законі України «Про звернення громадян», який лише поверхнево регламентував порядок розгляду скарг. Багато аспектів, пов'язаних зі скаргами, залишаються на розсуд громадян та адміністративних органів. Зокрема, громадяни подають скарги у довільній формі, оскільки закон не містить чітких вимог до їхньої форми та змісту, що негативно впливає на якість таких звернень. Водночас посадові особи органів державної влади та місцевого самоврядування самостійно визначають порядок розгляду скарг і ухвалення рішень, що створює ризики суб'єктивного підходу, упередженості та, зрештою, прийняття несправедливих рішень [87].

Варто погодитись із точкою зору М.В. Лошицького, який дійшов до висновку, що основними характеристиками процедури оскарження, у порівнянні з іншими видами звернень, як механізму забезпечення законності та дисципліни в діяльності органів публічної адміністрації, є

такі: скарги містять значний обсяг інформації про порушення законності та дисципліни в діяльності органів публічної адміністрації, перевищуючи за цим показником інші форми звернень; право на подання скарги є абсолютним, необмеженим і невідчужуваним правом особи, гарантованим Конституцією України. Можливість оскарження рішень, дій чи бездіяльності посадових осіб органів виконавчої влади є важливим досягненням у зміцненні законності та захисті прав громадян; відповідно до статті 55 Конституції України, органи державної влади та їхні посадові особи зобов'язані розглядати звернення та надавати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк; підставою для подання скарги є рішення, дії або бездіяльність державних службовців органів публічної адміністрації, пов'язані з виконанням їхніх посадових обов'язків; скарга має подвійний характер: з одного боку, вона слугує засобом захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, а з іншого – є інструментом виявлення та усунення недоліків у роботі органів публічної адміністрації, сприяючи підвищенню ефективності їхньої діяльності; особи, чиї права порушені, мають можливість звертатися зі скаргою не лише до вищих органів, а й безпосередньо до суду; скарга може слугувати підґрунтям для застосування інших механізмів забезпечення законності та дисципліни, зокрема заходів контролю та нагляду [82, с.149].

Тож, з огляду на зазначене вище, під оскарженням рішень органів професійного самоврядування нотаріусів найбільш доцільно розуміти врегульовану нормами чинного законодавства процедуру перевірки та перегляду рішень, що були ухвалені відповідними органами нотаріального самоврядування, та яка реалізується з метою: а) забезпечення законності діяльності відповідних органів; б) захисту прав та законних інтересів нотаріусів або інших зацікавлених осіб-користувачів послуг останніми. Для того, щоб правовідносини з оскарження було законними, вони мають виникати на основі певних підстав.

Взагалі, підстави, пише Т.О. Дідковська, – це чітко визначені законодавством юридичні факти, які породжують, змінюють або припиняють відповідні правовідносини [40]. Н.П. Бажда вважає, що правові підстави – це чинники, завдяки яким у суб'єктів правовідносин з'являються відповідні права та обов'язки. Вчена поділяє підстави на дві групи: підстави які виникають безпосередньо із законодавства України та підстави що сліднують з договірних правовідносин [6, с.290; 7, с.127]. Таким чином, підстави оскарження рішень органів професійного самоврядування нотаріусів - це обставини, які слугують своєрідним «тригером» для виникнення правовідносин щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності досліджуваних суб'єктів. Підстави оскарження повинні відповідати вимогам законодавства та підтверджувати наявність порушення норм права.

Зауважимо, що в науковій літературі відсутній єдиний підхід щодо переліку відповідних підстав. А відтак, спираючись на аналіз наукових поглядів вчених та норм чинного законодавства, ми переконані, що підставами оскарження рішень органів професійного самоврядування нотаріусів є наступні:

- в результаті дій Нотаріальної палати України було порушено права та законні інтереси нотаріуса. Суб'єктивне право – це гарантована правом міра можливої або дозволеної поведінки особи. Воно належить суб'єкту незалежно від того, перебуває він у правових відносинах з іншими суб'єктами чи ні. Із виникненням конкретних правовідносин суб'єктивні права реалізуються через правомочність уповноважених осіб, яка складається з можливостей: діяти особисто; вимагати певної поведінки від зобов'язаної особи; звертатися до компетентних державних органів заради застосування державного примусу в разі невиконання контрагентом своїх прав; користуватися соціальними благами на основі певного суб'єктивного права [51, с. 344–345]. Суб'єктивне право, досить змістовно обґрунтовують М.С. Кельман, О.Г. Мурашин та Н.М. Хома, має такі ознаки: 1) суб'єктивне

право – це критерій можливої поведінки особи (вид і спосіб), його зміст встановлюється нормами права та юридичними фактами, 2) здійснення суб'єктивного права забезпечується обов'язком іншої сторони. В одних випадках обов'язок полягає у тому, щоб утриматися від дій, які порушують суб'єктивне право іншої сторони, в інших – це право забезпечується виконанням обов'язку, тобто активними діями зобов'язаної особи; 3) суб'єктивне право надається особі для задоволення її інтересів і, при відсутності останнього, стимул для здійснення суб'єктивного права втрачається, 4) суб'єктивне право – це складне юридичне явище, що має свій зміст, який складається з юридичних можливостей: діяти певним чином, користуватися певним благом, вимагати певної поведінки від зобов'язаного суб'єкта [58, с. 112]. Статутом Нотаріальної палати України закріплено, що члени НПУ мають право: 1) брати участь в роботі органів нотаріального самоврядування у порядку, передбаченому цим Статутом; 6 2) обирати та бути обраними до органів НПУ у порядку, передбаченому цим Статутом; 3) брати участь в роботі будь-якого органу НПУ з правом дорадчого голосу; 4) звертатися до будь-якого органу НПУ із запитом про його діяльність та одержувати інформацію; 5) на захист своїх професійних та соціальних прав; 6) вносити пропозиції щодо удосконалення діяльності НПУ; 7) одержувати методичну, інформаційну та організаційну допомогу; 8) ознайомлюватися з протоколами засідань Ради НПУ, протоколами З'їзду нотаріусів України, протоколами комісій та будь-яких робочих груп, які створюються Радою НПУ або З'їздом нотаріусів України, отримувати будь-яку іншу інформацію і документи про діяльність НПУ; 9) проводити спільні зустрічі, методичні консультації, інші заходи з обміну досвідом з метою формування єдиної нотаріальної практики; 10) оскаржити в установленому порядку будь-які рішення органів НПУ; 11) припинити членство в НПУ з підстав, передбачених Законом України «Про нотаріат» та цим Статутом [165]. Тож, порушення будь-якого з окреслених прав може

призвести до виникнення правовідносин з оскарження дій органів самоврядування нотаріусів;

- рішення прийнято з порушенням встановленої процедури, а також не відповідає нормам Конституції, ЗУ «Про Нотаріат», а також положенням Ради Нотаріальної палати України. Так, до прикладу, для визначення правомочності засідання Ради НПУ, перед його початком, проводиться реєстрація членів Ради НПУ, яка закінчується за 5 хвилин до початку засідання. Кворум визначається на момент закінчення реєстрації членів Ради, які своїми підписами в реєстраційному списку підтвердили факт їх присутності. Реєстраційні списки членів Ради НПУ передаються Головуючому на засіданні Ради НПУ, який засвідчує результати реєстрації власним підписом. Головуючий повідомляє про загальну кількість членів Ради НПУ, які прибули на засідання, про наявність запрошених членів НПУ та/або інших осіб, та про можливість розпочати роботу засідання Ради НПУ. На засіданні Ради НПУ ведеться протокол, який підписується Головуючим і Секретарем засідання, і є офіційним документом. Рішення суперечить законодавству [151];

- рішення прийнято без належного доказового підґрунтя або з явними помилками, зокрема це стосується питань притягнення нотаріусів до юридичної відповідальності. Рада НПУ приймає (ухвалює) рішення з усіх питань порядку денного засідання. Обмеження доступу до інформації, яка міститься в документах НПУ здійснюється відповідно до Законів України «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації», цього Регламенту і Положення про інформацію Нотаріальної палати України. З окремих питань Рада НПУ може приймати рішення, що фіксуються у протоколі засідання як протокольні доручення (надати: пропозиції, списки, пояснення; провести: розрахунки щодо обґрунтування, роз'яснювальну роботу; запропонувати: правовий механізм вирішення питання тощо) [165];

- наявність особистої зацікавленості у прийнятті рішення окремими членами органу самоврядування;
- бездіяльність органу самоврядування, що може виражатися, наприклад, у невиконанні Нотаріальною палатою України покладених на неї обов'язків, ненадання відповідей на звернення або ухилення від прийняття рішень тощо.

Тож, у разі наявності однієї із вказаних підстав, може розпочатись процедура оскарження рішень органів професійного самоврядування нотаріусів. Оскарження може здійснюватись трьома способами: адміністративне оскарження, шляхом медіації, та у судовому порядку. В. Галунько, П. Діхтієвський та інші автори підручника «Адміністративне право України» вказують, що адміністративне оскарження – це порядок захисту порушених прав громадян у сфері публічного управління, визначений на законодавчому рівні, який передбачає подання скарги громадянином на рішення, дії чи бездіяльність уповноважених осіб органів державної влади, органів місцевого самоврядування в адміністративному порядку та обов'язок цих осіб вирішити питання, порушені у скарзі [4, с.136]. І.О. Грибок вказує, що адміністративне оскарження – це правовий інститут, який являє собою сукупність правових норм, що регулюють суспільні відносини, які виникають з приводу реалізації фізичною чи юридичною особи права на оскарження рішень, дій та бездіяльності органів виконавчої влади шляхом подання скарги до органу виконавчої влади (посадової особи), що уповноважений здійснювати їх розгляд та вирішення [27, с.187].

На переконання І.П. Голосніченка, оскарження в адміністративному порядку адміністративно-процедурної діяльності органів публічної влади потребує визначення порядку дій при оскарженні рішень чи бездіяльності суб'єктів публічної адміністрації у вигляді адміністративного регламенту, в якому обов'язково мають бути зазначені права особи, що звертається зі

скаргою [25, с.123; 45]. Зокрема, вказує Ю.В. Єрмаков, спираючись на положення Закону України «Про звернення громадян», такими правами можуть бути: право подавати усні та письмові пояснення; право брати участь в дослідженні доказів, доводити інші обставини, що мають значення для вирішення справи з оскарження рішення, дій чи бездіяльності суб'єктів публічної адміністрації; право особисто викласти аргументи особі, що перевіряла скаргу; право брати участь у перевірці обставин поданої скарги; знайомитися з матеріалами перевірки; право бути присутнім при розгляді скарги; право користуватися послугами адвоката або представника трудового колективу, організації, яка здійснює правозахисну функцію, оформивши це уповноваження у встановленому законом порядку; право одержати письмову відповідь про результати розгляду скарги; право висловлювати усно або письмово вимогу щодо дотримання таємниці розгляду скарги; право вимагати відшкодування збитків, якщо вони стали результатом порушень встановленого порядку розгляду звернень [138; 45].

Я. Михайлюк, узагальнюючи результати дослідження правової природи адміністративного оскарження, виділяє такі ознаки даної категорії: адміністративне оскарження виступає факультативною стадією адміністративної процедури, оскільки без попередніх стадій адміністративної процедури неможливим є оскарження рішень, дій чи бездіяльності адміністративного органу; адміністративне оскарження реалізується в межах системи органів публічної адміністрації (чи спеціально утворених комісій); порядок здійснення оскарження регламентований адміністративно-процедурними нормами; в Україні адміністративне оскарження не є обов'язковим перед зверненням до суду, однак у багатьох країнах адміністративне оскарження має обов'язковий характер; має безоплатний характер; за результатами адміністративного оскарження суб'єкт розгляду скарги може прийняти рішення, яким вирішить справу по суті, на відміну від судового розгляду; рішення, прийняте за результатами

адміністративного оскарження, є обов'язковим для виконання, проте може бути переглянуто в судовому порядку [96, с.23; 95].

Варто підтримати наукову позицію І.О. Грибка, який наголошує на тому, що інститут адміністративного оскарження має певну структуру, яка складається з груп норм, об'єднаних спільним предметом регулювання в межах загальної сфери адміністративного провадження. До цієї структури входять такі групи норм: а) норми, що закріплюють право особи на оскарження на законодавчому рівні; б) норми, які визначають форму та порядок реалізації цього права; в) норми, що встановлюють основні принципи адміністративного оскарження; г) норми, що регламентують порядок провадження за скаргою, а також процедуру оскарження рішень, ухвалених за її результатами; д) норми, які визначають суб'єктів та порядок здійснення окремих видів контролю за дотриманням законодавства щодо адміністративного оскарження; е) норми, що встановлюють підстави та види юридичної відповідальності учасників адміністративного провадження за скаргою. Автор підсумовує, що оскільки інститут адміністративного оскарження охоплює норми як матеріального, так і процесуального права, його структура поділяється на відповідні матеріальну та процесуальну частини [27, с.187].

Таким чином, адміністративне оскарження рішень органів професійного самоврядування нотаріусів є важливим інструментом захисту прав та законних інтересів нотаріусів, а також забезпечення законності діяльності самоврядування, справедливості й обґрунтованості прийнятих ним рішень. На сьогоднішній день питання адміністративного оскарження врегульовано досить поверхнево. Як приклад можемо вказати Постанову Кабінету Міністрів України від 18.04.2018 № 286, яка набрала чинності 26 квітня 2018 року, внесено зміни до Порядку розгляду скарг у сфері державної реєстрації, затвердженого урядовою постановою від 25.12.2015 № 1128. Вказаними змінами врегульовано питання своєчасності

повідомлення осіб про час і місце розгляду скарги. Зокрема, передбачено, що суб'єкт розгляду скарги своєчасно, не пізніше ніж за 2 дні до дня розгляду скарги по суті, повідомляє особам, запрошеним до розгляду скарги по суті, про час і місце розгляду скарги в один з визначених способів (пункт 10 Порядку розгляду скарг) [103]. Нотаріальна палата України сподівається, що ці зміни сприятимуть захисту прав та інтересів учасників процедури розгляду скарг у сфері державної реєстрації, нададуть можливість брати участь у засіданнях не лише скаржникам, але й іншим заінтересованим особам, зокрема тим, чиї дії оскаржуються, а також зменшать кількість судових спорів щодо оскарження рішень комісії, прийнятих за результатом розгляду таких скарг [103]. Тож, з урахуванням зазначених змін, «Порядком розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність державного реєстратора, суб'єктів державної реєстрації, територіальних органів Міністерства юстиції» передбачено, що Мін'юст чи відповідний територіальний орган розглядає скаргу у сфері державної реєстрації не пізніше наступного робочого дня з дня її реєстрації на предмет пересилання її за належністю відповідному територіальному органу чи Мін'юсту, а також встановлення підстав для відмови в її задоволенні, а саме: оформлення скарги без дотримання вимог, визначених законом; наявність інформації про судові рішення про відмову позивача від позову з такого самого предмета спору, про визнання відповідачем позову або затвердження мирової угоди сторін; наявність інформації про судові провадження у зв'язку із спором між тими самими сторонами, з такого самого предмета і тієї самої підстави; наявність рішення Мін'юсту чи його територіального органу з такого самого питання; здійснення Мін'юстом чи його територіальним органом розгляду скарги з такого самого питання від того самого скаржника; подання скарги особою, яка не має на це повноважень; закінчення встановленого законом строку подачі скарги; розгляд питань, порушених у скарзі, не належить до компетенції Мін'юсту чи його територіального органу [135].

Таким чином, значення адміністративного оскарження полягає в тому, що воно забезпечує баланс між автономією професійного самоврядування та необхідністю контролю за його рішеннями. Це сприяє підвищенню довіри до нотаріальної діяльності, адже гарантує можливість виправлення неправомірних рішень без надмірного втручання державних органів. Водночас адміністративне оскарження є важливим інструментом забезпечення якості роботи нотаріусів, оскільки дозволяє вчасно реагувати на порушення та вдосконалювати механізми регулювання нотаріальної діяльності.

Наступним є порядок оскарження рішень органів професійного самоврядування нотаріусів шляхом використання медіації. Т.І. Шинкар визначає медіацію як альтернативний спосіб вирішення спорів, що є досудовою, позасудовою або позапроцесуальною формою врегулювання конфліктів. Вона здійснюється на добровільній основі за вибором сторін або призначенням компетентного органу з метою досягнення взаємоприйнятної угоди. Основною особливістю цього процесу є обов'язкова участь третьої сторони – нейтрального й неупередженого медіатора, якого обирають за взаємною згодою сторони конфлікту. Медіатор не має повноважень ухвалювати рішення замість учасників, проте забезпечує професійне сприяння їхньому конструктивному діалогу та спільному пошуку рішення. Процес медіації спрямований на досягнення компромісу, який є стабільним, взаємовигідним і враховує інтереси всіх сторін. Це сприяє не лише зменшенню або усуненню конфлікту, а й підвищенню ефективності його вирішення, скороченню витрат, уникненню або припиненню судового розгляду, а також зниженню рівня претензій між сторонами [192, с. 43-44].

Процедура медіації має низку характерних особливостей. По-перше, участь у медіації є добровільною для обох сторін, медіатор обирається ними за власним бажанням, і кожна сторона може в будь-який момент припинити свою участь у процесі. По-друге, рішення в межах медіації ухвалюються

самими сторонами, що гарантує їхню зацікавленість у виконанні досягнутих домовленостей. На відміну від судового розгляду, де рішення є обов'язковим до виконання, у медіації всі домовленості базуються на взаємній згоді учасників. Головною метою медіації є пошук взаємоприйняттого рішення, яке дозволить сторонам досягти порозуміння. Завдяки посередництву медіатора учасники обговорюють можливі шляхи вирішення конфлікту й спільно обирають оптимальний варіант. Такий підхід сприяє збереженню ділових чи особистих відносин між сторонами навіть після завершення процедури. Медіація також мінімізує ризики для учасників, адже кожен із них може відмовитися від подальших переговорів у будь-який момент. Крім того, цей процес є значно швидшим та економічно вигіднішим порівняно із судовим вирішенням спору, що робить його привабливим варіантом для вирішення конфліктних ситуацій [162, с.32; 107].

Медіація проводиться медіатором (медіаторами) з дотриманням вимог закону, договору про проведення медіації, правил проведення медіації та норм професійної етики медіатора. Медіація припиняється: 1) укладенням сторонами медіації угоди за результатами медіації; 2) із закінченням строку проведення медіації та/або дії договору про проведення медіації; 3) у разі відмови хоча б однієї із сторін медіації або медіатора (медіаторів) від участі в медіації; 4) у разі визнання сторони медіації або медіатора (медіаторів) недієздатною особою або особою, цивільна дієздатність якої обмежена; 5) у разі смерті фізичної особи, яка є стороною медіації, або ліквідації юридичної особи, яка є стороною медіації; 6) в інших випадках відповідно до договору про проведення медіації та правил проведення медіації [139]. Медіація проводиться за взаємною згодою сторін медіації з урахуванням принципів добровільності, конфіденційності, нейтральності, незалежності та неупередженості медіатора, самовизначення та рівності прав сторін медіації [139].

Таким чином, медіація як спосіб оскарження рішень органів професійного самоврядування нотаріусів є важливим альтернативним механізмом вирішення конфліктів, що дозволяє сторонам досягти взаємоприйняттого рішення без звернення до суду. Цей підхід базується на добровільності, нейтральності та конфіденційності процесу, що дає змогу ефективно врегульовувати спори, зберігаючи ділові та професійні відносини між учасниками. Медіація у сфері професійного самоврядування нотаріусів може застосовуватися у випадках, коли виникають розбіжності щодо прийнятих рішень, які зачіпають права та інтереси нотаріусів. Наприклад, це можуть бути спори щодо дисциплінарних заходів, оцінки професійної діяльності чи внутрішніх організаційних питань. Використання медіації дозволяє уникнути тривалих і витратних судових процедур, а також сприяє гнучкості у прийнятті рішень, адже сторони самостійно визначають умови врегулювання конфлікту за допомогою незалежного посередника – медіатора. Важливим аспектом медіації є можливість збереження автономії професійного самоврядування, оскільки рішення приймаються без зовнішнього адміністративного чи судового втручання. Це підвищує рівень довіри до органів самоврядування та забезпечує більш ефективне та швидке вирішення спірних питань.

І останнім способом оскарження рішень органів професійного самоврядування нотаріусів є здійснення його у порядку адміністративного судочинства. М.І. Смокович вказує, що адміністративне судочинство – це форма здійснення правосуддя у позовному провадженні, яка полягає у всебічному, повному, об’єктивному розгляді та вирішенні адміністративними судами у порядку, визначеному нормами КАС, адміністративно-правових спорів, що виникають між фізичними та юридичними особами, з одного боку, та суб’єктом владних повноважень – з іншого, з метою захисту прав та свобод фізичних осіб, прав і законних інтересів юридичних осіб [160]. Т.О. Коломоець вважає, що адміністративне

судочинство - це діяльність адміністративних судів щодо розгляду і вирішення адміністративних справ, тобто публічно-правових спорів, в яких хоча б однією стороною є суб'єкт публічної адміністрації. Такі спори виникають з приводу порушення органами державної влади прав, свобод та законних інтересів фізичних та юридичних осіб. На підставі законодавчих положень вчений також наголошує, що завданнями адміністративного судочинства є захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень шляхом справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду адміністративних справ [66].

Порядок звернення до адміністративного суду є однаковим для всіх справ. Тож, За змістом ч.1 ст. 5 КАС України кожна особа, а так само в інтересах інших осіб органи та особи, яким законом надано таке право, має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до адміністративного суду, якщо вважає, що рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень порушені її права, свободи або законні інтереси і просити про їх захист шляхом: 1) визнання протиправним та нечинним нормативно-правового акта чи окремих його положень; 2) визнання протиправним та скасування індивідуального акта чи окремих його положень; 3) визнання дій суб'єкта владних повноважень протиправними та зобов'язання утриматися від вчинення певних дій; 4) визнання бездіяльності суб'єкта владних повноважень протиправною та зобов'язання вчинити певні дії; 5) встановлення наявності чи відсутності компетенції (повноважень) суб'єкта владних повноважень; 6) прийняття судом одного з рішень, зазначених у пунктах 1 - 4 цієї частини та стягнення з відповідача - суб'єкта владних повноважень коштів на відшкодування

шкоди, заподіяної його протиправними рішеннями, дією або бездіяльністю [128].

Підбиваючи підсумки представленого підрозділу дисертаційного дослідження слід узагальнити, особливостями оскарження рішень органів професійного самоврядування нотаріусів є наступні: по-перше, процедура такого оскарження регулюється як внутрішніми нормативними актами самоврядних органів, так і загальним законодавством, що встановлює механізми адміністративного та судового захисту прав нотаріусів; по-друге, рішення можуть бути оскаржені або в межах самої системи самоврядування шляхом перегляду вищими органами, або в судовому порядку; по-третє, принцип автономії професійного самоврядування обмежує державне втручання, що в свою чергу створює необхідність забезпечення належного рівня самоконтролю та ефективності механізмів перегляду рішень.

На сьогоднішній день порядок та підстави оскарження рішень органів професійного самоврядування нотаріусів врегульовані досить поверхнево та не враховують специфіку правового статусу Нотаріальної палати України, а також нотаріусів, як членів самоврядування.

3.2. Напрями удосконалення адміністративно-правового регулювання організації діяльності та функціонування органів професійного самоврядування нотаріусів

Проведений у попередніх підрозділах дисертаційного дослідження аналіз, дає змогу говорити про те, що у функціонуванні органів професійного самоврядування нотаріусів існує низка прогалин та недоліків, які, перш за все, обумовлені наявністю прогалин у адміністративному законодавстві, норми якого спрямовані на регулювання суспільних відносин у досліджуваній сфері суспільного життя. Взагалі, В.М. Марчук, прогалина

в законодавстві - це відсутність закону, законодавчих норм, що регулювали б певні ситуації, з якими стикається практика і навіть більше – правозастосовна практика, за умови, що подібні ситуації потребують правового, а не будь-якого іншого регулювання. А тому, пише згаданий вище автор, прогалини у праві характеризуються: 1) відсутністю необхідної правової норми, відсутністю відповідних законодавчих приписів; 2) практичною потребою саме нормативно-правового врегулювання певних життєвих ситуацій, тобто врегулювання за допомогою юридичних засобів; 3) реальною наявністю такого роду ситуацій, з якими стикаються правозастосовні органи, які зобов'язані їх розв'язувати, беручи до свого провадження [89].

Для того, щоб відмежувати прогалини в законодавстві від інших суміжних з ними явищ, зазначає О.М. Калашник, необхідно звернути увагу на основні ознаки, що характеризують прогалини у праві. Серед них виділяють: 1) повна або часткова відсутність правового регулювання суспільних відносин (випадку), які знаходяться у сфері правового впливу та які потребують правового регулювання; 2) оціночний характер прогалин у праві, позитивна оцінка, наявність яких залежить від правосвідомості суб'єкта правозастосування; 3) прогалини в праві – це недолік у праві, відсутність у ньому того, що повинно бути необхідним його компонентом, що обґрунтовує необхідність подолання існуючого недоліку; 4) прогалини у праві є нетиповими ситуаціями та зумовлюють нетиповість правозастосовної діяльності, яка втрачає свою традиційну послідовність, як системи логічно пов'язаних, послідовних дій; 5) прогалини у праві є об'єктивними життєвими ситуаціями, які спричинені внаслідок об'єктивного розвитку суспільних відносин, а в деяких випадках суб'єктивних причин, пов'язаних з правотворчими та правозастосовними діями законодавчих, виконавчих та судових органів державної влади [56].

Таким чином, прогалини у адміністративному законодавстві, норми якого спрямовані на регулювання організації діяльності та функціонування органів професійного самоврядування нотаріусів, представляють собою відсутність норм, або недосконалість їх змісту, що в свою чергу перешкоджає нормативному функціонуванню правовідносин, що виникають за участю відповідних суб'єктів у досліджуваній сфері суспільного життя. Підходити до подолання відповідних прогалин доцільно комплексно, вирішуючи не тільки нормативно-правові, а й організаційні проблеми.

Першочергово варто вказати, що на законодавчому рівні відсутнє комплексне бачення законодавця щодо вирішення існуючих проблем у діяльності нотаріусів взагалі, а також їх самоврядування, зокрема. Відмітимо, що останню Концепцію реформування органів нотаріату в Україні було прийнято ще 24 грудня 2010 року. Метою Концепції було сприяння становленню цілісного підходу до визначення функцій нотаріату та побудови чіткої структури нотаріальних органів з метою надання населенню послуг правового та нотаріального характеру у відповідності до міжнародних стандартів, а також поступового і системного реформування українського нотаріату, як інституту позасудового захисту цивільних прав громадян [132]. Серед першочергових заходів, які ставила перед собою дана Концепція, було: 1) розробка та прийняття Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, посадовими особами виконавчих комітетів органів місцевого самоврядування, консульськими установами; 2) вжиття заходів щодо зменшення кількості підзаконних нормативно-правових актів, які регулюють питання діловодства, архівної справи, ведення реєстрів для реєстрації нотаріальних дій та їх узгодженості між собою; 3) визначення критеріїв для оптимального забезпечення населення нотаріальними послугами; 4) розроблення та затвердження Порядку підвищення кваліфікації кадрів, які працюють у сфері нотаріату; 5) вжиття заходів щодо створення галузевого нотаріального архіву при Міністерстві юстиції

України [132]. Як бачимо, у той період навіть не йшлося про формування самоврядування нотаріусів, а зокрема про Нотаріальну палату. Остання була створена як самоврядна професійна організація нотаріусів із метою об'єднання представників цієї професії, захисту їхніх прав і професійних інтересів, а також сприяння розвитку нотаріату в Україні. До моменту її створення існувала змішана система нотаріату, що включала державних та приватних нотаріусів. У 1993 році було ухвалено Закон України «Про нотаріат», який заклав основи сучасної системи нотаріату в Україні. Проте питання самоврядування нотаріусів залишалося відкритим протягом тривалого часу.

Ідея створення єдиного професійного самоврядування виникла через необхідність консолідації нотаріальної спільноти та підвищення її ролі в правовій системі України. Вирішальним кроком стало ухвалення Закону України "Про внесення змін до Закону України «Про нотаріат» у 2010 році, який передбачив створення професійного нотаріального самоврядування. Офіційно Нотаріальна палата України була заснована у 2013 році як незалежна самоврядна організація, яка отримала широкі повноваження у сфері координації діяльності нотаріусів, підвищення їхньої кваліфікації, захисту професійних інтересів та розробки стандартів нотаріальної діяльності. З моменту свого заснування НПУ активно працює над удосконаленням нотаріату в Україні, підтримкою професійних стандартів, взаємодією з органами державної влади та міжнародними організаціями.

Сьогодні ж самоврядування нотаріусів розвивається досить не системно та не систематично, що обумовлено відсутністю концептуального бачення законодавця на цю проблему. На думку А.П. Федоренка, концепція – це затверджуваний вищим керівництвом документ, в якому висловлені відповідні провідному задуму конструктивні принципи і за своєю суттю представляє керівну ідею довгострокового розвитку, цей документ в загальнішому вигляді встановлює напрями руху і основні орієнтири,

окреслює ключові проблеми, які повинні бути розв'язані у встановлений термін [99]. Варто навести наукову позицію Л.В. Шали, яка у своєму науковому дослідженні вказує, що поняття я «концепція» має різне зовнішнє спрямування, кожне з яких наповнене відповідним змістом. Широке трактування цього поняття зосереджене головню на такому його розумінні: філософське вчення; правова доктрина (теорія); визначні праці найавторитетніших та відомих фахівців правової науки; діяльність учених-юристів у контексті трактування правотворчості, правозастосування, змістової частини, тих чи тих юридичних фактів тощо [188, с.72]. Авторка наголошує, що концепція як філософське вчення існує в окремому аспекті, тому визначальною метою її продуцента є отримання відповідних знань, які можна розуміти по-різному. З одного боку, це розумова конструкція, яку оцінюють як істину. З іншого боку, знання сприймають як результат адекватного відображення навколишнього світу свідомістю людини у вигляді уявлень, понять, суджень, теорій. Концептуальні знання відзначаються строгістю та системністю викладу, об'єктивністю дослідження, чітким доведенням теоретичного матеріалу та логічними висновками [188, с.72].

Зауважимо, що в науковій літературі вчені неодноразово наголошували на необхідності та важливості розробки та прийняття актуальної «Концепції розвитку нотаріату в Україні». Зокрема, науковці відзначали важливість посилення гарантій діяльності нотаріусів, покращення та більш оперативного впровадження е-нотаріату, тощо. В той час як питання самоврядування нотаріусів досліджувалось та опрацьовувалось досить поверхнево. З огляду на зазначене вище, ми переконані, що окремим напрямом вказаного нормативно-правового акту має стати вдосконалення самоврядування нотаріату в Україні.

Метою виділення такого напрямку є створенні ефективної, незалежної та самостійної системи професійного самоврядування нотаріусів, яка

сприятиме підвищенню якості нотаріальних послуг, забезпеченню законності та захисту прав нотаріусів та громадян. Ключовими завданнями, які слід виділити в рамках даної цілі є наступні: 1) переглянути організаційно-управлінську структуру професійного самоврядування нотаріусів, зокрема Нотаріальної палати України, що забезпечить більш ефективне виконання нею її функцій; 2) посилити систему внутрішнього контролю в органах самоврядування нотаріусів, що в свою чергу мають включати не тільки перевірку дотримання норм етики нотаріусами, а й якості виконання ними своїх обов'язків; 3) вдосконалити повноваження Нотаріальної палати в контексті взаємодії з органами державної влади та місцевого самоврядування. В даному контексті також вбачається необхідним посилити гарантій незалежності самоврядування від зовнішнього впливу; 4) підвищення рівня професійної підготовки нотаріусів, які, зокрема, є членами комісій, що входять до складу Нотаріальної палати.

З метою вирішення вказаних завдань вбачається необхідним забезпечити:

1) розвиток нормативно-правових засад діяльності самоврядування нотаріусів, із чітким законодавчим врегулюванням їх адміністративно-правового статусу;

2) удосконалення системи атестації та сертифікації нотаріусів, що гарантує високу кваліфікацію практикуючих нотаріусів і підвищує довіру до професії;

3) впровадження сучасних інформаційних технологій для автоматизації та цифровізації нотаріальної діяльності взагалі, а також Нотаріальної палати, зокрема;

4) підвищення рівня соціального захисту та забезпечення прав нотаріусів, що включає вдосконалення системи пенсійного забезпечення, медичного страхування та інших соціальних гарантій для нотаріусів;

5) посилення міжнародного співробітництва в рамках розвитку нотаріату, включаючи обмін досвідом та взаємодію з міжнародними організаціями для адаптації українського нотаріату до світових стандартів.

Наступним важливим кроком удосконалення адміністративно-правового регулювання організації діяльності та функціонування органів професійного самоврядування нотаріусів є кодифікація законодавства про нотаріальну діяльність. Кодифікація, пише Т.М. Грица, – це впорядкування правових норм, яке супроводжується переробкою їх змісту, скасуванням застарілих і прийняттям нових норм права, об'єднанням нормативного матеріалу в єдину, логічно узгоджену, побудовану на наукових принципах систему. Вона є, по суті, різновидам правоустановчого процесу. Якщо результатом поточного законодавства є створення окремих законодавчих актів, то кодифікація впорядковує значну частину чинного законодавства, об'єднуючи їх у певній галузі права, змінюючи, доповнюючи і перетворюючи його. Внаслідок кодифікації з'являються гранично широкі за змістом законодавчі акти, що регулюють значну частину суспільних відносин у сфері дії певної галузі права [28, с.152].

О.В. Зайчук і Н.М. Оніщенко розглядають кодифікацію як одну з форм правотворчості, яка узагальнює чинне правове регулювання та запроваджує нові норми, що відповідають актуальним суспільним потребам і усувають правові прогалини. Вона є способом суттєвого вдосконалення законодавства, результатом якого стає новий, цілісний нормативний акт (кодекс, положення, статут тощо), що замінює попередні нормативні документи в цій сфері. Завдяки одночасному впорядкуванню та оновленню законодавства кодифікація вважається найвищою формою правотворчості [167]. Науковці наголошують, що кодифікація має низку характерних рис. По-перше, вона формулює норми, які регулюють фундаментальні, базові аспекти суспільного життя, визначаючи нормативні засади відповідної галузі чи правового інституту. По-друге, такі акти

охоплюють значну сферу правовідносин, наприклад, майнові, трудові, сімейні питання або заходи боротьби зі злочинністю. По-третє, кодифікаційний акт є результатом удосконалення законодавства, являючи собою систематизований документ, що містить як перевірені суспільною практикою чинні норми, так і нові положення, що враховують розвиток соціальних відносин. Оскільки кодифікація спрямована на створення стабільних норм, що діятимуть протягом тривалого часу, її ефективність залежить від здатності законодавця передбачити та врахувати динаміку суспільних відносин, які регулює відповідний акт. Вона також забезпечує системність, юридичну єдність і внутрішню узгодженість нормативних документів, об'єднуючи їх у цілісну правову структуру. Як правило, кодифікований акт очолює певну систему взаємопов'язаних нормативних актів, формуючи правову основу для цілої галузі, підгалузі або окремого правового інституту. Крім того, він має значний обсяг і складну структуру, що дозволяє забезпечити чітку організацію нормативного матеріалу та зручність його застосування [167].

В рамках кодифікації законодавства про нотаріат, як слушно зазначає О. Клименко, істотне значення має чітке визначення предмета та сфери його правового регулювання (для прикладу, механізми оскарження дій нотаріуса⁶⁵ до нього не належать). У межах кодифікації законодавства про нотаріат концептуального вирішення також потребують, на думку згаданого вище автора, такі основні питання: 1) установче визначення цілей, завдань та функцій нотаріату як конституційно-правового інституту з утвердження та забезпечення прав людини, конституційного правопорядку щодо охорони та захисту прав і законних інтересів громадян та юридичних осіб у сфері цивільного обороту (у контексті диференціації як суміжного правового інституту); 2) інституалізація українського нотаріату за принципами системи латинського нотаріату. Це передбачає: децентралізацію владних повноважень у сфері нотаріату (кореспондує реформі децентралізації

державної влади в Україні); розширення функцій професійного самоврядування (зокрема, завдяки передачі невластивих державі функцій управління у цій сфері); трансформацію державного сектора нотаріату з метою впровадження моделі єдиного нотаріату, чітке визначення структури нотаріальних органів (з урахуванням особливостей їх статусу); 3) вибір законодавчої моделі нотаріального процесу, насамперед з урахуванням його структури та рівня процедурного забезпечення охорони прав (відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 92 Конституції України); – впровадження моделі “нотаріального сервісу”, що має розглядатись як відповідний комплекс послуг: нотаріальних, реєстраційних, консультативних та інших (зокрема, у контексті можливого впровадження механізмів забезпечення державою доступу соціально вразливих категорій громадян до нотаріальних послуг в умовах єдиного нотаріату); 4) перспектив впровадження моделі “електронного нотаріату” в контексті загальнодержавної програми діджиталізації (цифровізації) України (широке впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, інструментів дистанційної авторизації клієнтів, створення електронного реєстру вчинення нотаріальних дій, електронного державного нотаріального архіву, оптимізація доступу й обміну даними інших державних баз даних) і національної стратегії кібербезпеки [62, с.76].

Кодифікація законодавства про нотаріат є ключовим етапом у вдосконаленні правового регулювання нотаріальної діяльності. Вона передбачає систематизацію, узгодження та оновлення нормативно-правових актів у єдиному законодавчому акті, що забезпечує ефективне та прозоре функціонування нотаріату. Що ж стосується самоврядування, то у даному документі щодо діяльності останнього слід приділити окремий розділ, в рамках якого доцільно: по-перше, більш детально врегулювати адміністративно-правовий статус самоврядування, зокрема Нотаріальної палати; по-друге, створити ефективну систему контролю та нагляду за діяльністю нотаріусів збоку самоврядування; по-третє, стандартизувати

окремі адміністративні процедури діяльності самоврядування. А відтак, кодифікація створить передумови для посилення ролі професійного самоврядування, зокрема в рамках формування політики у сфері нотаріату.

Поряд із зазначеними вище кроками, важливо вирішити дискусію з приводу легальності обов'язкового залучення нотаріусів до самоврядування, без їх згоди. Так, досить розгорнуту позицію висловила Я.Л. Коломієць. Так, авторка акцентує увагу на наступних аспектах. По-перше, ч. 1 ст.36 Конституції України вказує, що громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів. Виняток становлять обмеження, встановлені законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей. Інших видів об'єднань громадян Конституція України не передбачає, лише (а) політичні партії та (б) громадські об'єднання. Вона прямо або опосередковано не вказує на можливість створення якихось інших об'єднань, які б могли створюватися громадянами [65]. Далі авторка вказує, що особливої уваги потребує звернення до ч. 4 ст. 36 Конституції України, у якій зазначено, що ніхто не може бути примушений до вступу в будь-яке об'єднання громадян чи обмежений у правах. Ця частина ст. 36 Основного закону виписана як імперативна норма і тому не передбачає диспозитивного тлумачення та застосування. А відтак, узагальнює Я.Л. Коломієць, зміни, внесені в ст. 16 Закону від 06.09.2012 року в частині обов'язковості членства державних й приватних нотаріусів в Нотаріальній палаті України, що здійснює професійне самоврядування нотаріусів, є прямим порушенням положень ч. 4 ст. 36 Конституції України [65]. По-друге, пише Я.Л. Коломієць слід погодитись та підтримати позиції, що були викладені у зауваженнях Головного юридичного управління Вершина Ради України від 06.09.2012 р.

про те, що встановлення обов'язковості членства у зазначеній організації суперечить положенням ст. 11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року та статті 36 Конституції України, оскільки в Україні гарантується право громадян України на свободу об'єднання в громадські організації. З огляду на все зазначене вище, авторка вказує, що наведені вище суперечливі моменти дозволяють державним та приватним нотаріусам ігнорувати норми ст. 16 Закону про обов'язковість їх членства у Нотаріальній палаті України, за винятком, якщо така участь є наслідком вільного та свідомого індивідуального волевиявлення нотаріуса бути її членом [65].

В свою чергу В.Г. Шишленко зазначає, що не слід ототожнювати право громадян України, закріплене ст.36 Конституції України, на об'єднання у громадські організації, з обов'язком особи, що є нотаріусом, перебувати у складі професійного об'єднання нотаріусів [68, с.9; 193]. На відміну від організацій професійного самоврядування, громадські організації створюються без спеціального втручання держави і діють за іншими принципами - на підставі тільки загального законодавства, що дозволяє їх створення лише з ініціативи приватних осіб (фізичних або юридичних), і при цьому не мають будь-яких владних повноважень. Як зазначається, громадська організація утворюється на принципах добровільного вступу в члени організації та вільного припинення членства в ній. В організації професійного самоврядування, на відміну від громадської організації, не може бути ані добровільного членства, ані можливості вступу чи виходу з неї без «набуття або припинення статусу нотаріуса». Це пояснюється тим, що оскільки організації професійного самоврядування делегується частина владних повноважень держави по регулюванню та контролю за діяльністю нотаріусів, то не повинно бути носіїв зазначеної професії (нотаріусів), які б не підлягали цьому регулюванню і контролю, залишаючись поза ним [193].

Ще одним важливим напрямом є ефективне провадження е-нотаріату, але не тільки в діяльність нотаріусів, а й у роботу самоврядування. Єдина державна електронна система е-нотаріату – «взаємозв'язана сукупність інформаційно-комунікаційних, інформаційних систем, які діють як єдине ціле та у взаємодії з іншими інформаційними та інформаційно-комунікаційними системами призначені для автоматизації нотаріальної діяльності, зокрема збирання, накопичення, обробки, збереження, захисту, пошуку, обліку та використання відомостей щодо нотаріальної діяльності та забезпечення усіх видів електронної інформаційної взаємодії (обміну) згідно із законодавством, внесення інформації до єдиних та державних реєстрів, що функціонують у системі Мін'юсту та є складовими Системи е-нотаріату, формування нотаріального/прирівняного до нотаріально посвідченого документа з електронним ідентифікатором, а також для забезпечення доступу фізичних та юридичних осіб до відомостей про нотаріальні/прирівняні до нотаріальних дій з урахуванням вимог щодо збереження нотаріальної таємниці» [38]. Л. Вдовічена зазначає, що концепція Е-нотаріату спрямована на інтеграцію цифрових технологій у нотаріальну діяльність, що позитивно впливає на роботу нотаріусів, підвищуючи їх ефективність і продуктивність. Вона сприяє інноваційному розвитку галузі, стимулюючи впровадження новітніх технологічних рішень і покращення якості надання нотаріальних послуг. З практичної точки зору концепція Е-нотаріату передбачає: відмову від паперових книг обліку шляхом їх переведення в стандартизовану автоматизовану систему; скорочення переліку документів, які необхідно подати для вчинення нотаріальної дії; автоматизацію реєстраційних процедур у нотаріальній сфері; забезпечення постійного та ефективного обміну інформацією між державними реєстрами та базами даних; а також ведення нотаріального архіву в електронному форматі. У результаті впровадження цих змін вдасться зменшити рівень бюрократизації, прискорити процедури

оформлення нотаріальних актів і загалом сприяти модернізації нотаріальної системи, що забезпечить громадянам більш зручний і якісний доступ до послуг [16]. Відповідно до Положення про Єдину державну електронну систему е-нотаріату, система е-нотаріату забезпечує: 1) функціонування складових Системи е-нотаріату; 2) електронну інформаційну взаємодію між Системою е-нотаріату та єдиними та державними реєстрами, інформаційно-комунікаційними системами, держателем яких є Мін'юст, та іншими інформаційно-комунікаційними системами (реєстрами, кадастрами, базами даних тощо) державних органів та установ; 3) доступ до складових Системи е-нотаріату; 4) формування та ведення встановленої законодавством статистичної звітності; 5) формування звітної та аналітичної інформації; 6) ведення довідників, що містяться в складових Системи е-нотаріату; 7) формування, передачу/прийняття та оброблення інформації, необхідної для вчинення нотаріальної дії; 8) завантаження сканованих копій нотаріальних документів, викладених на спеціальних бланках нотаріальних документів; 9) завантаження сканованих копій нотаріальних/прирівняних до нотаріально посвідчених документів, що виготовлені без використання спеціальних бланків нотаріальних документів; 10) збереження завантажених сканованих копій нотаріальних/прирівняних до нотаріально посвідчених документів (викладених на спеціальних бланках нотаріальних документів та виготовлених без використання таких бланків) у складових Системи е-нотаріату; 11) формування нотаріального/прирівняного до нотаріально посвідченого документа з QR-кодом; 12) можливості для здійснення функцій контролю відповідно до законодавства; 13) проведення аудіо- та відеоконференцій в режимі реального часу з використанням програмних засобів інформаційно-комунікаційних систем; 14) інші функціональні можливості, передбаченні законодавством [38].

О.В. Красногор зазначає, що при подальшому інтегруванні цифровізації в діяльність нотаріату потрібно чіт-ко розмежовувати, які

процеси відносяться до цифрових технологій, а які – до діджиталізації. Це буде сприяти підвищенню: обізнаності та компетентності нотаріусів щодо використання нотаріальних платформ у своїй діяльності; фаховості нотаріусів, а також їхніх помічників; ефективності роботи нотаріусів; унеможливлення плутанини в нормотворчих актах і в практичній діяльності нотаріусів; – чіткій систематизації щодо вчинення нотаріальних дій; структуризації документообігу та організаційної роботи нотаріусу. Водночас повинен бути сформований термінологічний-довідник щодо використання категоріального апарату, що дасть можливість пересічним громадянам правильно оперувати ними при відповідних обставинах, що підвищить їхню юридичну грамотність. Подальшого дослідження потребує питання щодо запровадження та функціонування е-нотаріату під час військового стану, яке ще недостатньо вивчено на наукових теренах, що спонукає до подальших його досліджень в частині як теоретичних, так і практичних аспектів [77].

Тож, запровадження е-нотаріату має надважливе значення, як для нотаріусів, так і самоврядування нотаріусів. Так, воно дасть можливість оптимізувати робочі процеси, зменшити кількість паперової документації та прискорити проведення нотаріальних дій. Використання електронного документообігу, цифрового підпису та автоматизованих реєстрів сприятиме підвищенню точності та зменшенню ризиків допущення помилок. Крім того, нотаріуси отримають доступ до централізованих державних баз даних, що значно полегшить перевірку інформації та підтвердження правового статусу осіб і майна. Щодо самоврядування нотаріусів, то запровадження е-нотаріату сприятиме більшій прозорості та підзвітності діяльності нотаріусів, так і органів професійного самоврядування. Автоматизовані системи контролю дадуть змогу ефективніше відстежувати дотримання стандартів та етичних норм, а також підвищать рівень довіри громадян до інституту нотаріату. Окрім того, як вбачається, цифровізація створить

передумови для покращення управління нотаріальним самоврядуванням, зокрема спростить комунікацію між нотаріусами, сприятиме швидшому ухваленню рішень та запровадженню єдиних стандартів роботи.

Незважаючи на всі позитивні моменти слід погодитись із точкою зору О.О. Чижикова, який зазначає, що запровадження е-нотаріату, хоч і має значний потенціал для модернізації нотаріальної системи, супроводжується низкою серйозних викликів. Одною з найбільших є проблема цифрового розриву, який особливо гостро проявляється у віддалених регіонах і серед соціально незахищених верств населення. Недостатній рівень цифрової грамотності серед клієнтів і навіть серед самих нотаріусів може ускладнити використання електронних послуг. Для подолання цього необхідно розробити програми навчання і підвищення кваліфікації для нотаріусів, а також проводити інформаційні кампанії серед населення, спрямовані на популяризацію е-нотаріату [186]. Автор також відмічає, що значною проблемою є й висока вартість технічного обладнання та програмного забезпечення, необхідного для функціонування електронного нотаріату. Не всі нотаріальні офіси мають можливість інвестувати в сучасні технології, що створює ризик нерівності в доступі до нових інструментів. Державна підтримка, зокрема субсидії або пільгові кредити, може стати важливим фактором у подоланні цього виклику [186].

Тож, підбиваючи підсумок представленого підрозділу дисертаційного дослідження слід узагальнити, що запропоновані нами напрями удосконалення адміністративно-правового регулювання організації діяльності та функціонування органів професійного самоврядування нотаріусів дозволять не тільки якісно покращити роботу нотаріусів, а й забезпечать більш ефективну та таку, що відповідає засадам законності та верховенства права, роботу органів самоврядування нотаріусів.

Висновки до розділу 3

З'ясовано, що під оскарженням рішень органів професійного самоврядування нотаріусів найбільш доцільно розуміти врегульовану нормами чинного законодавства процедуру перевірки та перегляду рішень, що були ухвалені відповідними органами нотаріального самоврядування, та яка реалізується з метою: а) забезпечення законності діяльності відповідних органів; б) захисту прав та законних інтересів нотаріусів або інших зацікавлених осіб-користувачів послуг останніми.

Відзначено, підстави оскарження рішень органів професійного самоврядування нотаріусів - це обставини, які слугують своєрідним «тригером» для виникнення правовідносин щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності досліджуваних суб'єктів. Підкреслено, що підстави оскарження повинні відповідати вимогам законодавства та підтверджувати наявність порушення норм права.

Встановлено, що підставами оскарження рішень органів професійного самоврядування нотаріусів є наступні: 1) в результаті дій Нотаріальної палати України було порушено права та законні нотаріуса; 2) рішення прийнято з порушенням встановленої процедури, а також не відповідає нормам Конституції, ЗУ «Про Нотаріат», а також положенням Нотаріальної палати України; 3) рішення прийнято без належного доказового підґрунтя або з явними помилками, зокрема це стосується питань притягнення нотаріусів до юридичної відповідальності; 4) наявність особистої зацікавленості у прийнятті рішення окремими членами органу самоврядування; 5) бездіяльність органу самоврядування, що може виражатися, наприклад, у невиконанні Нотаріальною палатою України покладених на неї обов'язків, ненадання відповідей на звернення або ухилення від прийняття рішень тощо.

Обґрунтовано, що значення адміністративного оскарження полягає в тому, що воно забезпечує баланс між автономією професійного самоврядування та необхідністю контролю за його рішеннями. Це сприяє підвищенню довіри до нотаріальної діяльності, адже гарантує можливість виправлення неправомірних рішень без надмірного втручання державних органів. Водночас адміністративне оскарження є важливим інструментом забезпечення якості роботи нотаріусів, оскільки дозволяє вчасно реагувати на порушення та вдосконалювати механізми регулювання нотаріальної діяльності.

Відзначено, що медіація як спосіб оскарження рішень органів професійного самоврядування нотаріусів, є важливим альтернативним механізмом вирішення конфліктів, що дозволяє сторонам досягти взаємоприйняттого рішення без звернення до суду. Цей підхід базується на добровільності, нейтральності та конфіденційності процесу, що дає змогу ефективно врегульовувати спори, зберігаючи ділові та професійні відносини між учасниками. Медіація у сфері професійного самоврядування нотаріусів може застосовуватися у випадках, коли виникають розбіжності щодо прийнятих рішень, які зачіпають права та інтереси нотаріусів. Наприклад, це можуть бути спори щодо дисциплінарних заходів, оцінки професійної діяльності чи внутрішніх організаційних питань. Використання медіації дозволяє уникнути тривалих і витратних судових процедур, а також сприяє гнучкості у прийнятті рішень, адже сторони самостійно визначають умови врегулювання конфлікту за допомогою незалежного посередника – медіатора. Важливим аспектом медіації є можливість збереження автономії професійного самоврядування, оскільки рішення приймаються без зовнішнього адміністративного чи судового втручання. Це підвищує рівень довіри до органів самоврядування та забезпечує більш ефективне та швидке вирішення спірних питань.

Аргументовано, що оскарження рішень органів професійного самоврядування нотаріусів здійснюється у порядку: адміністративного оскарження; шляхом медіації; через вирішення спору у судовому порядку (адміністративне судочинство).

Узагальнено, особливостями оскарження рішень органів професійного самоврядування нотаріусів є наступні: по-перше, процедура такого оскарження регулюється як внутрішніми нормативними актами самоврядних органів, так і загальним законодавством, що встановлює механізми адміністративного та судового захисту прав нотаріусів; по-друге, рішення можуть бути оскаржені або в межах самої системи самоврядування шляхом перегляду вищими органами, або в судовому порядку; по-третє, принцип автономії професійного самоврядування обмежує державне втручання, що в свою чергу створює необхідність забезпечення належного рівня самоконтролю та ефективності механізмів перегляду рішень.

Підкреслено, що прогалини у адміністративному законодавстві, норми якого спрямовані на регулювання організації діяльності та функціонування органів професійного самоврядування нотаріусів, представляють собою відсутність норм, або недосконалість їх змісту, що в свою чергу перешкоджає нормативному функціонуванню правовідносин, що виникають за участю відповідних суб'єктів у досліджуваній сфері суспільного життя. Підходити до подолання відповідних прогалин доцільно комплексно, вирішуючи не тільки нормативно-правові, а й організаційні проблеми.

Акцентовано увагу на тому, що в науковій літературі вчені неодноразово наголошували на необхідності та важливості розробки та прийняття актуальної «Концепції розвитку нотаріату в Україні». Зокрема, науковці відзначали важливість посилення гарантій діяльності нотаріусів, покращення та більш оперативного впровадження е-нотаріату, тощо. В той час як питання самоврядування нотаріусів досліджувалось та опрацьовувалось досить поверхнево. З огляду на зазначене вище, ми

переконані, що окремим напрямом вказаного нормативно-правового акту має стати вдосконалення самоврядування нотаріату в Україні. Метою виділення такого напрямку є створенні ефективної, незалежної та самостійної системи професійного самоврядування нотаріусів, яка сприятиме підвищенню якості нотаріальних послуг, забезпеченню законності та захисту прав нотаріусів та громадян. Ключовими завданнями, які слід виділити в рамках даної цілі є наступні: 1) переглянути організаційно-управлінську структуру професійного самоврядування нотаріусів, зокрема Нотаріальної палати України, що забезпечить більш ефективне виконання нею її функцій; 2) посилити систему внутрішнього контролю в органах самоврядування нотаріусів, що в свою чергу мають включати не тільки перевірку дотримання норм етики нотаріусами, а й якості виконання ними своїх обов'язків; 3) вдосконалити повноваження Нотаріальної палати в контексті взаємодії з органами державної влади та місцевого самоврядування. В даному контексті також вбачається необхідним посилити гарантій незалежності самоврядування від зовнішнього впливу; 4) підвищення рівня професійної підготовки нотаріусів, які, зокрема, є членами комісій, що входять до складу Нотаріальної палати.

Обґрунтовано, що з метою вирішення вказаних завдань вбачається необхідним забезпечити: 1) розвиток нормативно-правових засад діяльності самоврядування нотаріусів, із чітким законодавчим врегулюванням їх адміністративно-правового статусу; 2) удосконалення системи атестації та сертифікації нотаріусів, що гарантує високу кваліфікацію практикуючих нотаріусів і підвищує довіру до професії; 3) впровадження сучасних інформаційних технологій для автоматизації та цифровізації нотаріальної діяльності взагалі, а також Нотаріальної палати, зокрема; 4) підвищення рівня соціального захисту та забезпечення прав нотаріусів, що включає вдосконалення системи пенсійного забезпечення, медичного страхування та

інших соціальних гарантій для нотаріусів; 5) посилення міжнародного співробітництва в рамках розвитку нотаріату, включаючи обмін досвідом та взаємодію з міжнародними організаціями для адаптації українського нотаріату до світових стандартів.

Відмічено, що важливим кроком удосконалення адміністративно-правового регулювання організації діяльності та функціонування органів професійного самоврядування нотаріусів є кодифікація законодавства про нотаріальну діяльну діяльність. Кодифікація в даному контексті передбачає систематизацію, узгодження та оновлення нормативно-правових актів у єдиному законодавчому акті, що забезпечує ефективне та прозоре функціонування нотаріату. Що ж стосується самоврядування, то у цьому документі діяльності останнього слід приділити окремий розділ, в рамках якого доцільно: по-перше, більш детально врегулювати адміністративно-правовий статус самоврядування, зокрема Нотаріальної палати; по-друге, створити ефективну систему контролю та нагляду за діяльністю нотаріусів збоку самоврядування; по-третє, стандартизувати окремі адміністративні процедури діяльності самоврядування.

Доведено, що сьогодні важливо вирішити дискусію з приводу легальності обов'язкового залучення нотаріусів до самоврядування, без їх згоди.

Констатовано, що запровадження е-нотаріату має надважливе значення, як для нотаріусів, так і їх самоврядування. Так, воно дасть можливість оптимізувати робочі процеси, зменшити кількість паперової документації та прискорити проведення нотаріальних дій. Використання електронного документообігу, цифрового підпису та автоматизованих реєстрів сприятиме підвищенню точності та зменшенню ризиків допущення помилок. Крім того, нотаріуси отримають доступ до централізованих державних баз даних, що значно полегшить перевірку інформації та підтвердження правового статусу осіб і майна. Щодо самоврядування

нотаріусів, то запровадження е-нотаріату сприятиме більшій прозорості та підзвітності діяльності нотаріусів, так і органів професійного самоврядування. Автоматизовані системи контролю дадуть змогу ефективніше відстежувати дотримання стандартів та етичних норм, а також підвищать рівень довіри громадян до інституту нотаріату. Окрім того, як вбачається, цифровізація створить передумови для покращення управління нотаріальним самоврядуванням, зокрема спростить комунікацію між нотаріусами, сприятиме швидшому ухваленню рішень та запровадженню єдиних стандартів роботи.

ВИСНОВКИ

У **висновках** наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, яке полягало в тому, щоб з'ясувати сутність і розкрити особливості адміністративно-правових аспектів професійного самоврядування нотаріусів, на основі чого надати науково обґрунтовані пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення правових та організаційних засад функціонування цих суб'єктів. У результаті дослідження сформульовано низку нових наукових висновків, основні з них такі:

1. Аргументовано, що професійне самоврядування нотаріусів становить: по-перше, гарантоване законодавством України право нотаріусів як професійної спільноти брати безпосередню участь у вирішенні питань своєї цільової діяльності, представляти себе та захищати надані законодавством права, свободи й інтереси; по-друге, спеціальну, додаткову гарантію незалежності інституту нотаріату у вирішенні всіх ключових питань, пов'язаних з організацією роботи нотаріусів, захистом їх прав та інтересів через спеціальну самоврядну інституцію – Нотаріальну палату України; по-третє, форму самоорганізації, саморегуляції та самоуправління професійної спільноти нотаріусів, яка у визначеному законодавством порядку забезпечує автономне регулювання внутрішньоорганізаційних відносин щодо функціонування інституту нотаріату, сприяє ефективному виконанню нотаріальної діяльності, захищає права та представляє інтереси нотаріусів та інших суб'єктів, що користуються їхніми послугами.

2. Обґрунтовано, що метою професійного самоврядування нотаріусів є їх об'єднання для сприяння ефективному виконанню покладених на них законодавством повноважень та автономного вирішення питань, пов'язаних із функціонуванням інституту нотаріату, які прямо не врегульовано державою. Своєю чергою завданнями професійного самоврядування

нотаріусів є такі: формування та забезпечення роботи самоврядних інституцій; представництво професійних інтересів нотаріусів; захист соціальних і професійних прав нотаріусів; методичне та навчально-виховне забезпечення нотаріальної діяльності; забезпечення дотримання представниками нотаріату високих стандартів професійної етики, дисципліни та законності.

Констатовано, що принципи функціонування професійного самоврядування нотаріусів – це фундаментальні, основоположні, вихідні ідеї, відповідно до яких впорядковуються суспільно-правові відносини у сфері професійного самоврядування нотаріусів, а також реалізуються мета й цілі його діяльності. Аргументовано, що окрім принципів, визначених у ст. 16 Закону України «Про нотаріат», їх перелік слід розширити такими засадами, як верховенство права; принцип делегування повноважень; принцип стабільного розвитку; принцип запобігання корупції.

3. Сформульовано висновок про те, що на сьогодні система правових засад функціонування професійного самоврядування нотаріусів представлена сукупністю нормативно-правових актів різної юридичної сили, що включають Конституцію України, міжнародні нормативні документи, законодавчі акти тощо. Ключове місце в системі відповідних нормативно-правових актів належить рішенням Ради Нотаріальної палати України, які врегульовують усі найбільш важливі аспекти діяльності самоврядування нотаріусів. Обґрунтовано, що такий стан речей є не зовсім доречним, а отже, вбачається необхідним врегулювати роботу Нотаріальної палати та її комісій саме на законодавчому рівні, що забезпечить законність їх функціонування та відповідність принципу верховенства права.

4. Доведено, що делеговані повноваження у сфері самоврядування нотаріусів – це здійснена на підставі норм чинного законодавства передача частини управлінських функцій від держави (в особі її уповноважених органів) до органів самоврядування з метою забезпечення більш якісного,

ефективного та оперативного регулювання, упорядкування та керівництва нотаріатом в Україні. Такі повноваження переважно стосуються регулювання професійної діяльності нотаріусів, контролю за дотриманням етичних норм і професійних стандартів, організації підвищення кваліфікації, ведення реєстрів та інших функцій, що сприяють ефективному розвитку нотаріату в Україні, зокрема самоврядування нотаріусів, а також забезпеченню його самостійності та незалежності.

З'ясовано, що делеговані повноваження мають надважливе значення в самоврядному нотаріальному управлінні, адже вони застосовуються за більшістю напрямів діяльності нотаріату. Це дає змогу: 1) підвищити якість нотаріальних послуг, адже цей аспект перебуває на контролі не чиновників, а безпосередньо працівників нотаріальної сфери; 2) оперативно реагувати на потреби та виклики, що виникають перед нотаріальною спільнотою, оскільки в цьому процесі між уповноваженою особою та органом самоврядування немає посередників і зайвих процедурних перепон; 3) захищати права та інтереси клієнтів – професійне нотаріальне самоврядування сприяє відповідальній праці нотаріусів та якісному виконанню своїх функцій.

5. Відзначено, що органи професійного самоврядування нотаріусів згідно з чинним законодавством України представлено Нотаріальною палатою України та підпорядкованими їй суб'єктами. Нотаріальна палата України – це ключовий, недержавний орган із широкими делегованими повноваженнями у сфері управління нотаріатом і діяльністю його представників. Вказана палата незалежна від державних структур та об'єднує всіх без винятку нотаріусів. Його структуру становлять спеціальні органи, З'їзд нотаріусів України, Рада Нотаріальної палати України, Президент, Перший віцепрезидент та Віцепрезидент Нотаріальної палати України, Ревізійна комісія, а також Комісія з питань професійної етики нотаріусів. Вони забезпечують функціонування та реалізацію основних

повноважень Нотаріальної палати України, а також вирішення найбільш значущих питань професійної діяльності нотаріусів. Крім вказаних органів, у системі Нотаріальної палати України створюються допоміжні колегіальні, дорадчі органи, метою функціонування яких є більш глибока та якісна реалізація окремих функцій із забезпечення нотаріального самоврядування та захисту професійних інтересів і прав нотаріусів. На місцевому рівні представництвом нотаріусів займаються відділення Нотаріальної палати України, які виконують надані їм повноваження в межах окремих територій.

6. Поняттям «форми діяльності органів професійного самоврядування нотаріусів» запропоновано вважати зовнішній вияв практичної діяльності вказаних суб'єктів, які в межах своєї компетенції та повноважень вирішують питання, пов'язані із забезпеченням, організацією та врегулюванням нотаріальної діяльності в Україні. До переліку відповідних форм віднесено: нормативно-правове забезпечення діяльності нотаріусів; організація та управління внутрішніми процесами; з'їзди, засідання, проведення зустрічей, конференцій та інших заходів; міжнародне співробітництво; внутрішньонаціональна співпраця.

Методами діяльності органів професійного самоврядування нотаріусів запропоновано вважати визначені законодавчими й підзаконними нормативно-правовими актами інструменти, засоби та способи реалізації уповноваженими інститутами нотаріального самоврядування своїх повноважень у межах визначеної компетенції. До переліку таких методів зараховано: метод координації, контролю, планування, метод аналізу, сертифікації та експертний метод.

7. Зауважено, що адміністративними процедурами в діяльності органів професійного самоврядування нотаріусів слід розуміти системну сукупність урегульованих нормами чинного законодавства дій, заходів і процесів, що здійснюються цими органами з метою організації власної діяльності, а також здійснення контролю та регулювання діяльності нотаріусів,

забезпечення дотримання ними професійних стандартів, етичних норм та захисту прав і законних інтересів. Такими адміністративними процедурами є: внутрішня організація діяльності самоврядування нотаріусів; процедури забезпечення дотримання професійної етики нотаріусами та професійних стандартів їх діяльності; контрольно-наглядові процедури; процедури притягнення до відповідальності нотаріусів; співробітництво з органами державної влади та місцевого самоврядування; міжнародне співробітництво; оскарження рішень органів професійного самоврядування нотаріусів.

8. Встановлено, що підставами оскарження рішень органів професійного самоврядування нотаріусів є такі: 1) у результаті дій Нотаріальної палати України було порушено права та законні інтереси нотаріуса; 2) рішення прийнято з порушенням встановленої процедури, не відповідає нормам Конституції, Закону України «Про нотаріат», а також положенням Нотаріальної палати України; 3) рішення прийнято без належного доказового підґрунтя або з явними помилками, зокрема стосовно притягнення нотаріусів до юридичної відповідальності; 4) наявність особистої зацікавленості в прийнятті рішення окремими членами органу самоврядування; 5) бездіяльність органу самоврядування, що може виявлятися, наприклад, у невиконанні Нотаріальною палатою України покладених на неї обов'язків, ненадання відповідей на звернення або ухилення від прийняття рішень. Аргументовано, що оскарження рішень органів професійного самоврядування нотаріусів здійснюється в порядку: адміністративного оскарження; шляхом медіації; через вирішення спору в судовому порядку (адміністративне судочинство).

Акцентовано увагу на тому, що особливостями оскарження рішень органів професійного самоврядування нотаріусів є такі: по-перше, процедура такого оскарження регулюється як внутрішніми нормативними актами самоврядних органів, так і загальним законодавством, що

встановлює механізми адміністративного та судового захисту прав нотаріусів; по-друге, рішення можуть бути оскаржені або в межах власне системи самоврядування шляхом перегляду вищими органами, або в судовому порядку; по-третє, принцип автономії професійного самоврядування обмежує державне втручання, що своєю чергою створює необхідність забезпечення належного рівня самоконтролю та ефективності механізмів перегляду рішень.

9.3 метою вдосконалення адміністративно-правового регулювання організації діяльності та функціонування органів професійного самоврядування нотаріусів запропоновано:

- по-перше, розробити та прийняти Концепцію розвитку нотаріату в Україні, у якій окремим напрямом передбачити вдосконалення самоврядування нотаріату. Метою такого напрямку має бути розвиток ефективної, незалежної та самостійної системи професійного самоврядування нотаріусів, яка сприятиме підвищенню якості нотаріальних послуг, забезпеченню законності та захисту прав нотаріусів і громадян;

- по-друге, здійснити кодифікацію законодавства про нотаріальну діяльну діяльність, що передбачає систематизацію, узгодження та оновлення нормативно-правових актів у єдиному законодавчому акті, що забезпечує ефективне та прозоре функціонування нотаріату, а також його самоврядування. У цьому нормативно-правовому акті слід виокремити розділ, присвячений регулюванню професійного самоврядування нотаріусів;

- по-третє, вирішити правову колізію щодо легальності обов’язкового залучення нотаріусів до самоврядування без їх згоди, а також невідповідності цього положення нормам Конституції України;

- по-четверте, забезпечити ефективне впровадження е-нотаріату в діяльність самоврядування нотаріусів, що сприятиме більшій прозорості й підзвітності діяльності нотаріусів. Автоматизовані системи контролю

дадуть змогу ефективніше відстежувати дотримання стандартів та етичних норм, а також підвищать рівень довіри громадян до інституту нотаріату.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адміністративне право і процес. 2013. С.53-59. URL: <http://applaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/4-6-2013/item/233-pozasudovi-sposoby-vyrishennya-publichno-pravovykh-sporiv-sutnist-ta-vydy-osiatynskyi-s-o>
2. Адміністративне право України (загальна частина) : навч. посіб. Остапенко О. І. Ковалів М. В., Єсімов С. С. та ін ; Вид. 2-е, доп.. Львів :СПОЛОМ, 2021. 616 с
3. Адміністративне право України : підруч. Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Дьяченко та ін.. ; за ред. Ю. П. Битяка. К. : Юрінком Інтер, 2006. 544с.
4. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / Галуцько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с
5. Алфьоров С. М., Ващенко С. В., Долгополова М. М., Купін А. П. Адміністративне право. Загальна частина. Навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2011. 216 с.
6. Бааджи Н. П. Деякі питання визначення підстав відшкодування неотриманого прибутку / Н. П. Бааджи //Актуальні проблеми держави і права: зб.наук.праць. Одеса: Юридична література, 2008. Вип. 38. С.288-293.
7. Бааджи Н.П. Відшкодування шкоди, завданої неправомірним використанням авторських прав: дис... канд. юрид. наук : Одеса: Одеська національна юридична академія. 2010. 198 с.
8. Бабиш І.Г. Принцип справедливості в римському праві і у сучасному зобов'язальному праві України: дис... канд. юрид. наук : Одеса: Одеська національна юридична академія. 2006. 183 с.

9. Баклан О.В. Контрольно-наглядова діяльність та адміністративний примус в сфері охорони праці (на матеріалах підрозділів державного нагляду за охороною праці Головного штабу МВС України): дис... канд. юрид. наук : Київ: Національна академія внутрішніх справ України. 2002. 240 с.

10. Балика Г. О. Адміністративно-правовий статус пенсійного фонду України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2015. 221 с.

11. Батраченко О.В. Адміністративно-правові засади діяльності Національної поліції України щодо забезпечення публічної безпеки і порядку: дис... канд. юрид. наук : Суми: Сумський державний університет. 2017. 218 с.

12. Білодід І.К. Словник української мови: в 11 томах. Том 9, 1978. Стор. 32.

13. Борденюк В.І. Співвідношення місцевого самоврядування та державного управління: конституційно-правові аспекти: дис. ... д-ра. юрид. наук : Київ: Національна академія державного управління при Президентові України. 2009. 497 с.

14. Бурбика М.М. Робота з персоналом в органах прокуратури України: організаційно-правові питання: дис... канд. юрид. наук : Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ. 2007. 191 с.

15. Васильєва О.І. Трансформація регіонального управління в умовах реформування владних відносин в Україні: дис... д-ра. юрид. наук : Київ: Національна академія державного управління при президентові України. 2010. 476 с.

16. Вдовічена Л., Лукіян Д. Концепція е-нотаріату в правовій системі України: перспективи та ризики. Ерліхівський журнал. 2024. №8. С. 11–18. <https://doi.org/10.32782/ehrlichsjournal-2024-8.02>

17. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Х. Право, 2016. Т.3. Загальна теорія права. редкол.: О.В. Петришин (голова) та ін. ;

395 Нац.акад.прав.наук Укаїни ; Ін-т держави і права імені В.М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. 2017. 952 с.

18. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Уклад. і голова ред. В.Т.Бусел. К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. 1440 с.

19. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Уклад. і голов. ред.. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь, 2003. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. С. 1329.

20. Винар Л. В. Правовий статус юридичних осіб, заснованих державою : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. – Цивільне право, цивільний процес, сімейне право, міжнародне приватне право. Львів, 2006. 193 с.

21. Гаращук В.М. Контроль та нагляд у державному управлінні. Х.: Фоліо, 2002. 17 с.

22. Гвоздй В.А. Адміністративно-правовий статус органів адвокатського самоврядування: дис. ... канд. юрид. наук : Київ: Міжрегіональна академія управління персоналом. 2020. 290 с.

23. Гегель Г.В.Ф. Феноменологія духу. Вид.-во.: Фоліо. 480 с.

24. Гетманець О.П. Правове регулювання бюджетного контролю в Україні: дис. ... д-ра. юрид. наук : Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ. 2009. 427 с.

25. Голосніченко І.П., Черненко Л.М. Правовий інститут адміністративного оскарження в регулювання діяльності органів державної реєстрації актів цивільного стану. Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право : зб. наук. праць. 2012. № 2 (14). С. 121–125

26. Грабченко А.І., Федорович В.О., Гаращенко Я.М. Методи наукових досліджень: Навч. посібник. Х.: НТУ "ХПІ", 2009. 142 с.

27. Грибок І.О. Оскарження рішень органів виконавчої влади в адміністративному порядку [Текст] : дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 /

Грибок Ігор Олегович ; НАН України, Інститут держави і права ім. В.М.Корецького. К., 2006. 220 арк.

28. Грица Т.Г. Організація професійної освіти в системі МВС України (управлінський та адміністративно-правовий аспекти): Монографія. Х.: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. 342 с.

29. Грохольський В.Л. Управління діяльністю спеціальних підрозділів МВС України по боротьбі з організованою злочинністю: дис. ... д-ра. юрид. наук : Харків: Національний університет внутрішніх справ. 2004. 415 с.

30. Грянка Г.В. Адміністративно-процесуальний примус (за Кодексом України про адміністративні правопорушення): автореф. дис... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» К., 2010. 215 с.

31. Губерська Н. Л. Адміністративні процедури у сфері вищої освіти : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2016. 34 с.

32. Гумін О.М., Пряхін Є.В. Адміністративно-правовий статус особи: поняття та структура. Наше право. 2014. №5. С.32-37.

33. Гусаров С. М. Адміністративно-правові засади управлінської діяльності Державної автомобільної інспекції України щодо забезпечення 197 безпеки дорожнього руху : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Гусаров Сергій Миколайович. Х., 2002. 183 с.

34. Дармограй О.О. Делегування повноважень — важлива складова розвитку стилю державно-управлінської діяльності. Державне управління: теорія та практика. 2012. № 2.

35. Дашковська А.В. Адміністративно-правовий статус Ради Національної безпеки і оборони України: дис. ... канд. юрид. наук : Київ: Національна академія внутрішніх справ. 2024. 225 с.

36. Демків Р.Я. Закон в системі нормативно-правового регулювання діяльності міліції: дис. ... канд. юрид. наук : Київ: Київський національний університет внутрішніх справ. 2007. 218 с.

37. Деякі питання організації нотаріальної діяльності та ведення нотаріального діловодства приватних нотаріусів в умовах воєнного стану: наказ від 11.02.2025 №356/5. Офіційний вісник України. 2025. №12. Ст.968.

38. Деякі питання функціонування Єдиної державної електронної системи е-нотаріату / Постанова Кабінету Міністрів України; Положення від 29.12.2023 № 1406 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1406-2023-p#Text>

39. Діденко К.Д. Територіальна організація автомобільних пасажирських перевезень в Україні: дис. ... канд. юрид. наук : Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка. 2006. 170 с.

40. Дідковська Т.О. Правове регулювання пенсійного забезпечення працівників на роботах зі шкідливими і важкими умовами праці: автореферат. дис... канд. юрид. наук : Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ. 2008. 19 с.

41. Документи НПУ. Офіційний веб-сайт Нотаріальної палати України. URL: <https://npu.ua/palata/documents/chamber/>.

42. Долинська М. С. Нотаріат: підручник. М. С. Долинська. Львів : Ліга-Прес. 2018. 398 с

43. Енциклопедичний словник з державного управління. уклад. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін. ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. К. : НАДУ, 2010. 820 с.

44. Етика та правила організації нотаріату: міжнародний документ МСЛН від 17.10.2004. Офіційний веб-сайт Нотаріальної палати України. URL: <https://npu.ua/wp-content/uploads/2018/03/Кодекс-етики-МСЛН-нова-редакція.pdf>.

45. Єрмаков Ю.В. Адміністративний порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів публічної адміністрації щодо здійснення адміністративних процедур у сфері міграції. Південноукраїнський правничий часопис. 2019. № 4 (Ч. 1). С. 34–38.

46. Єрмоленко В.М. Аграрні майнові правовідносини приватних сільськогосподарських підприємств в Україні: дис. ... д-ра. юрид. наук : Київ: Національний аграрний університет України. 2007. 380 с.

47. Жалін Ю.О., Прищак М.Д. Делегування повноважень керівником. Матеріали XLVI науково-технічної конференції підрозділів ВНТУ, Вінниця (22-24 березня 2017 р.) 2017.

48. Журавель Я.В. Адміністративно-правовий статус органів місцевого самоврядування: дис. ... канд. юрид. наук : Київ: Міністерство освіти і науки України. 2007. 227 с.

49. Журнал «Нотаріат України»: Загальнодержавне періодичне професійне видання. Нотаріальна палата України. 2022. № 3-4 (46-47). 54 с.

50. Заброда Д.Г. Взаємодія суб'єктів боротьби з корупцією (адміністративно-правовий аспект): дис... канд. юрид. наук : Київ: Національна академія внутрішніх справ України. 2005. 233 с.

51. Загальна теорія держави і права : підручник / за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Х. : Право, 2009. 338 с.

52. Загальна теорія держави і права: Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів. М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків: Право, 2011. 584 с.

53. Заєць А. Принцип верховенства права (теоретико-методологічне обґрунтування). Вісник Академії правових наук України. 2017. № 1. С. 3–13.

54. Занфірова Т.А. Правове регулювання трудових відносин за участю роботодавця-фізичної особи: дис... канд. юрид. наук : Харків: Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. 2004. 224 с.

55. Іванов О.В. Адміністративно-правовий статус Національного агентства з питань запобігання корупції: автореферат. дис... канд. юрид. наук : Київ: Національна академія внутрішніх справ. 2019. 20 с.

56. Калашник О. М. Прогалини в праві: юридична природа, їх ознаки та види. Юрист України. 2013. № 1. С. 36-42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/uy_2013_1_7

57. Канзафарова І.С. Теоретичні основи цивільно-правової відповідальності в Україні: дис. ... д-ра. юрид. наук : Київ: Інститут держави і права імені В.М. Корецького. 2007. 450 с.

58. Кельман М.С., Мурашин О.Г., Хома Н.М. Загальна теорія держави та права. Підручник. Львів, «Новий світ». 2005. 580 с.

59. Керимов С.Г. Представництво за законом в цивільному праві України: автореферат. дис... канд. юрид. наук : Київ: Національно-дослідний інститут приватного права і підприємництва Академії правових наук України. 2006. 20 с.

60. Кікінчук В. Ю. Поняття, ознаки та види адміністративних процедур [Електронний ресурс] / В. Ю. Кікінчук // Право і Безпека. 2020. № 2. С. 64-68. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2020_2_10

61. Клемпарський М.М. Державні службовці як суб'єкти трудового права України: дис... д-ра. юрид. наук : Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ. 2014. 403 с.

62. Клименко О. Концепція розвитку нотаріату України / О. Клименко // Право України : юридичний журнал. - 2020. № 9. С. 62-80

63. Ковалькова В.В. Взаємодія слідчого з працівниками експертної служби МВС України: автореферат. дис... канд. юрид. наук : Київ: Київський національний університет внутрішніх справ. 2008. 22 с.
64. Колодій А.М. Конституція і розвиток принципів права України (методологічні питання): дис. ... д-ра. юрид. наук : Харків: Національна академія внутрішніх справ України. 1998.
65. Коломієць Я. Л. Щодо обов'язковості членства нотаріусів в Нотаріальній палаті України. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2018. № 31. С. 95–96.
66. Коломоєць Т.О. Адміністративне право України: науковий посібник. Вид.-во.: Істина. 2012. URL: https://pidruchniki.com/1657051155880/pravo/sut_znachennya_administrativnog_o_sudochinstva_administrativnoyi_yustitsiyi
67. Колпаков В. К. Адміністративне право України : підручник / В. К. Колпаков. К. : Юрінком Інтер, 1999. 736 с.
68. Комаров В. Перспективи вдосконалення законодавства України про нотаріат / Комаров В. // Юридичний вісник України. 2008. № 18-19.-С. 6-9.
69. Комісаров О.Г. Процес цілепокладання в організації діяльності органів внутрішніх справ України на сучасному етапі розвитку: дис... канд. юрид. наук : Запоріжжя: Запорізький юридичний інститут МВС України. 2002. 190 с.
70. Комісії. Офіційний веб-сайт Нотаріальної палати України. URL: <https://npu.ua/palata/komisii/>.
71. Конституційне право України : підручник. за заг. ред. Т. М. Слінько ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2021. 592 с.

72. Конституційне право України : підручник. Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого ; за ред.: В. П. Колісника, Ю. Г. Барабаша. Х.: Право, 2008. 416 с.

73. Конституційне право України: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. / За ред. В. П. Колісника та Ю. Г. Барабаша. Х.: Право, 2008. 416 с.

74. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр/conv#Text>

75. Корбутяк А.Г., Сокровольська Н.Я. Фінансування повноважень органів місцевого самоврядування в умовах децентралізації. Ефективна економіка. 2018. № 11.

76. Котюк В. О. Теорія права: курс лекцій : навч. посіб. для юрид. фак. Вузів. Київ : Вентурі, 1996. 208 с.

77. Красногор О.В Інтеграція цифровізації у сфері нотаріату. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування. 2024. Вип. 12. URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2024-12-01-08>

78. Куйбіда Р., Руда Т. , Лиско Г. , Школик А. Що треба знати службовцям місцевого самоврядування про суди: Практичний посібник для керівників органів місцевого самоврядування та юридичних служб / [Куйбіда Р. , Руда Т. , Лиско Г. , Школик А.]; Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні. DESPRO». К. : ТОВ «Софія-А». 2012. 112 с.

79. Куракін О.М. Контрольний процес в органах внутрішніх справ України (загальнотеоретичний аспект): дис... канд. юрид. наук : Запоріжжя: Запорізький юридичний інститут. 2005. 213 с.

80. Лагода О. С. Адміністративна процедура: теорія і практика застосування: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.07 / Лагода Олександр Сергійович. Ірпінь, 2007. 187 с.

81. Литвинчук О.І. Процесуальний статус слідчого в кримінальному процесі України: дис... канд. юрид. наук : Луганськ: Луганський державний університет внутрішніх справ. 2007. 234 с.

82. Лошицький М. В. Адміністративне оскарження як спосіб захисту прав громадян у діяльності органів публічної адміністрації / М. В. Лошицький // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2015. Вип. 31(2). С. 146-150. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_31%282%29__35

83. Лук'янець Д. М. Інститут адміністративної відповідальності: проблеми розвітку: Монографія. К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. 136 с.

84. Луць Л.А. Європейські міждержавні правові системи: загальнотеоретична характеристика: дис... д-ра. юрид. наук : Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка. 2004. 448 с.

85. Лютіков П.С. Державний контроль у галузі чорної металургії в Україні: організаційно-правовий аспект: дис... канд. юрид. наук : Запоріжжя: Запорізький національний університет. 2009. 212 с.

86. Майданник О.О. Конституційне право України: навч. посіб. К: алерта, 2011. 380 с.

87. Маркова О.О. Оскарження адміністративного акта в межах адміністративної процедури: порівняльно-правовий аналіз. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2023. Т. 101. № 2. Ч. 2. С. 151–162. DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2023.2.44>.

88. Марченко Б.М. Адміністративна діяльність державної прикордонної служби України: дис... канд. юрид. наук : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ України. 2009. 223 с.

89. Марчук В. М. Нариси з теорії права : навч. посіб. / В. М. Марчук, Л. В. Ніколаєва. К. : Істина, 2004. 304 с

90. Матвійчук А.В. Методологія дослідження феномену самоврядності в контексті політико-правового дискурсу. «Політичне життя». 2021. №2. С.67-73.

91. Мельник К.Ю. Соціально-правовий захист працівників органів внутрішніх справ (проблеми теорії та практики): дис... канд. юрид. наук : Харків: Національний університет внутрішніх справ. 2003. 202 с.

92. Мельник О.М. Правове регулювання та шляхи підвищення його ефективності: дис... канд. юрид. наук : Київ: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. 2004. 209 с.

93. Меморандум про співпрацю між Нотаріальною палатою України та Інститутом права Київського національного університету імені Тараса Шевченка: меморандум від 30.07.2020. Офіційний веб-сайт Нотаріальної палати України. URL: <https://npu.ua/wp-content/uploads/2020/07/knu30072020.pdf>.

94. Меморандум про співробітництво між Департаментом з питань реєстрації виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) та Нотаріальною палатою України: меморандум від 07.05.2018. Офіційний веб-сайт Нотаріальної палати України. URL: https://npu.ua/wp-content/uploads/2019/03/%d0%9c%d0%b5%d0%bc%d0%be%d1%80%d0%b0%d0%bd%d0%b4%d1%83%d0%bc-%d0%bc%d1%96%d0%b6-%d0%9d%d0%9f%d0%a3-%d1%82%d0%b0-%d0%9a%d0%9c%d0%94%d0%90_07.05.2018.pdf.

95. Михайлюк Я. Б. Адміністративне оскарження: сучасний стан та перспективи розвитку. Юридичний вісник. Одеса : Гельветика 2020. № 4. С. 125-131. URL: http://yurvisnyk.in.ua/v4_2020/18.pdf

96. Михайлюк Я.Б. Перспективи удосконалення правового регулювання оскарження у сфері надання адміністративних послуг з

урахуванням європейського досвіду. Адміністративне право і процес. 2016. № 2 (16). С. 21–34.

97. Міжнародний союз нотаріату (МСЛН): стаття. Офіційний веб-сайт Нотаріальної палати України. URL: <https://npu.ua/wp-content/uploads/2022/10/StatutMSLN.pdf>

98. Мовчан А.О. Правове регулювання відносин із добору кадрів у ринкових умовах: дис... канд. юрид. наук : Харків: Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. 2009. 201 с.

99. Населення Запорізької області 2007 р.: Стат. зб. / За ред. А.В. Ротаря. Відп. за випуск Г.В. Фефанова; Держ. ком. статистики України, Головне управління статистики у Запорізькій області. Запоріжжя, 2008. 111 с.

100. Неугодніков А.О. Правовий статус адміністративного суду в Україні: адміністративно-правовий аспект: автореферат. дис... канд. юрид. наук : Одеса: Одеська національна юридична академія. 2006. 19 с.

101. Николина К. В. Юридична процедура: поняття, ознаки, види, місце в системі правових категорій: автореф. дис... канд. юрид. наук / К. В. Николина. К.: Б.в., 2011. 19 с.

102. Новий англо-український та українсько-англійський словник. В. Ф. Малишев, О. Ю. Петраковський. Х. : Друкарський центр «Єдинорог», 2001. 576 с.

103. Нотаріальна палата України. Офіційний веб-сайт URL: <https://npu.ua/news/posileno-zaxist-prav-ta-interesiv-uchasnikiv-proceduri-rozglyadu-skarg-u-sferi-derzhreyestracii/>

104. Нотаріат в Україні: навчальний посібник. Ю. В. Нікітін, С. С. Бичкова. А. Г. Чубенко, В. К. Матвійчук, Е. О. Гіда. Т. П. Устименко, Н. О. Чучкова. 4-те вид., доп. і перероб. За заг. ред. докт. юрид. наук, професора Ю. В. Нікітіна. К.: ВНЗ «Національна академія управління» ; «Алерта». 2016. 586 с.

105. Обиденнова Т., Дуднєва Ю. Силантьєва А. Делегування повноважень в управлінні соціально-економічними системами. Електронне наукове фахове видання «Адаптивне управління: теорія і практика». 2021. Випуск 12(24).

106. Осауленко С. В. Адміністративно-правовий статус Кабінету Міністрів України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Осауленко С. В. ; ОНЮА. О., 2010. 218 с.

107. Осятинський С.О. Позасудові способи вирішення публічно-правових спорів: сутність та види. Адміністративне право і процес.URL: <http://applaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/4-6-2013/item/233-pozasudovi-sposoby-vyrishennya-publichno-pravovykh-sporiv-sutnist-ta-vydy-osiatynskyi-s-o>

108. Панейко Ю. Теоретичні основи самоврядування. Ю. Панейко. Львів: Літопис, 2002. 196 с.

109. Панчишин А. В. Поняття, ознаки та структура категорії «правовий статус». Часопис Київського університету права. 2010. № 2. С. 95–98.

110. Пархоменко Н.М. Джерела права: теоретико-методологічні засади: дис. ... канд. юрид. наук : Київ: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. 2009. 218 с.

111. Пересунько В. І. Делегування та самоменеджмент як технології демократизації управління персоналом. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. Х., 2009. Вип. 1 (6). С. 143–150.

112. План основних заходів Нотаріальної палати України на 2024 рік: рішення від 14.12.2023 протокол №104. Офіційний веб-сайт Нотаріальної палати України. URL: <https://npu.ua/wp-content/uploads/2023/12/plan2024.pdf>.

113. Погребняк С.П. Основоположні принципи права: автореферат. дис... д-ра. юрид. наук : Харків: Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. 2009. 37 с.

114. Подорожній Є.Ю. Особливості юридичної відповідальності у трудовому праві України: дис... д-ра. юрид. наук : Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ. 2016. 426 с.

115. Політичний енциклопедичний словник: Навчальний посібник для студентів вищ. навч. закладів . Упорядники В.П.Горбатенко, А.Г.Саприкін. За ред. Ю.М.Шемчушенка, В.Д.Бабкіна. К.: Генеза, 1997. 642с.

116. Положення про Експертно-правову комісію при Нотаріальній палаті України: наказ від 10.03.2020 №11/1-20. Офіційний веб-сайт Нотаріальної палати України. URL: <https://npu.ua/wp-content/uploads/2024/12/EPK.pdf>.

117. Положення про Комісію з питань професійної етики нотаріусів Нотаріальної палати України / Затверджене Радою Нотаріальної Палати України 26 лютого 2014 року (протокол № 9) (із змінами та доповненнями, затвердженими Радою Нотаріальної палати України 02 квітня 2021 року (протокол № 82), 16 грудня 2021 року протокол №88) URL: <https://npu.ua/wp-content/uploads/2022/01/PolKomEt21new.pdf>

118. Положення про Комісію Нотаріальної палати України з аналітично-методичного забезпечення нотаріальної діяльності: рішення від 11.02.2019 протокол №62. Офіційний веб-сайт Нотаріальної палати України. URL: <https://npu.ua/wp-content/uploads/2021/09/komisia-metod-2021.pdf>.

119. Положення про Комісію Нотаріальної палати України з міжнародного співробітництва / затверджено Радою Нотаріальної палати України «10» червня 2013 року (протокол № 2) Із змінами та доповненнями, затвердженими Радою Нотаріальної палати України «15» серпня 2014 року (протокол № 12) URL: <https://npu.ua/wp-content/uploads/2019/07/mizhn-komisia.pdf>

120. Положення про Комісію нотаріальної палати України з питань інформатизації, цифрової трансформації та запобігання кіберзлочинності:

рішення від 09.09.2021 протокол №87. Офіційний веб-сайт Нотаріальної палати України. URL: <https://npu.ua/wp-content/uploads/2021/09/cybercom2021.pdf>.

121. Положення Про Комісію Нотаріальної палати України з питань співробітництва з органами державної влади та місцевого самоврядування (в новій редакції) / Рішення Ради Нотаріальної палати України від 11 грудня 2019 року (протокол № 62) Із змінами та доповненнями, затвердженими Радою Нотаріальної палати України «09» вересня 2021 року (протокол № 87) URL: <https://npu.ua/wp-content/uploads/2021/09/komisia-derzh-2021.pdf>

122. Положення про Президента Нотаріальної палати України: рішення від 15.02.2017 протокол №35. Офіційний веб-сайт Нотаріальної палати України. URL: https://npu.ua/wp-content/uploads/2018/01/polojenya_pre_npu_15022017.pdf.

123. Положення про ревізійну комісію Нотаріальної палати України / Затверджено Радою Нотаріальної палати України «10» червня 2013 року (протокол № 2) Із змінами та доповненнями, затвердженими Радою Нотаріальної палати України «16» лютого 2015 року (протокол № 19) Із змінами та доповненнями, затвердженими Радою Нотаріальної палати України «31» травня 2016 року (протокол № 30) URL: https://npu.ua/wp-content/uploads/2018/01/poloshennaproreviziynukomisiyNPU_2016.pdf

124. Положення про Тимчасову комісію Нотаріальної палати України з деяких питань захисту професійних прав нотаріусів та законних інтересів фізичних та юридичних осіб, які порушено внаслідок тимчасової окупації території України в результаті збройної агресії Російської Федерації: рішення від 16.12.2021 протокол 88. . Офіційний веб-сайт Нотаріальної палати України. URL: <https://npu.ua/wp-content/uploads/2022/09/tk-okup-pol.pdf>.

125. Попов С.В. Правовий механізм реалізації конституційного права на працю в сучасних умовах: дис... д-ра. юрид. наук : Луганськ:

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля. 2010. 416 с.

126. Попович Є.М. Управління органами прокуратури України: організаційно-правова проблеми: дис... д-ра юрид. наук : Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ. 2010. 373 с.

127. Порядок застосування заходів стягнення за порушення Правил професійної етики нотаріусів України / Рішення РАДИ НПУ від 09 вересня 2021 протокол №87 URL: <https://npu.ua/wp-content/uploads/2021/10/stiagnennia2021.pdf>

128. Порядок звернення до адміністративного суду. Офіційний веб-сайт Миколаївського окружного адміністративного суду URL: <https://adm.mk.court.gov.ua/sud1470/gromadyanam/document51/do228>

129. Прієшкіна О.В. Конституційний лад України та його роль у становленні та розвитку місцевого самоврядування: дис... канд. юрид. наук: Одеса: Одеський національний університет імені І.І. Мечникова. 2009. 499 с.

130. Про адміністративну процедуру / Закон України від 17.02.2022 № 2073-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20/conv#Text>

131. Про запобігання корупції: закон від 14.10.2014 №1700-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. №49. Ст.2056.

132. Про затвердження Концепції реформування органів нотаріату в Україні / Наказ Міністерства юстиції України; Концепція від 24.12.2010 № 3290/5 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v3290323-10/conv#Text>

133. Про затвердження Порядку підвищення кваліфікації нотаріусів, консультантів державних нотаріальних контор, державних нотаріальних архівів, помічників приватних нотаріусів: наказ від 28.08.2014 №1422/5. Офіційний вісник України. 2014. №69. Ст.1951.

134. Про затвердження Порядку проведення перевірки організації роботи державних нотаріальних контор, державних нотаріальних архівів,

організації нотаріальної діяльності приватних нотаріусів, дотримання державними і приватними нотаріусами порядку вчинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального діловодства / Наказ Міністерства юстиції України 17.02.2014 № 357/5 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0298-14/conv#Text>

135. Про затвердження Порядку розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність державного реєстратора, суб'єктів державної реєстрації, територіальних органів Міністерства юстиції / Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 25 грудня 2015 р. № 1128 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24 грудня 2019 р. № 1150) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1128-2015-п/conv#Text>

136. Про затвердження Правил професійної етики нотаріусів України: наказ від 07.06.2021 №2039/5. Офіційний вісник України. 2021. №43. Ст.2650.

137. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні: указ, концепція від 22.07.1998 №810/98. Офіційний вісник України. 1999. №21. Ст.943.

138. Про звернення громадян: Закон України від 2 жовтня 1996 р. № 393/96-ВР Відомості Верховної Ради України. 1996. № 47. С. 256

139. Про медіацію / Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20/conv#Text>

140. Про місцеве самоврядування в Україні: закон від 21.05.1997 №280/97-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1997. №24. Ст.170.

141. Про нотаріат / Закон України від 02.09.1993 № 3425-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12/conv#Text>

142. Про правотворчу діяльність: закон від 24.08.2023 №3354-IX. Відомості Верховної Ради України. 2023. №93. Ст.364.

143. Про регламент Верховної Ради України: закон від 10.02.2010 №1861-VI. Відомості Верховної Ради України. 2010. №14. Ст.133.

144. Про судоустрій і статус суддів: закон від 02.06.2016 №1402-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. №31. Ст.545.

145. Проект Закону про делеговані повноваження: проект від 15.02.2008 №1472-1. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=31736.

146. Проект Закону про порядок делегування повноважень органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування: проект від 01.02.2008 №1472. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=31553.

147. Проект Закону про фахові саморегулівні і самоврядні об'єднання: прокт від 10.09.2009 №4841-1. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=4841-1&skl=7.

148. Протокол 20 листопада 2024 року № 108 м. Київ засідання Ради Нотаріальної палати України, що проведено дистанційно в режимі он-лайн: протокол, рішення від 20.11.2024 №108. Офіційний веб-сайт Нотаріальної палати України. URL: <https://npu.ua/wp-content/uploads/2024/12/108-2024.pdf>.

149. Развадовська М.В. Внутрішньо-управлінська діяльність Верховної Ради України (організаційно-правові засади): дис... канд. юрид. наук : Харків: Національний університет внутрішніх справ. 2005. 214 с.

150. Регламент делегування нотаріусів до складу Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату та Комісії з питань складення іспиту із спадкового права посадовими особами органів місцевого самоврядування, уповноваженими на вчинення нотаріальних дій: рішення від 05.04.2017 протокол №36. Офіційний веб-сайт Нотаріальної палати України. URL: <https://npu.ua/wp-content/uploads/2024/04/reg-vkkn-new.pdf>.

151. Регламент роботи Ради Нотаріальної палати України / Затверджено Рішенням Ради Нотаріальної палати України від 15 лютого 2017 року , протокол № 35. (із змінами та доповненнями від 09 вересня

2021 року, протокол № 87; від 30 вересня 2022 року, протокол № 96) URL: <https://npu.ua/wp-content/uploads/2022/11/reglament-rada-300922.pdf>

152. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання): рішення від 02.11.2004 №15-рп/2004. Офіційний вісник України. 2004. №45. Ст.2975.

153. Рожанська Н. В. Громадянська освіта як засіб формування демократичного досвіду випускників середньої школи. Н. В. Рожанська, І. С. Пастушкова. Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Сер. : Соціологія. 2012. Т. 184, Вип. 172. С. 76-80.

154. Рябченко О.П. Держава і економіка: адміністративно-правові аспекти взаємовідносин: Монографія. За загальною редакцією О.М. Бандурки. Харків: Вид-во Ун-ту внутр. справ, 1999. 304 с.

155. Сергєєв А.В. Організаційно-правові засади діяльності підрозділів місцевої міліції щодо охорони громадського порядку: дис... канд. юрид. наук : Харків: Національний університет внутрішніх справ. 2004. 216 с.

156. Сердюк І.А. Поняття, що відображають повну або часткову відсутність правових норм чи їх окремих елементів, необхідних для врегулювання поведінки право-дієздатних суб'єктів: питання термінологічної визначеності та змістовної наповненості. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2019. № 1. С. 40–44

157. Сливка С.С. Філософсько-правові проблеми професійної культури юриста: дис... д-ра. юрид. наук : Львів: Львівський національний інститут внутрішніх справ при Національній академії внутрішніх справ України. 2002. 405 с.

158. Сидоренко Н. С. Механізм реалізації кримінологічної діяльності органів кримінального судочинства. Юридична наука. 2020. № 8 (110). С. 305–313. URL: <https://journal-nam.com.ua/index.php/journal/article/download/420/407/>

159. Словник української мови: в 11 т. ред. колег. І. К. Білодід (голова) та ін. К. : Наукова думка, 1970 – 1980. Т. 1: А – В ред. П. Й. Горещкий, А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, Н. І. Швидка. К. : Наукова думка, 1970. 799 с.

160. Смокович, М. І. Проблеми розмежування судової юрисдикції та визначення компетенції адміністративних судів [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / М. І. Смокович. Київ : Б. в., 2010. 210 с.

161. Сосновик О.О. Діяльність органів внутрішніх справ щодо надання адміністративних послуг: організаційно-правові питання: дис... канд. юрид. наук : Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ. 2008. 216 с.

162. Способи вирішення публічно-правових спорів з органами влади : практичний посібник / [Сало Л. Б., Сенюта І. Я., Хлібороб Н. Є., Школик А. М.]. Дрогобич : Коло, 2009. 112 с.

163. Статут Всеукраїнської благодійної організації “Фонд допомоги нотаріусам”: протокол зборів від 07.05.2013 №6. Офіційний веб-сайт Нотаріальної палати України. URL: http://npu.in.ua/images/Notaries/statut_2013_fond.pdf.

164. Статут Міжнародного союзу нотаріату: статут від 02.10.2007. Офіційний веб-сайт Нотаріальної палати України. URL: <https://npu.ua/wp-content/uploads/2022/10/StatutMSLN.pdf>.

165. Статут Нотаріальної палати України (Нова редакція (Код ЄДРПОУ 38684025)) / Затверджено 3’їздом нотаріусів України Протокол №

4 від «23» вересня 2016 року. URL:
http://npu.in.ua/uploads/files/global/documents/statut_npu_vid_230916.pdf

166. Статут Нотаріальної палати України: протокол №5 з'їзду нотаріусів України від 20.04.2018. Офіційний веб-сайт Нотаріальної палати України. URL: <https://npu.ua/wp-content/uploads/2018/05/Статут-НПУ-нова-редакція-від-20.04.2018.pdf.pdf>.

167. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник. О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко. К.: Юрінком Інтер, 2008. 688 с.

168. Терещук О. До питання розуміння делегування повноважень в адміністративно-правовій науці та судовій практиці. Підприємництво, господарство і право. 2016. №8. С.125-129.

169. Типове положення про Відділення Нотаріальної палати України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі: рішення від 20.04.2018 протокол №5. Офіційний веб-сайт Нотаріальної палати України. URL: <https://npu.ua/wp-content/uploads/2019/07/viddilennia.pdf>.

170. Титикало Р.С. «Власні» та «делеговані» повноваження місцевого самоврядування. Наукові записки. 2023. Випуск 14. С.123-127.

171. Тісногуз В.В. Адміністративно-правове забезпечення децентралізації в управлінні суспільними справами на місцевому рівні: дис... канд. юрид. наук : Ірпінь: Національний університет державної податкової служби України. 2008. 205 с.

172. Туревська С. О. Поняття професійного самоврядування нотаріусів в системі інституту нотаріату. *Юридична наука*. 2020. № 3. Т. 2. С. 166–171.

173. Туревська С. О. До характеристики правових засад функціонування професійного самоврядування нотаріусів. *KELM*. 2022. № 7(51). С. 400–404 (Республіка Польща).

174. Туревська С. О. До характеристики ключових форм діяльності органів професійного самоврядування нотаріусів. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Вип. 5. С. 261–265.

175. Туревська С. О. До характеристики принципів функціонування професійного самоврядування нотаріусів. *Право як ефективний суспільний регулятор*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 20–21 квіт. 2016 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2016. С. 45–47.

176. Туревська С. О. Мета і завдання функціонування професійного самоврядування нотаріусів. *Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 12–13 серп. 2020 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2020. С. 232–234.

177. Туревська С. О. До характеристики методів діяльності органів професійного самоврядування нотаріусів. *Реформування українського законодавства: проблемні питання та шляхи їх вирішення*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7–8 лют. 2024 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2024. С. 71–73.

178. Угровецький О.П. Система оподаткування в Україні: становлення, адміністрування, реформування: дис... д-ра. юрид. наук : Київ: Київський міжнародний університет. 2009. 365 с.

179. Фелик В.І. Адміністративно-правове забезпечення профілактичної діяльності Національної поліції України: дис... д-ра. юрид. наук : Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ. 2017. 479 с.

180. Філософія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. С. П. Щерба, В. К. Щедрін, О. А. Заглада ; за заг. ред. С. П. Щерби. К. : МАУП, 2004. 216 с.

181. Філософія : практикум .Л. В. Северин-Мрачковська, Ю. М. Вільчинський, В. Л. Деркач та ін. Київ : КНЕУ, 2018. 248 с.

182. Філософський словник. за ред. В. І. Шинкарука. К.: Головна редколегія УРЕ, 1973. 560 с.

183. Фундаментальні принципи системи латинського нотаріату. міжнародний документ МСЛН від 08.11.2005. Офіційний веб-сайт Нотаріальної палати України. URL: <https://npu.ua/wp-content/uploads/2018/03/Фундаментальні-принципи-системи-латинського-нотаріату.pdf>.

184. Харитонova О.І. Адміністративно-правові відносини: концептуальні засади та правова природа: дис... канд. юрид. наук : Одеса: Одеська національна юридична академія. 2004. 241 с.

185. Чапала Г.В. Місцеве самоврядування в системі публічної влади: дис... канд. юрид. наук : Харків: Науково-досліджений інститут державного будівництва та місцевого самоврядування. 2004. 214 с.

186. Чижиков, О. О. (2024). Правові аспекти регулювання нотаріальної діяльності в умовах цифрової трансформації. Академічні візії, (38). вилучено із <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/1551>

187. Чубоха Н.Ф. Форми трудового права України: сутність, класифікація, тенденції розвитку. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка. 2003. 193 с.

188. Шала Л. В. Концепція приватної власності у римському праві та її рецепція у праві України: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Л. В. Шала ; Львів. держ. ун-т внутр. справ. Л., 2010. 207 с.

189. Шарая А.А. Принципи адміністративно-процедурного права: питання теорії та практики: дис. ... д-ра. юрид. наук : Запоріжжя: Запорізький національний університет Міністерство освіти і науки України. 2020. 460 с.

190. Шевчук С.В. Делегування державних повноважень: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Нац. юрид. акад. Укр. Харків, 1997. 20 с.

191. Шилов В. В. Цілі та завдання профілактичного напрямку діяльності органів прокуратури. Наше право. 2014. № 8. С. 94-99.
192. Шинкар Т. І. Застосування медіації в адміністративному судочинстві: вітчизняний та зарубіжний досвід : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Шинкар Тетяна Ігорівна. К., 2017. 220 с.
193. Шишленко В.Г. Щодо вдосконалення організації професійного самоврядування нотаріату України. Форум права. 2013. № 3. С. 770-774. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index
194. Щербина В.І. Функції трудового права: дис... д-ра. юрид. наук : Дніпропетровськ: Академія митної служби України. 2008. 423 с.
195. Юридична енциклопедія : в 6 т. / Редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К. : Укр. енцикл., 1998. Т. 4 : Н-П. 2002. 720 с.
196. Юридична енциклопедія : в 6 т. редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К. : Укр. енцикл. імені М. П. Бажана, 1998–2004. Т. 5 : П–С. 2003. 736 с.
197. Юрійчук І. Правове поняття адміністративних процедур. Підприємництво, господарство і право. 2018. № 5. С. 151–156
198. Якимчук М.К. Організаційно-правові основи управління в органах прокуратури України: дис. ... д-ра. юрид. наук : Чернівці: Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. 2002. 442 с.
199. Ярема Я.Р. Механізм державної підтримки сільськогосподарських підприємств: дис. ... канд. юрид. наук : Львів: Львівська державна фінансова академія. 2009. 225 с.
200. Turevska S. To the problem of defining the concept of delegated powers as a basis for self-governing notary administration. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2023. № 9. P. 98–102.
201. Turevska S. Public legal status of professional notarial self-governing bodies. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2024. № 1. P. 71–75.

ДОДАТКИ

Додаток А

**СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ
в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:**

1. Туревська С. О. Поняття професійного самоврядування нотаріусів в системі інституту нотаріату. *Юридична наука*. 2020. № 3. Т. 2. С. 166–171.

2. Туревська С. О. До характеристики правових засад функціонування професійного самоврядування нотаріусів. *KELM*. 2022. № 7(51). С. 400–404 (Республіка Польща).

3. Turevska S. To the problem of defining the concept of delegated powers as a basis for self-governing notary administration. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2023. № 9. P. 98–102.

4. Turevska S. Public legal status of professional notarial self-governing bodies. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2024. № 1. P. 71–75.

5. Туревська С. О. До характеристики ключових форм діяльності органів професійного самоврядування нотаріусів. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Вип. 5. С. 261–265.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Туревська С. О. До характеристики принципів функціонування професійного самоврядування нотаріусів. *Право як ефективний суспільний регулятор*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 20–21 квіт. 2016 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2016. С. 45–47.

7. Туревська С. О. Мета і завдання функціонування професійного самоврядування нотаріусів. *Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 12–13 серп. 2020 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2020. С. 232–234.

8. Туревська С. О. До характеристики методів діяльності органів професійного самоврядування нотаріусів. *Реформування українського*

законодавства: проблемні питання та шляхи їх вирішення: матеріали
Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7–8 лют. 2024 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т
публіч. права, 2024. С. 71–73.